

Raili Hyrkkänen

Yrittäjien eläketurva ja sukupolvenvaihdokset

ELÄKETURVAKESKUS
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Tutkimuksia 1995:1

Raili Hyrkkänen

**Yrittäjien eläketurva ja
sukupolvenvaihdokset**

**ELÄKETURVAKESKUS
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN**

Tutkimuksia 1995:1

ISBN 952-9639-29-5
ISSN 1236-3049

Painatuskeskus Oy. Helsinki 1995

Alkusanat

Tutkimus sai alkunsa yrittäjäjärjestön pyynnöstä. Yrittäjäjärjestöjen kanssa aihetta myös pohdittiin. Monet seikat, jotka niiden kanssa käydyissä keskusteluissa tulivat esille, pitivät myös tutkimuksessa paikkansa. Tietenkin - järjestöt tuntevat väkensä. Tutkimus antaa kuitenkin numerollista vahvistusta sille, mikä itse asiassa jo tiedettiin.

Monilta asiantuntijoilta saatu apu oli tutkimuksen valmistamisen kannalta välttämätön. Sen verran mutkikkaita yrittäjien eläkeasiat ja muutkin ovat. Asiantuntijat auttoivat myös perehtymään yrittäjän muista poikkeavaan sielunmaisemaan, jossa yrittäminen ei ole pelkästään ammatti, vaan enemmänkin elämäntapa.

Erityiset kiitokset toimitusjohtajille *Kari Heikkilä* Suomen Yrittäjien Keskusliitosta, *Veli Saarenheimo* Vähittäiskaupan Keskusliitosta ja *Tapio Vasara* Pienteollisuuden Keskusliitosta. Samoin kiitos *Risto Honkaselle* Novasta. Tutkimusta käsiteltiin myös Yrittäjien neuvottelukunnassa. Eläketurvakeskuksessa aiheen selvittämiseen ovat osallistuneet *Mikko Pellinen* ja *Bo Lundqvist*, joka teki tutkimuksen otannan.

Sisällys

1. Tutkimuksen lähtökohdat	
1.1. Tutkimustarpeen perusteet.....	5
1.2. Tutkimuksen tavoite.....	12
2. Tutkimusaineisto.....	15
3. Sukupolvenvaihdosten yleisyys	
3.1. Muutos sukupolvenvaihdoksissa.....	18
3.2. Sukupolvenvaihdosten vähenemisen syyt.....	21
3.3. Yleisyys toimialan mukaan.....	25
3.4. Yleisyys yrityksen koon mukaan.....	28
4. Luopujan ja jatkajan piirteitä	
4.1. Ikä.....	34
4.2. Koulutus.....	38
5. Sukupolvenvaihdoksen siirtymävaihe	
5.1. Luopujan työskentely eläkeaikana.....	43
5.2. Yrityksen luovutus.....	46
5.3. Sukupolvenvaihdoksen suunnittelu.....	49
6. Yrittäjien eläketurva	
6.1. Eläkkeen perusteena oleva työtulo.....	53
6.2. Peruseläketurva.....	57
6.3. Lisäeläketurva.....	67
7. Toimeentulon turvaamisen keinot	
7.1. Varallisuuden hankinta ja käyttö.....	72
7.2. Muut keinot.....	77
7.3. Toimeentulon muutos.....	79
8. Yrittäjien kiinnostus eläkkeisiin	
8.1. Osa-aikaeläke.....	81
8.2. Eläketiedon tarve.....	86
9. Yhteenveto.....	88
Kirjallisuus.....	94
Liitteet	
Liite 1: Bo Lundqvist: Perusjoukko ja otoksen poiminta.....	97
Liite 2: Liitetaulut.....	100
Liite 3: Kyselylomakkeet.....	105

1. Tutkimuksen lähtökohdat

1.1. Tutkimustarpeen perusteet

Tutkimus sai alkunsa Vähittäiskaupan Keskusliiton sosiaali- ja terveysministeriölle lähettämästä kirjelmästä vuoden 1990 lopulla. Siinä pyydettiin, että yrittäjien neuvottelukunnassa otettaisiin käsiteltäväksi nykyisten eläkemuotojen soveltuvuus yrittäjille sukupolvenvaihdostilanteessa.

Kirjelmässä toivottiin tilastotietojen keräämistä siitä, miten yrittäjät ovat käytännössä järjestäneet eläkkeelle siirtymisensä sukupolvenvaihdostilanteessa. Tietoa toivottiin myös vapaaehtoisten eläkkeiden käytöstä. Tehtävä selvitys toimisi pohjana sille, miten yrittäjien eläketurvaa voitaisiin tulevaisuudessa kehittää ja miten yrittäjiä tulisi käytännössä neuvoa siirtymään eläkkeelle sukupolvenvaihdostilanteessa.

Sosiaali- ja terveysministeriö toimitti kirjelmän Eläketurvakeskukselle. Yrittäjien neuvottelukunta käsitteli sitä ja aihe päätettiin ottaa mukaan uuteen tutkimusohjelmaan. Tutkimusosaston pitkäjänteisten muiden töiden takia tutkimus päästiin aloittamaan vasta vuoden 1993 puolella.

Tutkimuspyynnöstä ei käynyt selville, mitkä konkreettiset ongelmat olivat tutkimuspyynnön taustalla. Yrittäjien sukupolvenvaihdoksia koskevia tilastoja ei Eläketurvakeskuksella ole, eikä varmaan muuallakaan. Kirjallisia lähteitäkin sukupolvenvaihdoksista löytyi vähän. Tästä johdettua ongelmaa päätettiin lähteä kartoittamaan yrittäjäjärjestöistä käsin. Vuoden 1993 keväällä aiheesta käytiin keskustelemassa Suomen Yrittäjien Keskusliitossa, Vähittäiskaupan Keskusliitossa ja Pienteollisuuden Keskusliitossa.

Keskustelut yrittäjäjärjestöissä

Yrittäjäjärjestöjen kanssa käydyissä keskusteluissa tulivat esille yrittäjien eläkkeelle siirtymiseen liittyvinä keskeisinä ongelmina luopujan toimeentulon turvaaminen sukupolvenvaihdoksessa ja yrityksen kannalta jatkajan löytäminen ja jatkamisen rahoitus.

Yrittäjien eläketurva

Yrittäjien TEL:ia alemman eläketason nähdään yleensä aiheutuvan siitä, että varsinkin vanhemmat yrittäjät ovat ilmoittaneet työtulonsa liian alhaisiksi. Maksut pyritään pitämään alhaisina, ettei tulisi lisäkustannuksia. Työtuloa ei myöhemminkään yleensä koroteta, vaan se jää alkuaan määritellylle tasolle.

Vuoden 1993 alussa tuli voimaan lainmuutos nuorten, aloitavien yrittäjien vakuutusmaksun alennuksesta, jolla pyritään vaikuttamaan yrittäjien työtulon korotukseen. Tätä pidettiin hyvänä uudistuksena, mutta se ei korjaa enää vanhempien yrittäjien tilannetta.

Yrittäjäjärjestöjen mukaan yrittäjiltä puuttuu tietoa eläkkeistä, vaikka tietämys lienee jossain määrin lisääntynyt aikaisempaan verrattuna. Yrittäjät eivät aina tiedosta, että YEL-järjestelmässä karttumisaikaa on enimmilläänkin ehtinyt kertyä lähes 10 vuotta vähemmän kuin TEL:n piirissä. Yrittäjät kuvittelevat etunsa samansuuruisiksi kuin TEL:ssa, josta syystä tuleva eläke arvioidaan todellista suuremmaksi.

Vapaaehtoisten vakuutusten ottaminen YEL-eläkettä täydentämään ei ole kovin yleistä niiden kalleuden tähden. 1980-luvun lopulla yrittäjien mielenkiinto omaa sosiaaliturvaansa ja erityisesti vanhuudenturvaansa kohtaan lisääntyi. Verotuskohtelulla vapaaehtoisia järjestelyjä kuitenkin heikennettiin, joten yrittäjillä ei ole enää erityistä kiinnostusta niihin.

Aikaisemmin oli vallalla sellainen käsitys, että vanhuudenturva saadaan siitä, kun myydään hyvässä kunnossa oleva yritys jollekin suuryritykselle. Tämä on nyt osoittautunut kestäättömäksi ajatukseksi.

Yrityksen sukupolvenvaihdos

Elinkeinorakenteen murroksesta johtuen sukupolvenvaihdosten arvellaan parin vuosikymmenen aikana vähentyneen kaikilla toimialoilla. Yritystä ei enää koeta samalla tavoin pysyväksi instituutioksi kuin joskus ennen. Yrityksiä myydään, eivätkä ne enää jää yhtä usein perinnöksi kuin aikaisemmin.

Yrittäjäjärjestöjen käsitykset vastaavat sveitsiläisen tutkimuslaitoksen IMD:n julkaisemia, jonka mukaan vain 15 % perheyhtiöistä pysyy perheen omistuksessa kolmanteen sukupolveen saakka. Enemmistö uusista yrityksistä kuolee ensimmäisen viiden vuoden aikana. Niistäkin perheen hallitsemista yrityksistä, jotka selviävät vaikeiden aikojen yli, kaksi kolmasosaa menee joko konkurssiin tai sitten omistajayhtiö myy yrityksen pois ensimmäisen sukupolven aikana (HS 27.9.1994).

Yrittäjäjärjestöissä arveltiin, että sukupolvenvaihdosten yleisyys riippunee osittain yritysten koosta. Näin ollen ne lienevät yleisempiä esimerkiksi teollisuudessa kuin palveluammateissa. Aina ei kuitenkaan yritystoiminnan koko vaikuta jatkamiseen, vaan ammattiin on kasvettu ehkä pienestä pitäen.

Kaupan alalla sukupolvenvaihdokseen liittyviä ongelmia esiintyy muita herkemmin pienissä yrityksissä. Jos jatkajaa ei ole, niin yritys joudutaan yleensä lopettamaan siinä vaiheessa, kun yrittäjä jää eläkkeelle. Jatkajan puuttumisen katsotaan johtuvan lähinnä kahdesta seikasta: lapset saavat nykyisin paremman koulutuksen kuin ennen ja tekevät omia uravalintojaan tai sitten yritys ei ole siinä kunnossa tai sentyyppinen, että lapset olisivat siitä kiinnostuneita. Velkaista yritystä ei edes haluta säilyttää lasten niskoille.

Myös jatkajalta edellytetään nykyään sellaisia valmiuksia, sekä tiedollisia että asenteellisia, ettei huonolla koulu-pohjalla pärjää millään yritysälällä. Käsityöyrityksessäkin sukupolvenvaihdos edellyttää nykyisin sitä, että perillinen on kouluttautunut kyseiseen, yleensä kädentaitoja vaativaan ammattiin. Kun yritys aikoinaan perustettiin ammattiosaamisen varaan, niin seuraajalta edellytetään myös liikkeenjohtotaitoa, kielitaitoa ja kansainvälistymistä.

Sukupolvenvaihdoksen suunnittelu

SYKL:ssa todetaan yrittäjien sosiaaliturvan tuntemuksen vuosien mittaan parantuneen ja myös sukupolvenvaihdostilanteeseen osataan varautua aikaisempaa paremmin. Muissa järjestöissä kehitystä ei koettu yhtä myönteisenä, vaan jatkajan puuttumisen katsottiin johtuvan osittain siitä, että sukupolvenvaihdosta suunnitella etukäteen.

Kun yrittäjä yllättäen joutuu eläkkeelle, niin mahdollinen jatkaja on kenties ehtinyt suuntautua jo muulle uralle. Ilman selkeää suunnitelmaa sukupolvenvaihdoksen varalta nuorempi polvi ei useinkaan sitoudu vuosikausien odotukseen. Sukupolvenvaihdokseen voidaan varautua verotuksellisin keinoin siirtämällä yritysomaisuutta perilliselle pitemmällä aikavälillä.

Suunnittelua katsotaan tarvittavan myös luopujan toimeentulon turvaamiseksi. Koska yritys siirretään perilliselle usein lahjoituksena, yrittäjien heikohko eläketurva korostuu nimenomaan sukupolvenvaihdostilanteessa.

Yrittäjien eläkejärjestelmän kehittämistoiveet

Yrittäjien eläkejärjestelmän kehittämiseen liittyen yrittäjäjärjestöissä tuotiin esille kolme tavoitetta:

- 1) lisäeläketurvan parantaminen sukupolvenvaihdokseen varauduttaessa,
- 2) järjestelmien välisten, lähinnä YEL:n ja TEL:n, erojen

kaventaminen,

3) uusien järjestelmien tarve a) luopujan yrityksestä irtautumista varten ja b) jatkajan rahoitusta varten.

Lisäeläketurvan parantaminen

SYKL:ssa korostettiin, että yrittäjän pitäisi voida varautua sukupolvenvaihdokseen siten, että hän voisi järjestää vapaaehtoisesti riittävän hyvän eläketurvan. Verotuksen merkitys nähdään tässä ensisijaisena. Verotuksellisesti pitäisi tehdä yrittäjälle mahdollisimman edulliseksi hankkia itselleen lisäeläketurva vapaaehtoisilla ratkaisuilla.

Pienteollisuuden Keskusliitossa suhtauduttiin epäilyksellä siihen, ovatko vapaaehtoiset järjestelyt paras vaihtoehto sukupolvenvaihdokseen varautumisen kannalta. Eläketurvan parantamista kannattaisi mieluummin harkita työtuloa nostamalla, sillä useimmiten YEL tulee yksityistä eläkevakuumusta edullisemmaksi. Yrittäjät eivät vain ole useinkaan tietoisia siitä, millä tavoin jo olemassa olevilla järjestelmillä voisi varautua sukupolvenvaihdokseen.

Kauppan alan suurimmaksi esteeksi sukupolvenvaihdokseen varauduttaessa nähtiin informaation puute. Sukupolvenvaihdokseen varautumisen eri vaihtoehdot pitäisi esittää yksinkertaisessa muodossa, jotta tieto tavoittais yrittäjän. Yrittäjälle pitäisi myös kertoa, missä vaiheessa sukupolvenvaihdoksen suunnittelu olisi aloitettava.

YEL:n ja TEL:n välisten erojen kaventaminen

YEL-järjestelmä koetaan eläketurvan osalta TEL:ia heikommaksi. TEL-järjestelmään liittyy piirteitä, jotka YEL-järjestelmästä puuttuvat. YEL-järjestelmää haluttaisiin sen tähden kehittää enemmän TEL:n kaltaiseksi. Hämmennystä herättää se, että järjestelmien välisiä eroja ollaan poistamassa päinvastaisella tavalla eli suunnitellaan TEL-järjestelmän muuttamista enemmän YEL:n kaltaiseksi.

YEL- ja TEL- järjestelmien erojen poistamista pidetään joka tapauksessa tärkeänä. Yrittäjille pitäisi turvata

sellainen eläke, että he olisivat tasa-arvoisia TEL:n piiriin kuuluvien kanssa, olkoon eläketaso sitten mikä tahansa. Pienteollisuuden Keskusliiton mielestä YEL:iin pitäisi saada tietty minimieläketaso siitäkkin huolimatta, että se nostaisi kustannuksia.

Järjestelmä luopujan irtautumiseksi

Jos yrittäjän toimeentulo ei ole eläkkeellä riittävästi turvattu, niin hän ei pääse irtautumaan yrityksestä. Toisaalta yrittäjäjärjestöissä myönnettiin, että yrittäjä ei monesti haluakaan irtautua, vaan jatkaa yritystoimintaa 65 ikävuoden jälkeenkin. Yritysvaarallisuutta ei mielellään siirrettäisi toiselle, vaan päätösvalta haluttaisiin pitää itsellä.

Sukupolvenvaihdostilannetta auttaisi SYKL:n mielestä sellaisen järjestelmän luominen, joka helpottaisi yrityksestä irtautumista ja uuden yrittäjän pääsemistä mukaan yritystoimintaan. Jossakin määrin samat näkökohdat kuin maatalousyrittäjillä puoltaisivat sukupolvenvaihdoksen edistämistä myös yrittäjillä. Nykyisin aika ei kuitenkaan suosi sitä, että ammatista lähdettäisiin kovin aikaisessa vaiheessa.

Kymmenen vuotta sitten yrittäjien sosiaaliturvatoimikunnan mietinnössä (Komiteamietintö 1984:41, 96) tuotiin esille yrittäjäpolvenvaihdoseläkkeen tarve maatalousyrittäjien sukupolvenvaihdoseläkettä vastaavana. Toimikunnan mukaan kyseisellä eläkejärjestelmällä turvattaisiin yrityksen siirtyminen riittävän varhaisessa vaiheessa uudelle yrittäjälle. Ikääntyvät yrittäjät voisivat luopua yrityksistään järkevässä vaiheessa, kun heidän toimeentulonsa turvattaisiin eläkkeen muodossa.

Pienteollisuuden Keskusliitossa nähdään osa-aikaeläkejärjestelmässä ratkaisu yritystoiminnasta irtautumisen ja sukupolvenvaihdoksen helpottamiseen. Järjestelmää voisi käyttää yrittäjien sukupolvenvaihdoseläkkeen toteuttamiseksi liittämällä siihen joitakin ehtoja. Osa-aikaeläke voitaisiin myöntää esimerkiksi sillä perusteella, että yritys siirretään polvelta toiselle.

Järjestelmä jatkajan rahoituksen turvaamiseksi

Pienteollisuuden Keskusliitossa katsotaan sukupolvenvaihdoksen ongelmien koskevan enemmän jatkajaa kuin luopujaa. Jos sukupolvenvaihdokseen liittyy kauppa, niin jatkajalla on rahoitusongelma selvitettävään. Tietysti luopujankin asemaa helpottaa, jos jatkaja pystyy suorittamaan yrityksestä kunnan korvauksen.

Vielä muutama vuosi sitten yrittäjien perilliset mieluummin hakeutuivat varmemmaksi koettuun palkkatyöhön toisen palveluksessa. Taloudellisen tilanteen muututtua on ainakin SYKL:ssä nyt nähtävissä, että yrittäjäperheiden lapset ovat entistä kiinnostuneempia yrittäjän ammatista ja yrityksen jatkamisesta. Näkemys on yhteneväinen myös kauppa- ja teollisuusministeriön selvityksen kanssa, jonka mukaan joka toinen alle 35-vuotias on tällä hetkellä kiinnostunut yrittäjyydestä (Kauppalehti 15.2.1994).

Tätä kiinnostusta voitaisiin tukea parantamalla jatkajan rahoitusmahdollisuuksia. On olemassa yrityksen perustamislainajärjestelmiä, mutta Valtion takuukeskuksen ja Keran nähdään perinteisesti suhtautuneen myötämielisemmin uuden yrityksen perustamiseen kuin sukupolvenvaihdoksen tukemiseen. Työpaikkojen säilyttäminen vanhassa yrityksessä on kuitenkin varteenotettava näkökohta.

Pienteollisuuden Keskusliiton näkemyksen mukaan 1990-luvulla ollaan kovan haasteen edessä, kun tarvittaisiin lisää tuotannollisia yrityksiä. Olisi aiheellista miettiä sellaisten järjestelmien kehittämistä, joilla suosittaisiin myös tuotannollisten, teollisten yritysten sukupolvenvaihdoksia. Myös perheyrittäjyyttä koskeva tutkimus (Paasio & Heinonen 1993, 37) toteaa yritysten määrästä Suomessa, että niitä voisi olla nykyistä paljon enemmän. Yritysten määrä on EU-maissa väestömäärään suhteutettuna keskimäärin kaksinkertainen Suomeen verrattuna.

1.2. Tutkimuksen tavoite

Yrittäjäjärjestöjen kannanotot auttoivat tutkimusongelman täsmentämisessä ja aineiston keruun suunnittelussa. Arvokasta apua tutkimusongelman pohdinnassa saatiin myös yrittäjien neuvottelukunnalta.

Keskustelut yrittäjäjärjestöjen kanssa paljastivat kuitenkin joitakin sovittamattomia ristiriitoja yrittäjäjärjestöjen pyrkimysten ja eläkejärjestelmän välillä. Esim. tavoite siitä, että sukupolvenvaihdokset pitäisi voida toteuttaa riittävän varhaisessa vaiheessa, on sinänsä järkevä, mutta sisältää implisiittisen ehdon ennenaikaiselle eläkkeelle pääsemisestä. Nykyisin eläkejärjestelmän tavoitteena on kuitenkin eläkeiän nostaminen, eikä varhaista eläkkeelle siirtymistä suosita.

Elinkelpoisen yritystoiminnan jatkuvuuden turvaaminen on toivottavaa sekä työllisyyden että talouskasvun kannalta. Ei ole selvää, miten eläkejärjestelmä voisi edesauttaa tätä tavoitetta. Ajatusta maatalousyrittäjien sukupolvenvaihdoseläkejärjestelmän laajentamisesta muihin yrittäjiin pidettiin yrittäjäjärjestöissä epärelevanttina nykytilanteessa sukupolvenvaihdosten vähenemisen takia. Toiveet osa-aikaeläkejärjestelmän kehittämisestäkin yrittäjien sukupolvenvaihdoseläkkeeksi jäivät vaille täsmennystä. Aiheen laajuuden huomioonottaen se vaatisi oman tutkimuksensa. Tutkimuksessa tyydyttiin kysymään aktiiveilta yrittäjiltä heidän kiinnostustaan osa-aikaeläkettä kohtaan.

Sukupolvenvaihdoksella yrityksessä ymmärretään yleensä tapahtumaa, jossa omistajayrittäjä siirtyy eläkkeelle luovuttaen omistamansa yrityksen tai yhtiöosuuden joko kokonaan tai osittain yritystoimintaa jatkavalle jälkeläiselle (Keinonen 1980:3, 160). Näin määriteltynä sukupolvenvaihdos ymmärretään myös tässä tutkimuksessa. Tutkimuksen tarkoituksena, joka vastaa myös tutkimuspyynnön sisältöä, on kuvata sukupolvenvaihdosten yleisyyttä ja

edellytyksiä sekä niitä toimenpiteitä, joihin luopuvat yrittäjät ryhtyivät toimeentulonsa turvaamiseksi eläkeaikana.

Mahdollisimman suppeata kyselylomaketta käyttäen, täydennettynä joillakin rekisteritiedoilla, haluttiin saada vastaukset seuraaviin seikkoihin. Sukupolvenvaihdoksia koskien haluttiin selvittää:

1. Miten laajassa mitassa sukupolvenvaihdokset toteutuvat.
2. Millaisessa yritystoiminnassa sukupolvenvaihdokset ovat muita yleisempiä ja mikä merkitys on esim. yrityksen koolle ja jatkajan koulutuksella niiden toteutumisen kannalta.
3. Minkä ikäisinä yrittäjät siirtyvät eläkkeelle ja minkä ikäisinä jatkajat ottavat vastuun yrityksestä.
4. Minkälainen siirtymävaihe sukupolvenvaihdostilanteisiin liittyy ja mikä merkitys on sukupolvenvaihdosten suunnittelulla.
5. Jatkavatko yrittäjät työntekoa eläkkeelle siirtymisen jälkeen ja saavatko he yrityksestä tuloa.

Luopuvan yrittäjän toimeentulon järjestämistä koskien kysymyksenasettelu on seuraava:

1. Mitä eläkemuotoja yrittäjät käyttävät sukupolvenvaihdostilanteissa.
2. Eroavatko yrittäjien peruseläketurvan järjestelyt sukupolvenvaihdoksen toteutumisen tai toteutumatta jäämisen mukaan.
3. Missä määrin YEL-eläke vastaa odotuksia tai työtulo yrittäjänä tehtyä työtä.
4. Miten yleisiä ovat vapaaehtoiset eläkejärjestelyt.
5. Miten usein yrittäjät täydentävät eläketurvaa varallisuuden hankinnalla ja käytöllä.

Raportissa edellä lueteltuja kohtia käsitellään suurin piirtein mainitussa järjestyksessä. Luvussa 3 selvitetään sukupolvenvaihdosten yleisyyttä, luvussa 4 luopujan ja jatkajan ikää ja koulutusta ja luvussa 5 sukupolvenvaihdoksen toteutumista käytännössä. Luvussa 6 tarkastellaan yrittäjien eläketurvaa ja lisäeläkejärjestelyjä ja luvussa 7 muita toimeentulon turvaamisen keinoja eläkeaikaa varten. Luvussa 8 kartoitetaan lopuksi yrittäjien kiinnostusta osa-aikaeläkkeeseen ja eläketiedon tarvetta.

2. Tutkimusaineisto

Perusjoukko rajattiin koskemaan yrittäjien eläkelain piiriin kuuluvia yrittäjiä. Yrittäjä kuuluu useimmiten YEL:n piiriin, mutta ei välttämättä. Lain piiriin kuulumista selostetaan luvussa 6.

Bo Lundqvist suoritti tutkimuksen otannan ja hän kirjoittaa liitteessä tutkimuksen perusjoukosta ja otannasta. Tutkimuksen kohdejoukko muodostuu kahdesta ryhmästä, eläkkeensaajista ja aktiiveista, työssä olevista yrittäjistä, joista jälkimmäisillä sukupolvenvaihdos on ajankohtainen vasta myöhemmin. Tutkimukseen valittiin kaksi ryhmää sen takia, että siihen saataisiin muutosta kuvaava elementti. Nykyisen, aikaisemmasta poikkeavan taloudellisen tilanteen vuoksi myös sukupolvenvaihdoksiin varautuminen voi poiketa muutaman vuoden takaisesta.

Eläkkeensaajat ovat henkilöitä, jotka siirtyivät vuosina 1990-92 YEL-laitoksen myöntämälle eläkkeelle. Aktiivit yrittäjät olivat henkilöitä, jotka toimivat yrittäjinä vuoden 1991 lopussa ja jotka eivät olleet siirtyneet eläkkeelle vuoden 1993 heinäkuun alkuun mennessä. Sekä eläkkeensaajat että aktiivit yrittäjät olivat 55 vuotta täytäneitä henkilöitä, eläkkeensaajat eläkkeen alkamisvuoden iän ja aktiivit yrittäjät vuoden 1993 iän mukaan.

Tärkeänä pidettiin sitä, että yrittäjät olisivat riittävän pitkään yrittäjänä toimineita henkilöitä. Kaikki olivat vähintään 10 vuotta yrittäjänä toimineita. Samoin oli tärkeätä, ettei eläkkeen saamisesta olisi kulunut kovin pitkää aikaa muistamisvaikeuksien takia. Tutkimuksen suorittamisen ajankohtaan mennessä eläkkeellä olemisen tilanne oli kuitenkin jo vakiintunut.

Tutkimuksen aineisto kerättiin postikyselyllä. Eläkkeensaajille ja aktiiveille yrittäjille laadittiin eri lomak-

keet. Aktiiveja yrittäjiä koskien oli varauduttu siihen, etteivät kaikki enää toimisi yrittäjinä, joten lopettaneita koskivat eri kysymykset kuin edelleen yrittäjänä toimivia. Kyselylomakkeet on esitetty liitteessä.

Vastaamisen helpottamiseksi ja vastausprosentin kohottamiseksi lomakkeet laadittiin äärimmäisen suppeiksi. Kyselyaineistoa täydennettiin rekisteritiedoilla, jotka saatiin Eläketurvakeskuksen tutkimus- ja tilastointitarkoitusta varten laaditusta tilastorekisteristä. Tutkittujen henkilöiden tietosuoja on taattu siten, että henkilötunnukset on tilastorekisterissä muunnettu.

Niihin tietoihin, jotka saatiin tilastorekisteristä, kuuluivat henkilön ikä ja sukupuoli ja yrittäjän toimiala. Eläkkeensaajilta poimittiin lisäksi eläkelaji sekä eläkkeen alkamista ja eläkkeen määrää koskevat tiedot. Aktiiveilta yrittäjiltä poimittiin alkutyötulotieto.

Postikysely lähetettiin vuoden 1993 lokakuun lopussa. Otokseen kuului 1 312 eläkkeensaajaa ja 1 687 aktiivista yrittäjää. Uusintakysely tehtiin saman vuoden marraskuun lopussa niille henkilöille, joilta ei siihen mennessä oltu saatu vastausta. Lopulliseen tutkimusaineistoon kuului 868 eläkkeensaajaa ja 1123 aktiivista yrittäjää, joista 168 oli lopettanut yrittäjätoiminnan vuoden 1991 jälkeen.

Vastausprosentiksi saatiin eläkkeensaajien osalta 66,2, aktiivien yrittäjien osalta 66,6 ja koko aineistossa 66,4. Vastausprosenttia pidettiin riittävänä, joten uusintakyselyä ei toistettu. Vastaaminen oli tyydyttävää myös siltä kannalta, että tutkimusmenetelmiä käsittelevissä kirjoissa postikyselyä kehoitetaan yleensä välttämään sen takia, että kysymysten määrää joudutaan niissä rajoittamaan ja palautetut lomakkeet ovat usein puutteellisesti täytettyjä (Dillman et al 1974, 744-745). Palautetuista lomakkeista vain muutama jouduttiin hylkäämään puutteellisen vastaamisen vuoksi.

Vastajaat edustavat hyvin otosta sukupuolen ja iän mukaan tarkasteltuna (taulu 1). Eläkkeensaajilla 60-64-vuotiaiden osuus on hieman painottunut muihin ikäryhmiin verrattuna, mutta ei kuitenkaan tutkimuksen edustavuutta vähentävässä

määrin.

Taulu 1. Otoksen ja saatujen vastausten vertailu

	Otos %	Vastaajat %
Eläkkeensaajat		
Miehet	70	71
Naiset	30	29
Yhteensä	100	100
Ikä v. 1993		
56-59 v.	14	13
60-64 v.	38	41
65-68 v.	48	46
Yhteensä	100	100
Lukumäärä	1 312	868
Aktiivit yrittäjät		
Miehet	69	67
Naiset	31	33
Yhteensä	100	100
Ikä v. 1993		
55-59 v.	63	64
60-64 v.	37	36
Yhteensä	100	100
Lukumäärä	1 687	1 123

Vastaajien enemmistö oli miehiä, sekä eläkkeensaajista että aktiiveista yrittäjistä. Eläkkeensaajien ja aktiivien yrittäjien ikärakenne oli erilainen. Eläkkeensaajista lähes puolet oli täyttänyt 65 vuotta, aktiiveista yrittäjistä sen sijaan kaksi kolmasosaa oli 55-59-vuotiaita.

3. Sukupolvenvaihdosten yleisyys

3.1. Muutokset sukupolvenvaihdoksissa

YEL:n piiriin kuuluvien yrittäjien lukumäärä on kahden vuosikymmenen aikana kasvanut, päinvastoin kuin esim. maatalousyrittäjillä. Vielä vuonna 1984 mietintönsä jättänyt yrittäjien sosiaaliturvatoimikunta arveli yrittäjiä olevan 1990-luvun vaihteessa 135 000, kun heitä todellisuudessa oli parikymmentä tuhatta enemmän. Verraten pitkään 1980-luvulla jatkunut noususuhdanne ilmeisesti lisäsi yritteliäisyyttä (Laatunen 1990, 47).

Yritysten määrän kasvuun on vaikuttanut myös vuonna 1981 voimaan tullut lainmuutos, jolla täsmennettiin yhtiömuotoisten yritysten osakkaiden kuulumista YEL:n piiriin sekä Eläketurvakeskuksen vuonna 1981 käynnistämä YEL-valvonta (Lampi 1990, 17).

Yrittäjien määrän kasvusta huolimatta yrittäjäjärjestöissä arveltiin sukupolvenvaihdosten määrän vähentyneen YEL:n voimassaoloaikana. Syiksi nähtiin mm. lasten kouluttautuminen muille aloille ja yritysten myyminen sen sijaan, että ne jätettäisiin perinnöksi. Luonnollinen syy on tietysti myös se, että perheissä on nykyisin vähemmän lapsia kuin aikaisemmin.

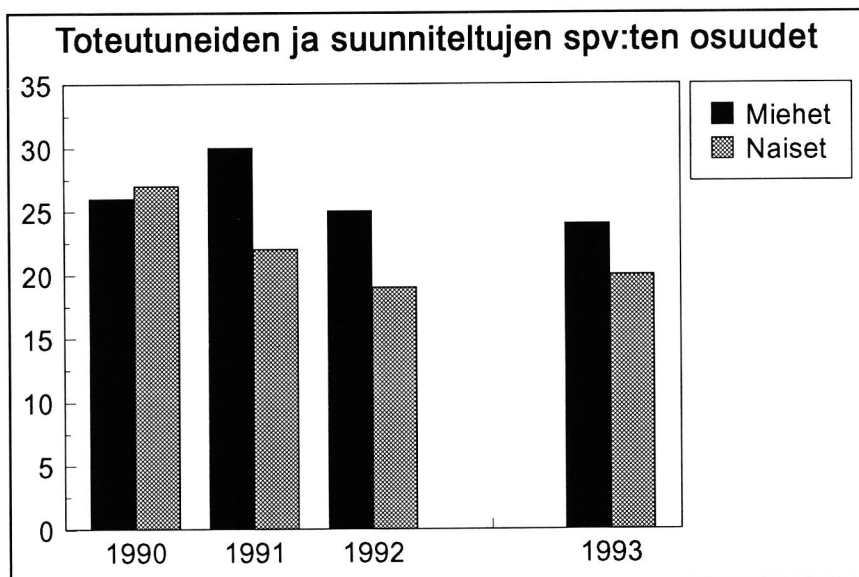
Vuosina 1990-92 eläkkeelle siirtyneiltä yrittäjiltä kysyttiin, jatkoiko joku lapsista tai lapsenlapsista yrityksen toimintaa eläkkeen saamisen jälkeen. Vastausten perusteella 26 % eläkkeelle siirtyneistä löysi toiminnalleen jatkajan, 27 % miehistä ja 23 % naisista.

Tutkimuksen eläkkeensaajissa oli suurin piirtein yhtä paljon kolmena eri vuonna eläkkeelle jääneitä, joten sukupolvenvaihdosten yleisyyttä voitiin tarkastella myös eläkkeen alkamisvuoden mukaan. Kuviosta 1 nähdään, että toteu-

tuneiden sukupolvenvaihdosten suhteellinen määrä oli vähentynyt vuonna 1992 vuosiin 1990 ja 1991 verrattuna.

Työssä olevilla yrittäjillä sukupolvenvaihdoksia oli suunnitteilla sekä miehillä että naisilla vuonna 1993 saman verran kuin mitä vuonna 1992 oli toteutunut. Heistä kaikkiaan 23 % suunnitteli sukupolvenvaihdosta, 24 % miehistä ja 20 % naisista.

Kuvio 1. Toteutuneiden sukupolvenvaihdosten (spv) osuudet vuosina 1990-1992 eläkkeelle siirtyneillä ja suunnitteilla olevien sukupolvenvaihdosten osuudet aktiiveilla yrittäjillä vuonna 1993 luopujan sukupuolen mukaan

Sukupolvenvaihdosten yleisyydessä ei ollut huomattavissa mitään erityisen selvää säännönmukaisuutta, kun osuuksia tarkasteltiin eläkkeen saamisiän mukaan eri vuosina (taulu 2). Sukupolvenvaihdokset vähenivät 55-59-vuotiaiden ikäryhmässä, mutta 60-64-vuotiaiden ikäryhmässä osuudet pysyivät jokseenkin samoina. Suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneillä sukupolvenvaihdosten osuus vaihteli epäsäännöl-

lisesti. Vuonna 1991 se oli noussut jonkin verran edellisvuonna eläkkeelle siirtyneisiin verrattuna. Vuonna 1992 osuus oli laskenut alle sen, mitä se oli vuonna 1990.

Taulu 2. Niiden eläkkeensaajien osuudet, joilla sukupolvenvaihdos toteutui vuosina 1990-92, eläkkeen alkamisvuoden iän mukaan ja niiden aktiivien yrittäjien osuudet vuonna 1993, joilla se oli suunnitteilla

Ikä	1990 %	1991 %	1992 %	1993 %
55-59 v.	27	25	20	22
60-64 v.	26	27	26	25
65 v.	26	30	21	..
Kaikki	26	27	23	23

Sukupolvenvaihdosten kannalta yrittäjät jäivät eläkkeelle poikkeuksellisen huonoon aikaan, sillä talouden taantuma alkoi vuoden 1990 aikana. Vuodesta 1990 yritysten lopettamisten ja konkurssien määrä kasvoi erittäin jyrkästi vuoteen 1991 (SVT Yritykset 1993:5,7). Sekä luopujat että potentiaaliset jatkajat joutuivat aikaisempaa perusteellisemmin harkitsemaan yrityksen kohtaloa, jatkaako vai lopettaako.

Vuonna 1993 talouden elpymisestä näkyi kuitenkin jo merkkejä, teollisuus oli kasvussa ja konkurssiin haettujen yritysten määrä väheni. Työttömien määrä oli kuitenkin kasvanut puoleen miljoonaan, kun työttömiä oli vielä vuonna 1991 alle 200 000 (SVT Yritykset 1993:3, 5; Suomen til. vuosikirja 1992, 379).

3.2. Sukupolvenvaihdosten vähenemisen syyt

Niiltä eläkkeensaajilta, joilla sukupolvenvaihdos ei toteutunut, kysyttiin syytä siihen, miksi yritykselle ei löytynyt jatkajaa. Vastajaat saivat halutessaan esittää useampiakin syitä jatkajan puuttumiselle. Samaa tiedusteltiin myös niiltä aktiiveilta yrittäjiltä, joilla sukupolvenvaihdos ei ollut suunnitteilla. Kuten taulusta 3 voi todeta, sukupolvenvaihdos jäi useimmin toteutumatta siitä yksinkertaisesta syystä, etteivät lapset olleet kiinnostuneita tai että he toimivat muissa ammateissa.

Taulu 3. Niiden eläkkeensaajien ja aktiivien yrittäjien osuudet, jotka mainitsivat alla mainittuja syitä jatkajan puuttumiselle

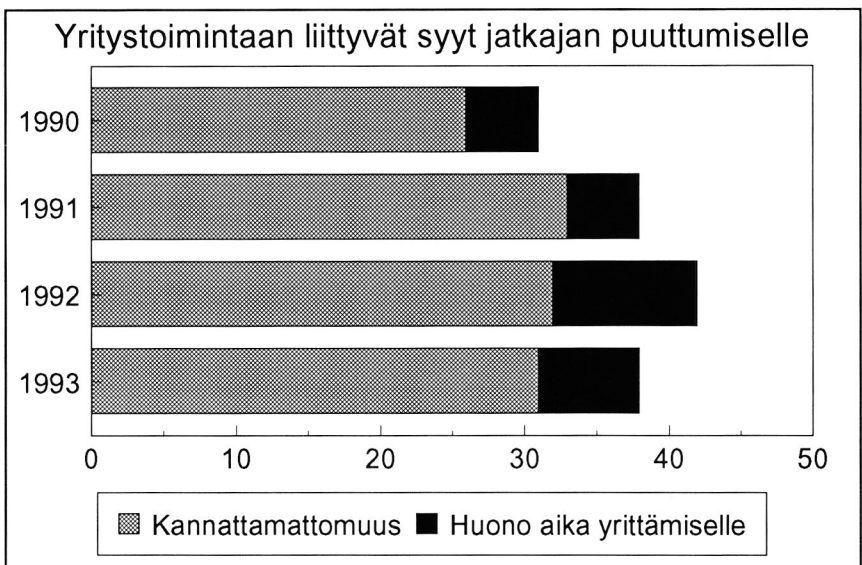
Syyt jatkajan puuttumiselle	Eläkkeensaajat %	Aktiivit yrittäjät %
Lapset eivät kiinnostuneita	40	41
Yritys pieni, kannattamaton tai velkainen	31	31
Lapset muissa ammateissa	27	30
Ei ole lapsia	8	10
Eriyisalaa ei voi jatkaa	6	4
Yrittämisen raskaus	3	4
Alan huonot näkymät	4	3
Muu syy	2	3

Lasten vähäinen kiinnostus johtui useimmiten toiminnan pienuudesta, kannattamattomuudesta ja velkaisuudesta. Myös alan huonot näkymät ja yrittämisen raskaus lama-aikana vähensivät kiinnostusta. Kuviosta 2 voi nähdä, että yri-

tystoiminnan vaikeuteen liittyvät syyt lisääntyivät vuodesta 1990 vuoteen 1992.

Kun vuonna 1990 eläkkeelle jääneistä vajaa kolmasosa mainitsi toiminnan kannattamattomuuteen tai alan huonoihin näkymiin liittyviä syitä jatkajan puuttumiselle, niin vuonna 1991 eläkkeelle siirtyneillä tämä osuus oli lähes 40 % ja seuraavana vuonna eläkkeen saaneilla yli 40 %. Aktiiveilla yrittäjillä nämä syyt jatkajan puuttumiselle olivat vuonna 1993 hieman vähentynyt.

Kuvio 2. Niiden eläkkeensaajien osuudet eläkkeen alkamisvuoden mukaan ja niiden aktiivien yrittäjien osuudet vuonna 1993, jotka mainitsivat yritystoiminnan vaikeutumiseen liittyviä syitä jatkajan puuttumiselle

Jatkajan puuttuessa viidesosa eläkkeensaajista jatkoi itse toimintaa eläkeaikana (taulu 4). Joissakin tapauksissa puoliso jatkoi toimintaa, useammin naisyrittäjän kuin miesyrittäjän puoliso. Vajaalla puolella eläkkeensaajista yrityksen toiminta yksinkertaisesti loppui. Runsas neljännes eläkkeensaajista oli myynyt yrityksen ja kol-

masosa työssä olevista yrittäjistä suunnitteli sen myymistä eläkkeelle siirtyessään. Monet tosin pessimistisesti totesivat sen riippuvan siitä, menisikö yritys kaupaksi.

Työssä olevien yrittäjien pessimismille oli myös aihetta sikäli, että yrityksen myyneiden osuus eläkkeensaajista oli vielä vuonna 1990 lähes 40 %, mutta vuonna 1991 enää neljäsosa ja vuonna 1992 viidesosa. Lopetusten määrä ilman myyntiä lisääntyi samassa suhteessa. Runsas kymmenesosa aktiiveista yrittäjistä ei vielä tiennyt yrityksen kohtaloa.

Taulu 4. Yrityksen kohtalo silloin kun sukupolvenvaihdos ei toteutunut tai ei ole suunnitteilla

Yrityksen kohtalo	Eläkkeensaajat %	Aktiivit yrittäjät %
Toiminta loppui/loppuu ilman myyntiä	42	40
Yritys myytiin/myydään	28	33
Jatkoi/jatkaa itse toimintaa	22	19
Puoliso jatkoi/jatkaa toimintaa	4	3
Muu kohtalo	4	5
Yhteensä	100	100
Lukumäärä	629	607

Yrityksen kohtalo vaihteli eläkkeensaajilla yrityksen koon mukaan siten, että isommat, viiden tai useamman hengen yritykset useimmiten myytiin. Vajaalle kymmenesosalle yrityksen kohtaloksi oli tämänkokoisissa yrityksissä muodostunut konkurssi. Pienissä, 1-4 hengen yrityksissä toiminta vain loppui, kun yrittäjä siirtyi eläkkeelle.

Yritystoiminnan lopettaneet

Aktiivien yrittäjien otokseen valituista henkilöistä joka seitsemäs oli lopettanut yritystoiminnan tutkimuksen ajan-kohtaan mennessä. Tätä oli osattu ennakoida, joten lopettaneita varten oli kyselylomakkeessa omat kysymykset.

Naisilla lopettaminen oli yleisempää kuin miehillä ja iältään lopettaneet olivat keskimäärin vanhempia kuin aktiivit yrittäjät. Joka kolmas oli toiminut kaupan alalla. Kaupan alan lopetukset muodostivat noin kaksi viidesosaa myös kaikista Suomessa tapahtuneista lopetuksista vuonna 1992, mikä ylitti alan osuuden yrityskannasta (SVT Yritykset 1994:4, 7).

Runsas kymmenesosa yritystoiminnan lopettaneista ilmoitti lopettamisen syyksi sukupolvenvaihdon. Sitä yleisempiä olivat kuitenkin sairastamiseen liittyvät syyt. Samoin korostuivat toiminnan kannattamattomuuteen, velkojen hoidon vaikeuteen ja työn loppumiseen tai vähenemiseen liittyvät syyt. Yli kymmenesosa kaupan, teollisuuden ja käsityön aloilla sekä rakennustoiminnassa toimineista yrittäjistä ilmoitti yrityksen tehneen konkurssin. Lopettamisen syyt eivät sitä vastoin liittyneet yrityksen koon erityiseen pienuuteen, sillä lopettaneiden yritykset olivat keskimääräistä suurempia verrattuna edelleen toimivien yrittäjien henkilöstön määrään.

SYKL:n kyselyn mukaan odotukset olivat kaupan alalla vielä vuonna 1994 selvästi muita aloja heikommat. Samanaikaisesti julkistetun Pienteollisuuden Keskusliiton suhdannekatsauksen mukaan työvoiman väheneminen oli pienteollisuudessa jo päättynyt (HS 24.3.1994 ja 30.3.1994).

Miehistä vajaa puolet ilmoitti olevansa edelleen poissa työstä sairauden tai eläkkeelle hakeutumisen takia, naisista runsas kolmasosa. Vajaa puolet lopettaneista ilmoitti olevansa työtön, miehistä suhteellisesti useampi kuin naisista. Runsas neljäsosa kertoi myös perheenjäseniä jääneen työttömäksi yrityksen lopetuksen takia. Kaupan alalla työttömäksi oli monesti jäänyt useampikin perheenjäsen. Naisista lähes viidesosa oli siirtynyt ansiotyöhön toisen

palvelukseen, miehistä vain muutamat.

3.3. Yleisyys toimialan mukaan

Eläketurvakeskuksen rekisterissä yrittäjäsuhteet on jaettu toimialan eli elinkeinokoodin mukaan kuuteen pääluokkaan: teollisuus ja käsityö, rakennustoiminta, kauppa, palvelukset, liikenne sekä maa- ja metsätalous.

Sukupolvenvaihdoksia ei voitu tarkastella toimialoittain eläkkeen alkamisvuoden mukaan, koska eri toimialoilla työskenteleviä yrittäjiä ei ollut tarpeeksi. Toteutuneista sukupolvenvaihdoksista runsas kolmasosa sijoittui liikenteen alalle (taulu 5). Osuus ylitti myös toimialalla työskennelleiden eläkkeensaajien suhteellisen määrän. Neljäsosa sukupolvenvaihdoksista tapahtui kaupan alalla. Myös työssä olevat yrittäjät suunnittelivat sukupolvenvaihdoksia yleisimmin näillä samoilla aloilla.

Taulu 5. Eläkkeensaajien ja aktiivien yrittäjien jakautuminen toimialoittain ja sukupolvenvaihdoksen (spv) toteutumisen tai suunnittelun mukaan

Toimiala	Eläkkeensaajat		Aktiivit yrittäjät	
	Kaikki %	Spv toteutui %	Kaikki %	Spv suunnitt. %
Teollisuus ja käsityö	13	10	16	15
Rakennustoiminta	8	9	9	7
Kauppa	25	26	25	29
Palvelukset	20	9	23	12
Liikenne	24	37	23	30
Maa- ja metsät.	5	5	4	7
Tuntematon	5	4	..	..
Yhteensä	100	100	100	100
Lukumäärä	868	221	954	216

Eläkkeensaajista joka viides oli toiminut palvelusten aloilla, mutta vain kymmenesosa sukupolvenvaihdoksista toteutui niillä. Teollisuuden ja käsityön alalla sukupolvenvaihdoksia oli hieman harvemmin kuin mikä oli näiden alojen osuus kaikista toimialoista. Osaltaan se kuvastanee sitä alamäkeä, mikä taloudessa oli meneillään.

Eläkkeensaajista yli kaksi kolmasosaa oli miehiä. Teollisuuden ja käsityön alalla, rakennustoiminnassa ja liikenteen alalla miesten osuus oli tätäkin korkeampi. Naisien osuus ylitti miesten osuuden vain palvelusten aloilla, kaupan alalla se jäi hieman alle puolen (ks. liitetäulu 1).

Suomessa naisia on yrittäjistä kolmasosa. Se vastaa naisten osuutta yrittäjistä esim. Pohjois-Amerikassa. Uusien yritysten perustajina heitä on kuitenkin Kanadassa jo kaksi kolmesta ja USA:ssa peräti neljä viidestä. Myös Suomessa naisten osuus aloittavista yrittäjistä on lähes kaksi viidestä. Syy siihen, miksi naisten osuus yrittäjäkunnassa ei ole kasvanut, vaikka heidän suhteellisesti suurempi osuutensa aloittajien joukossa sitä edellyttäisi johtuu siitä, että heitä on enemmän myös lopettajien joukossa (Pellinen 1990, 2).

Miesten sukupolvenvaihdoksista lähes puolet oli liikenteen alalla. Enemmistö tällä alalla oli työskennellyt kuormatai pakettiautoliikenteessä, kolmasosa taas taksiliikenteessä. Muilla toimialoilla sukupolvenvaihdokset jäivät yleensä alan osuutta vähäisemmiksi (ks. liitetäulu 2).

Näin oli esim. palvelusten aloilla, jotka miehillä tarkoittivat usein insinööri- ja arkkitehtitoimistoja, mainos- ja tilitoimistoja sekä vartioimisliikkeitä. Samoin oli teollisuuden ja käsityön alalla. Mainitut yritykset olivat pääosin puu- ja metallialan verstaita sekä autokorjaamoja.

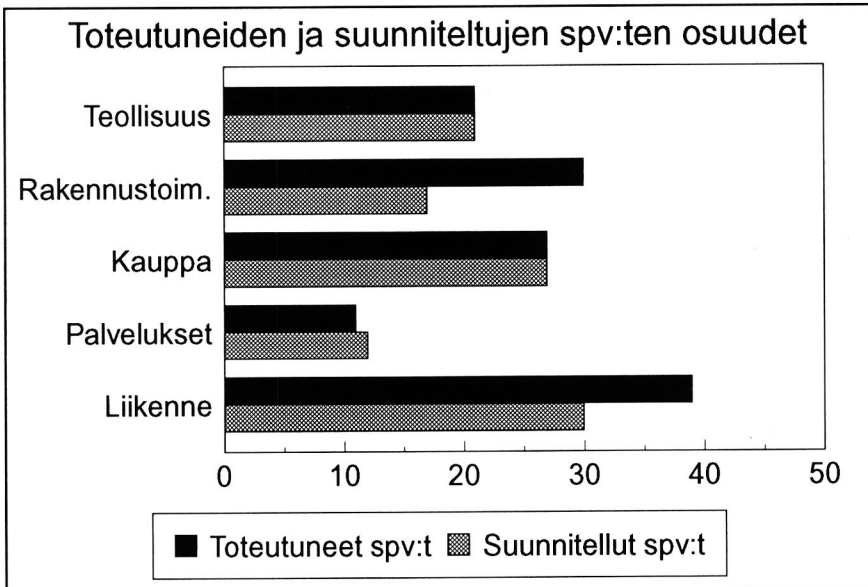
Naisten sukupolvenvaihdoksista puolet tapahtui kaupan alalla. Yritykset olivat yleensä vähittäiskaupan liikkeitä: ruokatavarakauppoja ja vaatetusliikkeitä. Myös liikenteen sekä teollisuuden ja käsityön aloilla sukupolvenvaihdokset ylittivät naisilla näiden toimialojen osuuden kai-

kista. Naisten teollisuuden ja käsityön alan yritykset valmistivat yleensä elintarvikkeita tai vaatteita.

Palvelusten aloilla toimineilla naisilla sukupolvenvaihdokset jäivät vähäisiksi niillä työskennelleiden määrään verrattuna. Palveluksia tuottavat yritykset tarkoittivat naisilla yleensä parturi- ja kampaamoliikkeitä, kahviloita ja ravintoloita, hammaslääkärin vastaanottoja ja erilaisia terveydenhoitoalan yrityksiä.

Maa- ja metsätalouden yritykset olivat enimmäkseen kauppa-putarhoja ja turkistarhoja. Aktiiveista yrittäjistä naiset suunnittelivat sukupolvenvaihdosta näissä yrityksissä alan osuutta yleisemmin. Vastaaajia oli kylläkin niin vähän, että kyse voi olla sattumasta (ks. liitetäulu 3).

Kuvio 3. Niiden eläkkeensaajien ja aktiivien yrittäjien osuudet kullakin toimialalla toimineista, joilla sukupolvenvaihdos (spv) toteutui tai oli suunnitteilla

Sukupolvenvaihdosten yleisyyttä voi tarkastella myös muulla tavoin kuin vertaamalla, mikä oli toimialan osuus

yleensä ja mikä se oli sukupolvenvaihdoksista. Toteutuneiden ja suunnitteilla olevien sukupolvenvaihdosten osuuksien vertailu kullakin toimialalla erikseen paljastaa jakaumia paremmin muutokset toimialan sisällä (kuvio 3). Maa- ja metsätalous on jätetty tarkastelusta pois aineiston vähäisyyden takia.

Palvelusten toimiala on ainoa, jolla sukupolvenvaihdoksia oli suunnitteilla toteutuneisiin verrattuna hienoisesti enemmän. Kaupan ja teollisuuden aloilla suunnitteilla olevien osuudet vastasivat toteutuneita. Liikenteen alalla sukupolvenvaihdoksia suunniteltiin toteutuneita vähemmässä määrin. Samoin rakennustoiminnassa jatkamishalut näyttivät vähentyneen, mikä heijastaa rakennusalan laman jatkumista vuonna 1993.

3.4. Yleisyys yrityksen koon mukaan

Yrityksen koolla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa yrityksen henkilöstön määrää, muita yrityksen koon mittareita ei ollut käytettävissä. Eläkkeensaajilta ja aktiiveilta yrittäjiltä kysyttiin yrityksessä työskennelleiden perheenjäsenten ja ulkopuolisten henkilöiden lukumäärää. Eläkkeensaajilla kysymys kohdentui välittömästi eläkkeelle siirtymistä edeltäneeseen aikaan. Osa-aikaisesti työskentelevien määrä jaettiin kahdella, jotta työntekijöiden lukumäärät saataisiin vertailukelpoisiksi. Henkilöstön lukumäärän tarkastelussa vastaaja on laskettu mukaan yhtenä työntekijänä.

Sekä eläkkeensaajista että työssä olevista yrittäjistä yli kymmenesosa jätti vastaamatta työntekijöiden määrää koskevaan kysymykseen. Vastaamatta jättäneillä sukupolvenvaihdos ei useinkaan toteutunut tai ollut suunnitteilla. Jäljempänä todetaan, että sukupolvenvaihdos oli harvinainen silloin kun yrittäjä toimi yksin. Taulukoissa pienten yritysten osuus voi olla tästä syystä hieman alikorostunut, mutta tarkasteltujen ryhmien välisten suhteiden kannalta sillä ei ole merkitystä.

Kun verrataan teollisuuden ja käsityön alalla toimineita eläkkeensaajia henkilöstön suuruusluokan mukaan vastaaviin yrityksiin Suomessa vuosina 1990-1992, niin eläkkeensaajien yrityksissä oli enemmän pieniä, 1-4 hengen yrityksiä kuin mikä niiden osuus oli kaikista vastaavista yrityksistä Suomessa. Eläkkeelle siirtyneiden yritykset olivat enimmäkseen pieniä verstaita ja työpajoja (taulu 6).

Vähittäiskaupan alalla eläkkeensaajilla oli taas vähemmän pieniä yrityksiä kuin mitä niiden osuus oli kaikista alan yrityksistä. Tämä johtunee siitä, että kaupan alalla syntyy paljon pieniä, nopeasti kuolevia yrityksiä, kun taas eläkkeensaajien yritykset olivat suhteellisen pitkään toimineita ja siinä mielessä vakiintuneita.

Taulu 6. Henkilöstön suuruusluokka teollisuuden ja vähittäiskaupan alalla toimineissa yrityksissä eläkkeensaajilla ja kaikissa vastaavissa yrityksissä Suomessa vuosina 1990-1992

Henkilöstön suuruus- luokka	Teollisuus		Vähittäiskauppa	
	Eläkkeen- saajat %	Yritykset 1990-1992 %	Eläkkeen- saajat %	Yritykset 1990-1992 %
1-4 henkeä	79	73	70	82
5-9 henkeä	7	10	19	10
10-19 henkeä	5	7	8	5
20+ henkeä	9	10	3	3
Yhteensä	100	100	100	100

Lähde: SVT Suomen yritykset 1994:11, 13.

Eläkkeensaajien yrityksistä suurin osa oli 1-4 hengen yrityksiä. Neljäsosa eläkkeensaajista oli toiminut vapaan ammattin harjoittajana tai muuna yksinäisyrittäjänä, varsin usein palvelusten ja liikenteen aloilla. Rakennustoiminnassa, teollisuuden ja käsityön sekä kaupan alalla isoja

yrityksiä oli yleisemmin kuin muilla toimialoilla, mutta vain viidesosa niistä työllisti vähintään viisi henkeä ja alle kymmenesosa 10 henkeä tai enemmän (ks. liitetaulu 4).

Henkilöstön suuruusluokan mukaan tarkasteltuna niillä eläkkeensaajilla, joilla oli sukupolvenvaihdos, yritys oli muita yleisemmin vähintään viiden hengen yritys. Runsas kolmasosa yrityksistä oli tätä suuruusluokkaa, muilla osuus jäi alle viidesosan. Samoin vähintään 10 hengen yritysten osuus oli yli kaksinkertainen verrattuna niihin, joissa ei ollut sukupolvenvaihdosta (taulu 7). Sukupolvenvaihdos myös korreloi yrityksen koon kanssa ($r=.18$, $p<.001$).

Niissä yrityksissä, joissa vuonna 1993 suunniteltiin sukupolvenvaihdosta, oli suhteellisesti yhtä paljon vähintään 10 hengen yrityksiä kuin eläkkeensaajilla. Sukupolvenvaihdos oli suunnitteilla kaikissa yrityksissä, joissa oli henkilöstöä 20 henkeä tai enemmän. Pienten, 1-4 hengen yritysten osuus oli kuitenkin entisestä kasvanut.

Taulu 7. Henkilöstön suuruusluokka eläkkeensaajilla ennen eläkeaikaa ja aktiiveilla yrittäjillä sukupolvenvaihdoksen mukaisissa ryhmissä

Henkilöstön suuruusluokka	Eläkkeensaajat		Aktiivit yrittäjät	
	Sukup. vaihdos toteutui %	Ei sukupolvenvaihdosta %	Sukup. vaihdos suunnitt. %	Ei sukupolvenvaihdosta %
1-4 henkeä	64	85	72	90
5-9 henkeä	21	9	14	6
10-19 henkeä	9	3	7	4
20+ henkeä	6	3	7	0
Yhteensä	100	100	100	100
Lukumäärä	207	542	209	619

Työssä olevista yrittäjistä useampi kuin eläkkeensaajista työskenteli yksin. Etenkin rakennustoiminnassa ja teolli-

suuden alalla yritykset olivat pienentyneet. Rakennus-
alalla toimineista eläkkeensaajista vain joka kymmenes oli
työskennellyt yksin, kun taas aktiiveilla yrittäjillä
osuus oli yli 40 % (ks. liitetäulu 5).

Yritysten pieneneminen todettiin myös valtakunnallisissa,
työntekijöiden määriä koskevissa tilastoissa. Esim. raken-
nustoiminnassa työntekijöiden määrä väheni vuodesta 1991
vuoteen 1992 lähes neljäsosalla (SVT Suomen yritykset
1994:11, 9-11).

Taulusta 8 voi nähdä, että niissä yrityksissä, joissa ei
ollut sukupolvenvaihdosta, työntekijöiden keskimääräinen
luku yleisesti ottaen pieneni verrattaessa henkilöstön
määrää vuosina 1990-92 eläkkeelle jääneillä ja aktiiveilla
yrittäjillä vuonna 1993. Niissä yrityksissä kuitenkin,
joissa oli sukupolvenvaihdos, henkilöstön keskimääräinen
luku oli noussut vuodesta 1990 vuoteen 1992 mennessä.

Aktiiveilla yrittäjillä, joilla oli suunnitteilla sukupol-
venvaihdos, henkilöstöä oli vuonna 1993 kaksinkertainen
määrä muihin yrityksiin verrattuna. Sukupolvenvaihdosten
kannalta yrityksen koon merkitys oli entisestään kasvanut
($r=.27$, $p<.001$). Jatkamisen kynnyks oli noussut myös tältä
osin.

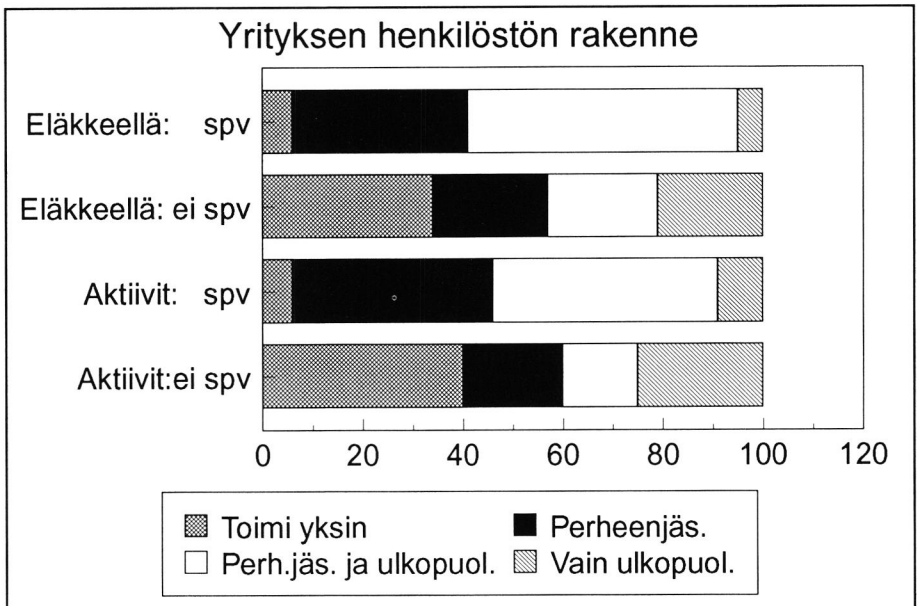
Taulu 8. Henkilöstön keskimääräinen luku eläkkeensaajilla
eläkkeen alkamisvuoden mukaan ja aktiiveilla yrittäjillä
sukupolvenvaihdoksen mukaisissa ryhmissä

Tarkastelu- vuosi	Sukupolvenvaihdos toteutui/oli suunnitteilla	Ei suku- polven- vaihdosta
	Henkilöstön keskim. luku	
Eläkkeensaajat		
1990	5,4	3,7
1991	5,3	3,3
1992	6,1	3,1
Aktiivit yrittäjät		
1993	5,9	2,7

SYKL:n 1980-luvun alkupuolen jäsentutkimuksen mukaan lähes joka neljäs jäsenyritys toimi yksinomaan yrittäjäperheen työpanoksen varassa. Perheyrittäjästä valtaosa oli pieniä alle viiden hengen yrityksiä (Borg 1983, 23). Samoin tutkittujen eläkkeensaajien yrityksistä neljäsosa oli enimmäkseen pieniä, 1-4 hengen perheyrittäjästä.

Kuviosta 4 nähdään, että lähes kaikki ne yritykset olivat perheyrittäjästä, joissa esiintyi sukupolvenvaihdoksia. Osassa niistä oli myös ulkopuolista työvoimaa, mutta sen lisäksi yritysten toimintaan osallistui keskimäärin 2,6 perheenjäsentä. Niistä yrityksistä, joissa ei ollut sukupolvenvaihdosta, vain alle puolen toiminnassa oli mukana perheenjäseniä.

Kuvio 4. Yrityksen henkilöstön rakenne eläkkeensaajilla ennen eläkeaikaa ja aktiiveilla yrittäjillä sukupolvenvaihdoksen (spv) mukaisissa ryhmissä

Työssä olevien yrittäjien osalta on todettavissa sama seikka kuin eläkkeensaajilla. Suurimmassa osassa niistä

yrityksistä, joissa oli suunnitteilla sukupolvenvaihdos, työskenteli myös yrittäjän perheenjäseniä. Niistä yrityksistä, joissa sukupolvenvaihdos ei ollut suunnitteilla, vain kolmasosan toimintaan osallistui perheenjäseniä.

Yritykset, joissa sukupolvenvaihdos toteutui tai oli suunnitteilla, olivat siis keskimääräistä suurempia perheyri-tyksiä. Sukupolvenvaihdos toteutui tai oli suunnitteilla peräti noin puolessa niistä yrityksistä, joissa henkilös-
töä oli viisi henkeä tai enemmän. Ammatinharjoittajista ja muista yksinäisyrittäjistä vain harva löysi työlleen jat-
kajan.

4. Luopujan ja jatkajan piirteitä

4.1. Ikä

Eläkkeensaajat olivat eläkkeen alkaessa keskimäärin 61,7-vuotiaita. Vuonna 1991, joka oli tutkimuksen eläkkeensaajilla eläkkeen alkamisvuosista keskimääräinen, kaikkien YEL:n mukaiselle eläkkelle siirtyneiden keskimääräinen eläkeikä oli 60,6 vuotta (Ahonen 1993, 27). Se on alempi kuin tutkimuksen eläkkeensaajilla. Ero johtune aineistosta.

Taulu 9. Miesten ja naisten keskimääräinen eläkkeelle siirtymisikä sukupolvenvaihdon mukaisissa ryhmissä

Eläkkeensaajat	Sukupolvenvaihdos toteutui	Ei sukupolvenvaihdosta
Miehet	61,7 v.	61,7 v.
Naiset	62,0 v.	61,6 v.
Kaikki	61,8 v.	61,7 v.

Tutkimuksessa ei ole kuitenkaan kysymys eläkeiästä sinänsä, vaan sen eroista sukupolvenvaihdon mukaan. Mitään eroa keskimääräisessä eläkeiässä ei voinut havaita sen mukaan, oliko yrityksessä sukupolvenvaihdos vai ei.

Koska yrittäjien eläkkeelle siirtymisiässä ei ollut eroa sukupolvenvaihdon mukaan, niin jatkajan löytyminen yritykselle ei saa luopumaan yrittäjätoiminnasta varhemin. Esim. osa-aikaeläke ja varhennettu vanhuuseläke eivät edellytä terveyden heikentymistä. Se, että yrittäjä pys-

tyisi elintasoaan laskematta vetäytymään yrityksestä ennen eläkeikää, edellyttäisi kuitenkin lisäeläketurvan järjestelyjä.

Jatkajien lukumäärä ja ikä

Toteutuneista sukupolvenvaihdoksista kolmasosassa oli useampi kuin yksi jatkaja, maksimi oli viisi. Yleensä jatkajien luku oli suhteessa yrityksen kokoon. Teollisuudessa ja rakennustoiminnassa, joilla aloilla yritysten koko oli keskimääräistä suurempi, saattoi olla useampia jatkajia.

Työssä olevilla yrittäjillä, jotka suunnittelivat sukupolvenvaihdosta, oli yleensä tiedossa vain yksi jatkaja. Myöskään teollisuusyrityksissä ja rakennustoiminnassa jatkajia ei useinkaan ollut yhtä enempää.

Tilastojen mukaan YEL:n piiriin tulevien uusien yrittäjien keski-ikä on kaikilla toimialoilla yli 30 vuotta. Suhteellisen myöhäisestä aloitusiästä johtuen yrittäjä on ehtinyt toimia elinkeinoelämässä tai julkisella sektorilla jonkin aikaa. Tämä myös selittää sitä, että yrittäjien ikärakenne on työsuhteessa olevia vanhempi. Olavi Borgin SYKL:lle 1980-luvun alkupuolella tekemän jäsentutkimuksen mukaan (1983, 9) alle 50-vuotiaista yrittäjistä noin kaksi kolmannesta oli toiminut palkallisena oman yrityksen ulkopuolella vähintään parin vuoden ajan ja 51-60-vuotiaista hieman yli puolet.

Tässä tutkimuksessa jatkajien ikä vaihteli 15-49 vuoden välillä luopujan eläkkeen alkamisvuonna. Jatkajista kaksi kolmasosaa oli 30-39-vuotiaita. Naispuolisten yrittäjien jatkajat olivat miespuolisten jatkajia useammin täyttäneet jo 40 vuotta.

Taulu 10. Jatkajan ikä sukupuolenvaihdoksessa luopujan sukupuolen mukaan

Jatkajan ikä	Luopujana mies %	Luopujana nainen %	Kaikki %
Alle 25 v.	10	5	8
25-29 v.	22	13	20
30-34 v.	37	36	37
35-39 v.	24	34	27
40-44 v.	6	12	7
45+ v.	1	0	1
Yhteensä	100	100	100
Lukumäärä	158	57	215
Keski-ikä	31,8 v.	33,5 v.	32,3 v.

Sukupuolenvaihdoksessa jatkajat olivat keskimäärin 32 vuoden ikäisiä. He olivat noin pari vuotta tilastojen osoittamaa nuorempia, sillä suomalaisyrittäjä tulee yrittäjien eläkelain piiriin keskimäärin 34-vuotiaana (Lampi 1990, 16-19). Yleisesti ottaen jatkajat eivät siis joutuneet odottamaan kovin pitkään yrityksen luovutusta.

Nuorimpina suomalaisyrittäjät aloittavat liikenteen alalla, mikä piti paikkansa myös tämän tutkimuksen osalta. Kaupan alalla jatkajat olivat taas hieman keskimääräistä vanhempia, mikä on todettu myös muilla aloittavilla yrittäjillä.

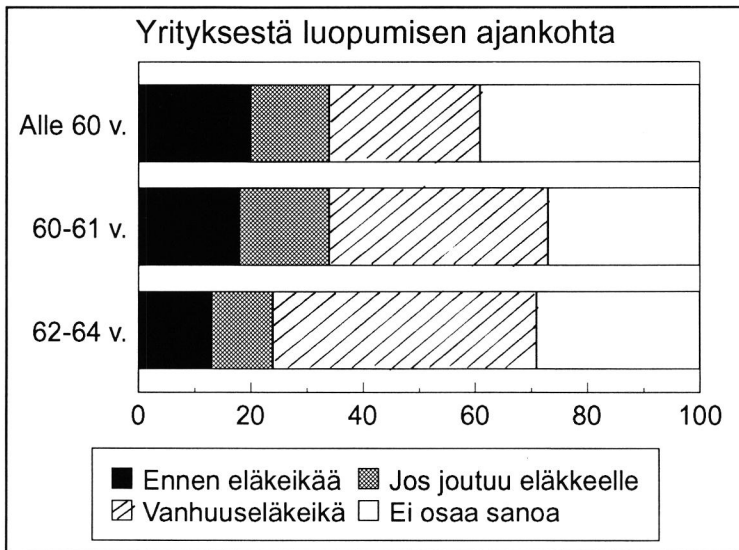
Aloittavilla yrittäjillä miesten keskimääräinen aloitusikä on noin 3-4 vuotta naisia alempi (Lampi 1990, 16-19). Tässä tutkimuksessa jatkajan sukupuolta ei kysytty, mutta toimialojen sukupuolisidonnaisuudesta päätellen miesyrittäjien jatkajat olivat todennäköisemmin miehiä kuin naisia, jolloin he olivat noin pari vuotta naispuolisten yrittäjien jatkajia nuorempia.

Suunnitteilla olevat sukupolvenvaihdokset

Vain viidesosa sukupolvenvaihdosta suunnittelevista aktiivista yrittäjistä aikoi luopua yrityksestä jo ennen eläkeikää. Luopumisen ajankohdassa oli eroja luopujan iän mukaan siten, että ennen eläkeikää yrityksestä luopumista harkitsevia oli eniten alle 60-vuotiaiden joukossa. Mitä lähempänä eläkeikä oli, sitä yleisemmin yrityksestä aiottiin luopua vasta vanhuuseläkkeellä. Huomattava osa ei ollut vielä miettinyt asiaa lainkaan.

Kuvio 5. Aktiivien yrittäjien suunnittelema yrityksestä luopumisen ajankohta yrittäjän iän mukaan

Ilmeisestikin yrittäjillä on halua irrottautua yrityksestä jo varhemmin, mutta jostakin syystä se ei pääse toteutumisen asteelle. Henkinen irrottautuminen voi olla yrittäjälle yhtä vaikea asia kuin yritysomaisuudesta luopuminen.

Taulu 11. Aktiivien yrittäjien suunnittelema yrityksestä luopumisikä ja jatkajien keskimääräinen ikä sukupolvenvaihdoksessa

Aktiivit yrittäjät	Suunniteltu luopumisikä	Jatkajien keskim. ikä
Miehet	63,6 v.	34,1 v.
Naiset	62,6 v.	35,7 v.
Kaikki	63,4 v.	34,4 v.

Ne työssä olevat yrittäjät, jotka olivat harkinneet yrityksestä luopumisen ajankohtaa, olivat keskimäärin 59-vuotiaita. Työntekoa aiottiin jatkaa vielä 4-5 vuotta. Tällöin jatkajat olisivat suunnilleen 34-vuotiaita sukupolvenvaihdoksessa (taulu 11). Tällöin he olisivat pari vuotta eläkkeensaajien jatkajia vanhempia.

Mikäli asiat sujuisivat yrittäjien toivomalla tavalla, he myöhäistäisivät eläkkeelle siirtymistä parilla vuodella eläkkeensaajiin verrattuna. Myös eläkejärjestelmän tavoitteena on eläkeiän nostaminen. Tilastollisten muutosten ei kuitenkaan oleteta toteutuvan nopeasti. - Eläkkeelle jäämisen sanotaan usein yllättävän yrittäjän. Tarkastelun perusteella se ei hämmästyttä, asiaa ei juuri mietitä etukäteen.

4.2. Koulutus

Borgin tutkimuksen (1983, 5-6) mukaan koulutuksellinen videnjakaja oli 1980-luvulla selvästi ennen sotia ja sotien jälkeen syntyneiden yrittäjien välillä. Ennen sotia syntyneistä yrittäjistä kaksi kolmasosaa oli lähtenyt taipaleelleen kansakoulun varassa.

Tutkimuksen eläkkeensaajista suurimmalla osalla peruskoulutus oli jäänyt kansakouluun (80 %). Keskkoulun käyneitä

oli runsas kymmenesosa (12 %) ja ylioppilastutkinnon suorittaneita sen alle (8 %). Eläkettä saavilla naisilla ylioppilastutkinnon suorittaneiden osuus oli kuitenkin lähes kaksinkertainen miehiin verrattuna. Naispuolisista aktiiveista yrittäjistä ylioppilastutkinnon oli suorittanut peräti viidennes.

Yrittäjien koulutuksesta arveltiin yrittäjäjärjestöissä, että se olisi muuta väestöä alempi. Taulun 12 perusteella, jossa verrataan ylioppilastutkinnon suorittaneiden eläkkeensaajien ja työssä olevien yrittäjien osuuksia koko väestön vastaavan ikäisiin vuonna 1990, eroja näyttikin esiintyvän. Vastaajien koulutusta tarkastellaan taulukossa 12 sen iän mukaan, mikä heillä oli vuonna 1990.

Taulu 12. Ylioppilastutkinnon suorittaneiden osuudet eläkkeensaajista ja aktiiveista yrittäjistä sekä koko väestöstä vuonna 1990 iän ja sukupuolen mukaan

Ikä v. 1990	Eläkkeen- saajat %	Aktiivit yrittäjät %	Koko väestö v. 1990 %
55-59 v.			
Miehet	3,6	5,7	7,2
Naiset	7,1	19,8	7,8
60-64 v.			
Miehet	5,5	6,2	5,9
Naiset	18,0	23,8	6,1
55-64 v.			
Miehet	4,8	5,8	6,5
Naiset	13,8	20,8	6,9

Ylioppilastutkinnon suorittaneiden osuudet jäivät eläkettä saavilla miehillä alemmiksi kuin vastaavan ikäisillä miehillä koko väestössä. Sama koskee myös aktiiveja, 55-59-vuotiaita miesyrittäjiä. Sitä vastoin eläkettä saavilla naisilla samoin kuin työssä olevillakin osuudet ylittivät

väestön vastaavat. 55-59-vuotiaat, eläkettä saavat naiset muodostivat tästä ainoan poikkeuksen.

Palveluksia tuottavilla aloilla ylioppilastutkinnon oli suorittanut sekä eläkkeensaajista että aktiiveista yrittäjistä neljäsosa. Kaupan alalla sekä eläkkeensaajat että aktiivit olivat taas käyneet keskikoulun muita toimialoja yleisemmin.

Borg (1983, 17) totesi tutkimuksessaan, että yrittäjien peruskoulutustaso oli sitä korkeampi, mitä suuremmasta yrityksestä oli kyse. Pienissä, 1-4 hengen yrityksissä enemmistö oli hänen tutkimuksensa mukaan käynyt kansakoulun, mutta 10 hengen tai sitä suuremmissa yrityksissä vähintään keskikoulun.

Borgin havainnot yrittäjien peruskoulutustasosta eivät aivan päde tämän tutkimuksen yrittäjiin. 10 hengen tai sitä suuremmissa yrityksissäkin vain kolmasosa eläkkeensaajista oli käynyt vähintään keskikoulun, aktiiveista yrittäjistä vajaa puolet.

Yrittäjäjärjestöjen taholta korostettiin, ettei sukupolvenvaihdosta pitäisi tarpeettomasti pitkittää, koska luopujan tiedot ja taidot eivät aina ole ajanmukaiset nykyistä työelämää ajatellen. Tältä kannalta ajatellen on merkille pantavaa, että sukupolvenvaihdos oli muita useammin toteutunut silloin, kun luopujan peruskoulutus oli kansakoulu (taulu 13). Koska väestön koulutustaso on nuoremmassa ikäryhmissä noussut vanhempiin ikäryhmiin verrattuna, voi olettaa myös jatkajien koulutustason olevan luopujia korkeampi.

Sukupolvenvaihdoksen mukaan tarkastellen keskikoulun käyneitä ja ylioppilastutkinnon suorittaneita, etenkin naisia, oli muihin verrattuna enemmän siinä ryhmässä, jossa se ei toteutunut. Samoin aktiiveissa yrittäjissä oli paremman peruskoulutuksen saaneita muita enemmän siinä ryhmässä, jossa ei suunniteltu sukupolvenvaihdosta. Ylioppilastutkinnon suorittaneita oli muihin toimialoihin verrattuna eniten palvelusten aloilla. Palvelusten aloilla sukupolvenvaihdos ei ollut useinkaan suunnitteilla.

Taulu 13. Eläkkeensaajien peruskoulutus sukupolvenvaihdoksen mukaisissa ryhmissä

Perus- koulutus	Sukupolvenvaihdos toteutui		Ei sukupolven- vaihdosta	
	Miehet %	Naiset %	Miehet %	Naiset %
Kansakoulu	87	74	82	69
Keskikoulu	9	19	12	15
Yo-tutkinto	4	7	6	16
Yhteensä	100	100	100	100
Lukumäärä	163	58	442	192

Jatkaja oli toteutuneita sukupolvenvaihdoksia tarkastellen ollut yritystoiminnassa mukana suurimmassa osassa yrityksistä (84 %). Pienissä, 1-4 hengen yrityksissä jatkajat olivat tätä hieman harvemmin osallistuneet yrityksen toimintaan, mutta suuremmissa yrityksissä lähes poikkeuksetta. Suurin osa jatkajista oli jo mukana yrityksen toiminnassa myös niissä yrityksissä, joissa sukupolvenvaihdos oli suunnitteilla.

Yritysalan ammatillista koulutusta oli kolmella neljäsosalla jatkajista, kun on kysymys jo toteutuneista sukupolvenvaihdoksista. Pienissä yrityksissä osuus jäi hieman sen alle, mutta 5 tai useamman hengen yrityksissä lähes kaikki jatkajat olivat saaneet ammatillista koulutusta yritysalalle. Työssä olevien yrittäjien jatkajilla ammatillinen koulutus ei poikennut eläkkeelle jääneiden jatkajista.

Peruskoulutusta ja yritysalan ammatillista koulutusta, mitä se sitten tarkoittaakin, ei oikeastaan pitäisi verrata keskenään. Huomiota kiinnittää kuitenkin se, että jatkajilla oli yritysalan ammatillista koulutusta yleisimmin niillä aloilla, palvelusten ja kaupan, joilla myös luopujien peruskoulutus oli keskimääräistä korkeampi.

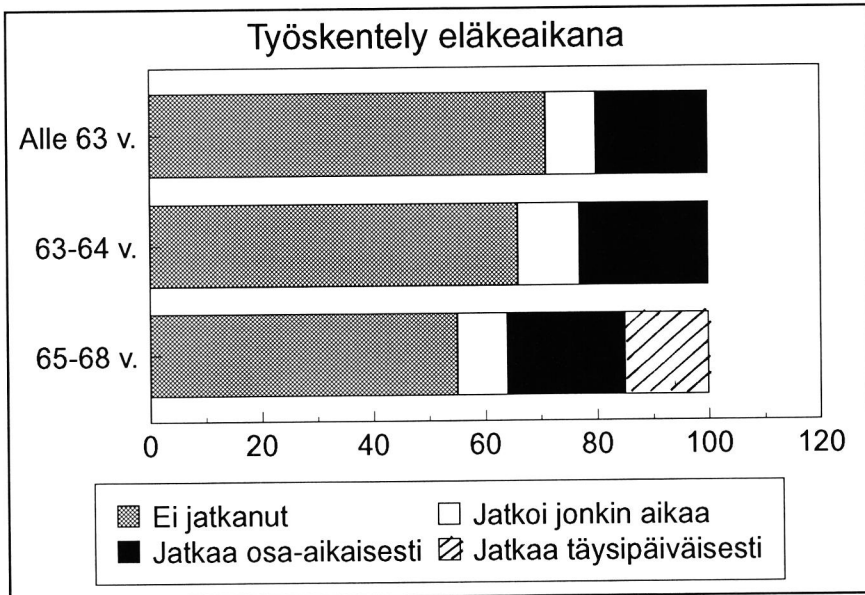
Niistä kaupan ja palvelusten alojen eläkkeensaajista, joilla oli yrityksessä sukupolvenvaihdos, kolmasosa oli käynyt vähintään keskikoulun, kun osuus jäi yleensä alle viidesosan. Näillä aloilla myös jatkajilla oli yritysalan ammatillista koulutusta enemmän kuin toimialoilla keskimäärin. Muihin aloihin verrattuna vähemmän ammatillista koulutusta oli rakennustoiminnan jatkajilla. Tällä alalla myös luopujien peruskoulutuksen taso oli keskimääräistä alempi.

5. Sukupolvenvaihdoksen siirtymävaihe

5.1. Luopujan työskentely eläkeaikana

Kaikki eläkkeensaajat eivät lopettaneet yrityksessä työskentelyä sukupolvenvaihdoksen tapahduttua. Yli kolmasosa jatkoi työskentelyä eläkkeen saamisen jälkeen. Osa heistä tosin lopetti sen melko nopeasti, noin vuoden sisällä eläkkeelle siirtymisestä. 27 % jatkoi kuitenkin työntekoa vielä tutkimuksen ajankohtana.

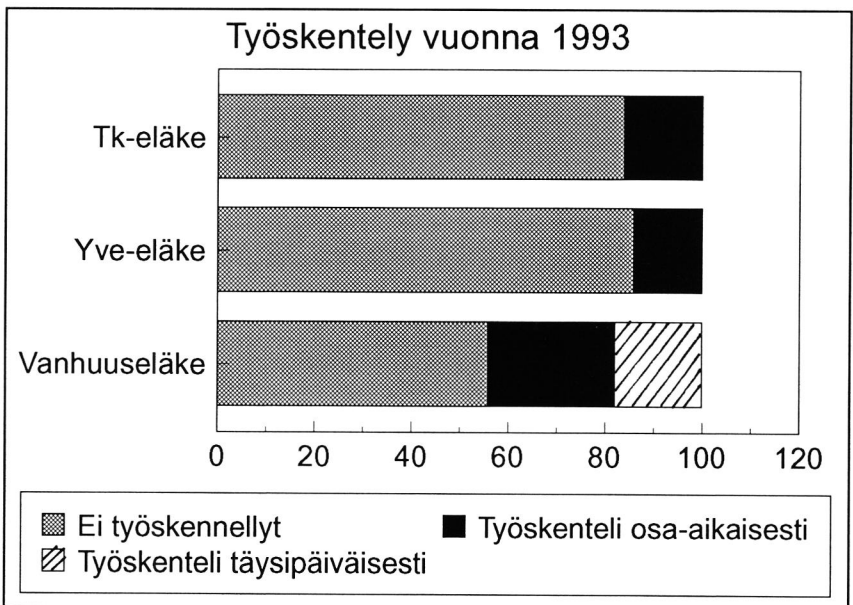
Kuvio 6. Eläkkeensaajien työskentely yrityksessä eläkeaikana ja tutkimuksen ajankohtana sen mukaan, minkä ikäisiä he olivat vuonna 1993

Työntekoa jatkaneita oli melko yllättävästi enemmän 65 vuotta täyttäneissä kuin heitä nuoremmissa eläkkeensaajissa. Työntekoa osa-aikaisesti jatkavia oli yhtä suuri osuus kaikissa ikäryhmissä, mutta täysipäiväisesti työskenteleviä ainoastaan 65 vuotta täyttäneiden joukossa.

65 vuotta täyttäneistä eläkkeensaajista suurin osa oli siirtynyt suoraan vanhuuseläkkeelle tai varhennetulle vanhuuseläkkeelle. Vanhuuseläkkeen saaminen ei välttämättä lopeta yrittäjän työskentelyä, jos yrittäjän terveydentilansa sallii. Alle 65-vuotiaat eläkkeensaajat, jotka olivat jääneet useimmiten työkyvyttömyyseläkkeelle tai yksilölliselle varhaiseläkkeelle, lopettivat yleensä työntöön eläkkeen saamisen jälkeen. Kuviossa 7 vanhuuseläkkeensaajiin sisältyvät myös varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyneet.

Kuvio 7. Eläkkeensaajien työskentely yrityksessä vuonna 1993 sen eläkelajin mukaan, jolle he alunperin siirtyivät

Mitä pitempi aika eläkkeen saamisesta oli kulunut, sitä harvempi jatkoi enää työntekoa. Alle kahden vuoden ajan eläkettä saaneista työskenteli edelleen lähes kaksi viidesosaa, mutta sitä pitempään eläkkeellä olleista enää puolet tästä osuudesta.

Työnteon jatkaminen oli selvästi yleisempää vähän isommissa yrityksissä. Pienissä, 1-4 hengen yrityksissä viidesosa eläkkeensaajista jatkoi yhä työskentelyä tutkimuksen ajankohtana, tätä isommissa yrityksissä kaksinkertainen osuus edellisiin verrattuna. Työn jatkamisen ja yrityksen koon välinen korrelaatio oli myös tilastollisesti merkitsevä ($r=.17$, $p<.05$).

Taulu 14. Eläkkeensaajien työskentely yrityksessä eläkeaikana yrityksen henkilöstön suuruusluokan mukaan

Työskentely eläkeaikana	Henkilöstön suuruusluokka	
	1-4 henkeä %	5+ henkeä %
Ei työskennellyt	68	51
Jatkoi jonkin aikaa	11	9
Jatkaa osa-aikaisesti	18	29
Jatkaa täysipäiväisesti	3	11
Yhteensä	100	100
Lukumäärä	130	72

Työssä olevista yrittäjistä vajaa puolet ei ollut miettinyt, aikoiko työskennellä yrityksessä myös eläkeaikana. Viidesosa oli päättänyt lopettaa työntekoa eläkkeen saamisen jälkeen. Vajaa kolmasosa aikoi kuitenkin jatkaa työskentelyä, lähes kaikki osa-aikaisesti. 62-64-vuotiaat suunnittelivat työntekoa jatkamista useammin kuin heitä nuoremmat yrittäjät. Myös aktiivit yrittäjät harkitsivat työntekoa jatkamista muita yleisemmin silloin, kun oli kyseessä viiden tai useamman hengen yritys.

Työntekoa jatkaneista eläkkeensaajista puolet sai yrityksestä voitto-osuutta, osinkotuloa tai palkkatuloa. Työskentelyn lopettaneista tällaista tuloa sai joka kymmenes. Kaikkiaan voitto-osuutta tai muuta tuloa sai yrityksestä viidesosa eläkkeensaajista.

Voitto-osuuden, osinko- tai palkkatulon saaminen yrityksestä liittyi yleensä siihen, miten suuresta osasta yritystä yrittäjä oli luopunut. Koko yrityksestä luopuneista kymmenesosa ilmoitti saavansa tällaista tuloa. Niistä eläkkeensaajista, jotka olivat luopuneet vain osasta yritystä, yrityksestä sai tuloa puolet. Yritystuloa saavat olivat yleensä jääneet eläkkeelle keskimääräistä suuremmista yrityksistä etenkin teollisuuden ja käsityön aloilla.

5.2. Yrityksen luovutus

Tutkimuksen ajankohtaan mennessä suurin osa eläkkeensaajista oli luovuttanut koko yrityksen jatkajalle. Neljäsosa oli siirtänyt kuitenkin vasta osan yritystä ja joissakin tapauksissa sitä ei oltu vielä luovutettu lainkaan.

Taulu 15. Eläkkeensaajien yrityksestä luopuminen eläkeajan työskentelyn mukaan

Luopuminen yrityksestä	Työskentely eläkeaikana		Kaikki %
	Ei työsk./ lopettanut %	Jatkaa edelleen %	
Koko yrityksestä	83	37	71
Osasta yritystä	13	54	24
Ei luovuttanut	4	9	5
Yhteensä	100	100	100
Lukumäärä	148	54	202

Koko yrityksen luovuttaminen oli selvästi yleisempää silloin, kun eläkkeensaaja lopetti työskentelyn eläkkeen saatuaan. Työntekoa jatkaneista sen oli luovuttanut jatkalle kokonaan vasta runsas kolmasosa. Korrelaatio työn- teon lopettamisen ja yrityksestä kokonaan luopumisen vä- lillä oli tilastollisesti merkitsevä ($r=.35$, $p<.001$). Yri- tyksestä kokonaan luopuneita eläkkeensaajia oli suhteelli- sesti muita enemmän liikenteen alalla, osasta yritystä luopuneita taas kaupan alalla.

Eläkkeensaajien yrityksestä luopuminen ja toiminta tutki- mushetkellä on pähkinänkuoressa esitettyä seuraava:

- 60 % oli luovuttanut koko yrityksen ja lopettanut työn- teon
- 10 % oli luovuttanut koko yrityksen, mutta jatkoi työn- tekoa
- 10 % oli luovuttanut vasta osan yritystä, mutta lopet- tanut työn- teon
- 14 % oli luovuttanut vasta osan yritystä ja jatkoi työn- tekoa
- 6 % ei ollut vielä luovuttanut yritystä, puolet jatkoi työn- tekoa

Yrityksen koon ja työn- teon jatkamisen välinen yhteys to- dettiin aikaisemmin. Yrityksen koon ja yrityksestä koko- naan luopumisen välinen negatiivinen korrelaatio ($r=-.27$, $p<.001$) oli tilastollisesti merkitsevä. Pienistä, 1-4 työntekijän yrityksistä neljä viidesosaa oli luovu- tettu kokonaan tutkimuksen ajankohtaan mennessä, tätä suu- remmista yrityksistä vasta puolet.

Työssä olevista yrittäjistä hieman yli puolet ajatteli luopuvansa sukupolvenvaihdoksessa koko yrityksestä. Runsas kymmenesosa aikoi luopua osasta yritystä ja muut eivät olleet vielä harkinneet asiaa. Myös aktiiveilla yrittä- jillä koko yrityksen luovuttaminen oli yhteydessä siihen, aikoiko yrittäjä lopettaa työskentelyn eläkkeen saamisen jälkeen ($r=.16$, $p<.05$). Yrittäjistä, jotka suunnittelivat työn- teon jatkamista eläkeaikana, enemmistö aikoi luovuttaa vain osan yritystä.

Koko yrityksestä luopumista työssä olevat yrittäjät suunnittelivat eläkkeensaajien tavoin muita aloja yleisemmin liikenteen alalla. Eläkkeensaajia useammin yrittäjät suunnittelivat yrityksestä kokonaan luopumista myös kaupan alalla. Osasta yritystä luopuvia oli taas muita aloja yleisemin teollisuuden ja käsityön aloilla.

Luovutustapa

Sukupolvenvaihdos edellyttää usein varsin huomattavien rahoituskysymysten ratkaisemista. Yrityksestä luopujan osalta ratkaistavaksi tulee mm. hänen taloudellinen asemansa ja toimeentulonsa sukupolvenvaihdoksen jälkeen. Näin on erityisesti silloin, kun yritysomaisuus muodostaa yrittäjän pääasiallisen varallisuuden.

Sukupolvenvaihdoksen toteuttamistapaa ja ajankohtaa har-kitseva yrittäjä joutuu punnitsemaan vaihtoehtoina yleensä lahjoitusta, lahjaluonteista kauppaa, käypää vastiketta tai omistusoikeuden siirron jättämistä testamenttimääräyksen tai lakimääräisen perimysjärjestyksen varaan. Lahjoituksen saattavat sulkea pois esim. luopujan henkilökohtainen rahantarve tai kanssaperillisten oikeuksien tasapuolinen kohtelu (Keinonen 1980:3, 159-160).

Taulussa 16 esitetään, minkä luovutustavan eläkkeensaajat olivat valinneet. 'Jokin muu'-luokka sisältää sellaiset vastaukset, joiden perusteella luovutustapaa ei voinut päätellä kuten 'yhtiömuodon muutos', 'sukupolvenvaihdos', 'luovutettu lapselle' jne.

Joko kokonaan tai osittain lahjoituksena yrityksen olivat luovuttaneet muita useammin ne, jotka olivat luopuneet vasta osasta yritystä. Kun yritys luovutettiin kokonaan, kauppa oli yleisin luovutustapa.

Taulu 16. Yrityksen luovutustapa eläkkeensaajilla sen mukaan, luopuivatko he koko yrityksestä vai osasta sitä

Luovutus- tapa	Koko yrityksestä luopunut %	Osasta yritystä luopunut %	Kaikki %
Kauppa	69	49	64
Lahjoitus	16	29	19
Osaksi kauppa, osaksi lahjoitus	2	8	3
Jokin muu	13	14	14
Yhteensä	100	100	100
Lukumäärä	143	49	192

Luovutustavassa ilmeni eroja yrityksen koon mukaan siten, että pienissä, 1-4 hengen yrityksissä kauppa oli ollut yleisempi tapa kuin tätä suuremmissa yrityksissä. Jälkimmäisissä lahjoitus oli erityisesti kaupan alalla yleisempi kuin pienissä yrityksissä. Työssä olevien yrittäjien har-kitsema luovutustapa erosi eläkkeensaajista siinä, että lahjoitusta suunniteltiin yleisemmin.

5.3. Sukupolvenvaihdoksen suunnittelu

Sukupolvenvaihdoksen suunnitteluun liitetään mm. vastuun ja yritysomaisuuden siirtäminen jatkajalle. Eläkkeensaajilta tiedusteltiin, olivatko he tehneet tällaisia järjestelyjä jo ennen eläkeaikaa. Taulussa 17 esitetään niiden eläkkeensaajien ja työssä olevien yrittäjien osuudet, jotka ilmoittivat tehneensä sukupolvenvaihdoksen suunnitteluun liittyviä järjestelyjä. Niihin kuuluivat myös mahdolliset erityisjärjestelyt, joista kysyttiin avoimella kysymyksellä.

Taulu 17. Sukupolvenvaihdoksen suunnitteluun liittyviä toimenpiteitä ilmoittaneiden eläkkeensaajien ja aktiivien yrittäjien osuudet

Tarkastelu- joukko	Eläkkeen- saajat %	Aktiivit yrittäjät %
Kaikki	23	30
Aikoo luopua:		
Koko yrityksestä	17	27
Osasta yritystä	41	53
Työskentely eläkeaikana:		
Ei jatkanut/aio jatkaa	21	28
Jatkoi/aikoo jatkaa	31	37
Henkilöstön määrä:		
1-4 henkeä	19	23
5+ henkeä	31	46

Sukupolvenvaihdoksen suunnitteluun liittyviä järjestelyjä ilmoittivat muita useammin ne eläkkeensaajat, jotka olivat luopuneet vasta osasta yritystä ja jotka jatkoivat työnte-koa eläkeaikana. Vähintään viiden työntekijän yrityksissä sukupolvenvaihdoksen suunnittelua esiintyi yleisemmin kuin pienemmissä yrityksissä. Ne eläkkeensaajat, jotka olivat luopuneet sukupolvenvaihdoksessa koko yrityksestä, säilyttivät yleensä vastuun yrityksen toiminnasta itsellään eläkkeelle siirtymiseen saakka.

Myös työssä olevilla yrittäjillä sukupolvenvaihdoksen suunnittelu oli muita yleisempää, jos yrittäjä aikoi jatkaa työskentelyä eläkeaikana ja aikoi luopua vain osasta yritystä. Kuten eläkkeensaajilla niin heilläkin se oli yleisempää isoissa kuin pienissä yrityksissä, teollisuuden ja käsityön aloilla yleisempää kuin muilla toimialoilla.

Eläkkeensaajista vain alle kymmenesosa oli tehnyt muita, avoimella kysymyksellä tiedusteltuja järjestelyjä sukupolvenvaihdoksen varalle. Useimmiten maininnat koskivat yh-

tiömuodon tai jatkajan aseman muutosta, vastuun lisäystä, työhön perehdyttämistä tai yrityksen parannustoimia. Aktiiveista yrittäjistä tällaisiin toimenpiteisiin oli ryhtynyt vajaa viidesosa. Järjestelyt koskivat samoja asioita kuin eläkkeensaajien mainitsemat.

6. Yrittäjien eläketurva

YEL:in piiriin kuuluvat 18-64-vuotiaat henkilöt, jotka tekevät ansiotyötä, mutta eivät ole tässä työssään työtai virkasuhteessa. Myös yrittäjän perheenjäsen on yrittäjä, jos hän työskentelee yrityksessä, mutta ei ole tässä työssään työsuhteessa.

Muihin YEL:n ehtoihin kuuluu, että yrittäjän työtulon piti vuonna 1994 olla keskimäärin 2 139,72 mk/kk, 25 676,64 mk/v, ja yrittäjätoiminnan jatkunut ainakin neljä kuukautta sen jälkeen, kun yrittäjä täytti 18 vuotta.

Osakeyhtiön johtavassa asemassa oleva osakas vakuutetaan YEL:ssa, jos hän omistaa yksin tai yhdessä perheenjäsenensä kanssa yli puolet osakkeista tai osakkeiden äänimääristä. Avoimen yhtiön yhtiömiehet ja kommandiittiyhtiön vastuunalaiset yhtiömiehet vakuutetaan YEL:ssa riippumatta siitä, miten suuren osan yrityksestä he omistavat. Pelkän omistamisen perusteella henkilö ei kuulu YEL:n piiriin (Työeläke ja muu sosiaalivakuutus 1994).

YEL:n piirin kuuluvat ns. itsenäiset yrittäjät: mm. erilaiset teollisen liikkeen harjoittajat, eri aloilla toimivat kauppiaat, turkistarhaajat, liikenteenharjoittajat ja koneyrittäjät. Toisen ryhmän muodostavat ns. vapaan ammatin harjoittajat, kuten esim. lääkärit, itsenäiset arkkitehdit ja asianajajat, asiantuntijatehtävissä toimivat henkilöt, kirjailijat, taidemaalarit jne.

Erityisen YEL:n piiriin kuuluvan ryhmän muodostavat maatalouden yhteydessä eri yrityksenä harjoitettavat sivuelinkeinot. Sivutoimisia ja osa-aikaisia yrittäjiä on monissa muissakin ammattiryhmissä, esimerkkinä on vaikkapa lääkäri, joka sairaalaviran ohella pitää myös yksityisvastuutaanottoa (Savoheimo 1990, 21-22).

55-64-vuotiaiden ikäryhmässä päättyi vuonna 1993 noin 4200 yrittäjäsuhdetta eläkkeelle siirtymisen takia. Työeläkkeelle siirtyneitä oli tässä ikäryhmässä vuonna 1993 vähemmän kuin muissa eläkelaeissa, kuten voi todeta taulusta 18. Osuus jäi alle 40 %:n, kun se TEL:n ja LEL:n piirissä oli lähes puolet ja MYEL:n piirissä kaksi kolmasosaa.

Taulu 18. 55-64-vuotiaiden eläkkeensaajien osuus vastaavasta työeläketurvaa kartuttaneesta väestöstä vuoden 1993 lopussa eläkelain mukaan

Ikä	TEL %	LEL %	YEL %	MYEL %
55-59	27,6	33,2	22,2	49,8
60-64	73,2	63,9	57,7	83,5
55-64	48,3	48,3	38,5	68,0

Lähde: Työeläkejärjestelmän tilastollinen vuosikirja 1993, Osa I, taulu 17.

Työeläkelakien mukaiset erot heijastuvat myös keskimääräisessä eläkeiässä. Esim. vuonna 1991 YEL:n mukaiselle eläkkeelle siirtyneiden keskimääräinen eläkeikä oli 60,6 vuotta. Muissa työeläkelaeissa se jäi alle 60 vuoden, alin oli 57,4 vuotta LEL:n piirissä (Ahonen 1993, 27).

6.1. Eläkkeen perusteena oleva työtulo

Yrittäjien eläkelain toteutuminen tarkoitetulla tavalla edellyttäisi, että eläkkeen perusteeksi vahvistetut työtulot ovat ajanmukaiset ja todenmukaiset. Yrittäjän työtuloksi tulisi vahvistaa se palkka, joka kohtuudella olisi maksettava, jos hänen työtään palkattaisiin suorittamaan vastaavan ammattitaidon omaava henkilö, tai se korvaus,

jonka muuten voidaan katsoa keskimäärin vastaavan tällaista työtä (Yrittäjän sosiaaliturva 1993, 4).

YEL:ssa eläke lasketaan ottaen huomioon koko yrittäjäkauden keskimääräinen työtulo, eikä kuten TEL:ssa, jossa eläke lasketaan kunkin työsuhteen neljän viimeisen työvuoden perusteella. Työtuloa voidaan tarkistaa yrittäjän hakemuksesta tai eläkelaitoksen aloitteesta. Sitä ei kuitenkaan tarkisteta takautuvasti (Yrittäjän sosiaaliturva 1993, 4).

Tästä johtuen juuri ennen eläkkeelle siirtymistä tehtävillä vahvistetun työtulon muutoksilla ei suurestikaan pystytä vaikuttamaan maksettavan eläkkeen suuruuteen. Näin ollen jo alkutyötulon määrittämisellä on merkitystä eläkkeen kannalta. Menojensa minimoimiseksi yrittäjä usein pyrkii kuitenkin vahvistuttamaan YEL:n mukaisen työtulon mahdollisimman alhaisena. Vain noin joka kymmenes YEL:n piiriin kuuluva yrittäjä muuttaa työtuloaan yritystoiminnan kestäessä (Siitonen 1990, 14-15). Vasta eläkkeelle jäämisen ollessa ajankohtainen havahdutaan huomaamaan työeläkkeen pienuus.

YEL:n vakuutusmaksut on sidottu TEL-maksun kehitykseen. Vuonna 1994 YEL:n perusvakuutusmaksu oli 19,4 prosenttia vahvistetusta, indeksillä tarkistetusta työtulosta, jos työtulo oli vähintään 68 548 mk/v. Jos työtulo oli pienempi, perusvakuutusmaksuprosentti oli alimmillaan 15.52. Lakisääteisen YEL-perusvakuutuksen vakuutusmaksun yrittäjä saa vähentää kokonaan joko tulolähteen luonnollisena vähennyksenä tai kokonaistuloistaan henkilökohtaisessa verotuksessa (Työeläke ja muu sosiaalivakuutus 1994).

Nuorten, aloittavien yrittäjien eläketurvasta aiheutuvia kustannuksia on vuoden 1993 alusta helpotettu siten, että heihin sovelletaan vakuutusmaksualennusta. Yrittäjien eläkelakia muutettiin siten, että alle 43-vuotiaana aloittava yrittäjä saa kerran kolmen vuoden ajalta maksualennuksen YEL:n mukaisen perusvakuutuksen vakuutusmaksuun. Maksualennuksen määrä on 50 prosenttia täydestä vakuutusmaksusta, eikä työtulon suuruus vaikuta sen saamiseen (Eläketurvakeskuksen yleiskirje A 8/92).

Alkutyötulo tutkimuksen yrittäjillä

Tilastojen mukaan vuonna 1993 yrittäjänä toimineiden keskimääräinen indeksillä korotettu YEL-alkutyötulo oli 76 300 mk/v, miehillä 82 200 mk/v ja naisilla 63 600 mk/v. Tämän tutkimuksen aktiiveilla yrittäjillä indeksillä korotettu YEL-alkutyötulo oli vuonna 1993 korkeampi kaikkiin yrittäjiin verrattuna. Miehillä se oli keskimäärin 116 200 mk/v ja naisilla 90 000 mk/v (taulu 19). Miehillä on vanhemmissa ikäryhmissä yleensäkin korkeampi alkutyötulo kuin nuoremmissa, mikä ainakin osittain selittää tutkimuksen miesyrittäjien suurempaa työtuloa kaikkiin vuonna 1993 toimineisiin yrittäjiin verrattuna. Naisilla työtulo ei vanhemmissa ikäryhmissä yleensä nouse.

Yrittäjien sosiaaliturvatoimikunnan mielestä yrittäjän työtulon peruslähtökohdan tulisi olla lähinnä keskitason esimiesportaan ansiotasolla, mikä vastaisi myös Eläketurvakeskuksen ohjeiden tavoitteellista tasoa (Komiteanmietintö 1984:41, 70). Keskimääräiset, indeksillä korotetut YEL-alkutyötulot jäivät tutkimuksen yrittäjillä kuitenkin alemmiksi kuin palkansaaajien keskimääräiset vuosiansiot vuonna 1993, jotka suoraan kuukausiansioista ilman lisiä laskettuina olivat miehillä 127 000 mk/v ja naisilla 103 000 mk/v (Tietoaika 8/1994).

Niillä miehillä, joiden yrityksessä oli suunnitteilla sukupolvenvaihdos, keskimääräinen YEL-alkutyötulo oli muita miehiä huomattavasti korkeampi. Ero oli tilastollisesti merkitsevä ($p < .001$). Vastaavan ryhmän naisilla se sitä vastoin jäi alemmaksi kuin muilla naisilla, mutta ei poikennut tilastollisesti merkitsevästi.

Alkutyötulot olivat sukupolvenvaihdosta suunnittelevassa ryhmässä tilastollisesti merkitsevästi korkeammat kuin niillä 55-59-vuotiailla ($p < .05$) tai niillä 60-64-vuotiailla ($p < .01$), joilla se ei ollut suunnitteilla.

Taulu 19. Aktiivien yrittäjien vuotuinen keskimääräinen YEL-alkutyötulo vuoden 1993 indeksissä sukupuolen ja iän mukaan sukupolvenvaihdoksen mukaisissa ryhmissä

Aktiivit yrittäjät	Sukupolven- vaihdos suunnitt.	Ei suku- polven- vaihdosta	Kaikki
Keskim. alkutyötulo vuoden 1993 indeksissä			
Miehet	139 000	108 980	116 232
Naiset	83 461	92 040	90 040
55-59 v.	115 551	102 542	105 185
60-64 v.	138 322	105 776	113 952
Kaikki	124 156	103 633	108 223

Keskimääräiset alkutyötulot olivat suurimmat palvelu-aloilla ja pienimmät maa- ja metsätaloudessa. Niiden aktiivien yrittäjien muita korkeampaa alkutyötuloa, joilla sukupolvenvaihdos oli suunnitteilla, selittää osaksi se, että myös heidän yrityksensä olivat keskimääräistä suurempia henkilöstön määrän perusteella. Alkutyötulo vaihteli yrityksen henkilöstön lukumäärän mukaan siten, että 10 hengen tai sitä suuremmissa yrityksissä se oli lähes kaksinkertainen keskimääräiseen verrattuna.

Käsitys YEL-työtulon vastaavuudesta

Aktiiveilta yrittäjiltä kysyttiin, vastaako YEL-vakuutuksen työtulo heidän yrittäjänä tekemäänsä työtä. Harva piti sitä liian suurena, enemmistön mielestä se oli liian pieni. Vain kolmasosa katsoi työtulon vastaavan sitä työtä, jota yrittäjät tekivät.

Yrittäjiltä tiedettiin vain alkutyötulo. Nykyisen YEL-työtulon määrä ei ollut tiedossa. Mielipide työtulon vastaavuudesta vaihteli kuitenkin systemaattisesti alkutyötulon

määrän suhteen. Indeksillä korotetun alkutyötulon määrä korreloi tilastollisesti merkitsevästi siihen, katsoiko yrittäjä työtulonsa vastaavan yrittäjänä tehtyä työtä ($r=.11$, $p<.01$). Mitä alemmaksi alkutyötulo oli määritelty, sitä yleisemmin yrittäjät pitivät nykyistä työtuloa liian pienenä.

Taulu 20. Aktiivien yrittäjien käsitykset siitä, miten YEL-vakuutuksen työtulo vastaa yrittäjänä tehtyä työtä, yrittäjän vuotuisen alkutyötulon mukaan

Vastaako työ- tulo yrittäjänä tehtyä työtä	Alkutyötulo vuoden 1993 indeksissä			
	Alle 75 000 %	75 000- 149 999 %	150 000- %	Kaikki %
Kyllä	29	35	39	33
Ei, on liian pieni	70	63	58	65
Ei, on liian suuri	1	2	3	2
Yhteensä	100	100	100	100
Lukumäärä	365	356	175	896

Nykyistä työtuloaan liian pienenä pitävät olivat enemmän 60-64-vuotiaita kuin 55-59-vuotiaita. Vanhemmassa ikäryhmässä lähestyvä eläkeikä saa ilmeisesti tiedostamaan tulevan eläkkeen pienuuden. Samoin naiset olivat useammin kuin miehet tyytymättömiä työtulonsa määrään. Sukupolvenvaihdosta suunnittelevia yrittäjiä työtulon määrä tyydytti vähemmän kuin muita yrittäjiä, erot ryhmien välillä eivät olleet kuitenkaan merkittävät.

6.2. Peruseläketurva

YEL:ssä ovat voimassa samat eläkemuodot kuin TEL:ssa eli vanhuuseläke, osa-aikaeläke, työkyvyttömyyseläke, yksi-

löllinen varhaiseläke, työttömyyseläke ja perhe-eläke. Luopumiseläkettä ja sukupolvenvaihdoseläkettä kuten maatalousyrittäjillä ei ole YEL:ssä. Vanhuuseläkettä saa yrittäjä, joka on täyttänyt 65 vuotta, vaikka hän jatkaisi yrittäjätoimintaansa. Myöskään varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyvän ei tarvitse lopettaa yritystoimintaa.

Tutkimuksen miehet olivat naisia useammin siirtyneet perinteiselle työkyvyttömyyseläkkeelle, naiset taas miehiä useammin yksilölliselle varhaiseläkkeelle. Vajaa kolmasosa eläkkeensaajista oli jäänyt suoraan vanhuuseläkkeelle.

Eniten suoraan vanhuuseläkkeelle jääneitä oli niissä naisissa, joilla sukupolvenvaihdos toteutui (taulu 21). Tähän ryhmään kuuluvat naiset olivat muita yleisemmin käyttäneet hyväkseen osa-aikaeläkkeen mahdollisuutta. Työttömyyseläkkeelle siirtyneitä oli suhteellisesti eniten taas niissä naisissa, joiden yrityksessä ei ollut sukupolvenvaihdosta. Tässä ryhmässä myös työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden osuus oli muita naisia korkeampi.

Taulu 21. Eläkkeensaajien jakautuminen sen eläkelajin mukaan, jolle he siirtyivät vuosina 1990-1992, sukupolvenvaihdoksen mukaisissa ryhmissä

Eläkelaji	Sukupolvenvaihdos toteutui		Ei sukupolvenvaihdosta	
	Miehet %	Naiset %	Miehet %	Naiset %
Työkyvyttömyyseläke	35	9	29	15
Yksil. varhaiseläke	23	34	24	33
Vanhuuseläke	26	38	30	32
Varh. vanhuuseläke	8	5	7	6
Työttömyyseläke	5	7	6	11
Osa-aikaeläke	2	5	2	2
SPVE, luopumiseläke	1	2	2	1
Yhteensä	100	100	100	100
Lukumäärä	163	58	448	194

Myös miehillä eläkelaji erosi jonkin verran sen mukaan, oliko sukupolvenvaihdos toteutunut vai ei. Ne, joilla se toteutui, olivat muita miehiä yleisemmin siirtyneet työkyvyttömyyseläkkeelle. Ne miehet, joiden yrityksessä ei ollut sukupolvenvaihdosta, jäivät muita miehiä useammin suoraan vanhuuseläkkeelle.

Eläkelajin mukaiset erot jäivät kuitenkin melko vähäisiksi sukupolvenvaihdoksen mukaisissa ryhmissä, jos ei ottanut huomioon sukupuolta (ks. liitetaulu 6). Nämäkin erot olivat epäsystemaattiset ja riippuivat luultavasti enemmän terveydentilasta kuin muista tekijöistä.

Jos jätetään 65 vuotta täyttäneet tarkastelusta pois ja tarkastellaan pelkästään alle 65-vuotiaana eläkkeelle siirtyneitä, niin eläkelajin mukaisia eroja ilmeni sukupolvenvaihdoksen mukaisissa ryhmissä oikeastaan vain 60-64-vuotiailla (taulu 22).

Taulu 22. Alle 65-vuotiaana eläkkeelle siirtyneiden jakautuminen eläkelajin ja eläkkeelle siirtymisiän mukaan sukupolvenvaihdoksen mukaisissa ryhmissä

Eläkelaji	Sukupolvenvaihdos toteutui		Ei sukupolvenvaihdosta	
	55-59 v. %	60-64 v. %	55-59 v. %	60-64 v. %
Työkyvyttömyyseläke	48	34	46	30
Yksil.vanhaiseläke	52	33	54	33
Vanhuuseläke	0	0	0	1
Varh. vanhuuseläke	0	15	0	15
Työttömyyseläke	0	14	0	18
Osa-aikaeläke	0	4	0	2
SPVE, luopumiseläke	0	0	0	1
Yhteensä	100	100	100	100
Lukumäärä	54	92	165	257

Kummassakin sukupolvenvaihdoksen mukaisessa ryhmässä noin puolet 55-59-vuotiaista siirtyi työkyvyttömyyseläkkeelle ja puolet yksilölliselle varhaiseläkkeelle. Niillä 60-64-vuotiailla eläkkeensaajilla, joilla oli sukupolvenvaihdos, työkyvyttömyyseläkkeen saaneiden osuus oli 60-64-vuotiaiden ikäryhmässä muita hieman korkeampi.

Yksityisen sektorin eläkkeen suuruus

Eläkkeensaajista 71 %:lla oli myös muiden työeläkelakien kuin YEL:n mukaista eläketurvaa. Vajaa kolmasosa oli ollut ainoastaan YEL:n piirissä. 13 %:lla oli eläketurvaa myös julkisen sektorin puolelta, miehistä vähän useammalla kuin naisista. Julkisen sektorin eläkkeet muodostivat kuitenkin vain 5 % eläkkeensaajien perusturvan mukaisten eläkkeiden markkamäärästä.

Liitetaulussa 7 esitetään yksityisen sektorin perusturvan mukaisten eläkkeiden jakaumat sukupuolen mukaan. Taulussa 23 verrataan kyselyyn vastanneiden miesten ja naisten yksityisen sektorin perusturvan mukaisia keskieläkkeitä vuonna 1993 eläkelajin mukaan YEL-laitosten ja TEL-laitosten maksamiin eläkkeisiin samana vuonna vastaavassa ikäryhmässä eli 56-68-vuotiailla. Vastaajien eläkelaji on vuoden 1993 mukainen. Vanhuuseläkkeelle oli vuoteen 1993 mennessä siirtynyt vajaa viidesosa joltakin muulta eläkkeeltä.

Tutkimuksen miehillä varhennettu vanhuuseläke oli suurempi kuin kaikkien vastaavien, voimassa olevien YEL-laitosten maksamien eläkkeiden keskimäärä 56-68-vuotiaiden ikäryhmässä. Yksilöllinen varhaiseläke oli sitä vastoin jonkin verran pienempi. Täydet työkyvyttömyyseläkkeet ja vanhuuseläkkeet vastasivat tutkimuksen miehillä YEL-laitosten keskieläkkeitä.

Tutkimuksen naisten keskieläke yksilöllisissä varhaiseläkkeissä ja vanhuuseläkkeissä ylitti vastaavien YEL-laitosten maksamien eläkkeiden keskimäärän. Vanhuuseläkkeen keskimäärä oli tutkimuksen naisilla jopa suurempi kuin TEL-laitosten maksamissa eläkkeissä naisille. Muuten TEL-lai-

tosten maksamat eläkkeet ylittivät suuruudeltaan sekä tutkimuksen eläkkeensaajien keskieläkkeet että YEL-laitosten eläkkeet eläkelajin mukaan tarkasteltuna.

Taulu 23. Yksityisen sektorin keskieläke tutkimuksen eläkkeensaajilla vuonna 1993 ja YEL- ja TEL-laitosten keskieläke vastaavan ikäisillä 58-68-vuotiailla henkilöillä sukupuolen ja eläkelajin mukaan

Eläkelaji vuonna 1993	Tutkimuksen eläkkeen- saajat	YEL:n keskieläke v. 1993 1)	TEL:n keskieläke v. 1993 1)

	Keskieläke mk/kk v. 1993		
Miehet			
Täysi työkyvytt.el.	3 576	3 514	4 835
Yksil. varhaiseläke	3 955	4 256	6 226
Vanhuuseläke	3 324	3 228	4 887
Varh. vanhuuseläke	4 812	4 139	5 989
Naiset			
Yksil. varhaiseläke	2 606	2 258	3 136
Vanhuuseläke	2 447	1 843	2 313

1) Lähde: Eläketurvakeskuksen tilastorekisteri.

YEL-laitoksen myöntämästä yksityisen sektorin eläkkeestä kolme neljäsosaa oli yrittäjätoiminnalla karttunutta eläkkeen osaa. Yrittäjätoiminnalla karttunut eläkkeen osa oli keskimääräistä suurempi niillä eläkkeensaajilla, joiden yrityksessä oli sukupolvenvaihdos (taulu 24).

Niillä eläkkeensaajilla, joilla sukupolvenvaihdos toteutui, keskimääräisen YEL-vakuutusajan pituus ns. tuleva aika huomioonottaen oli 271 kuukautta. Niillä, joilla ei ollut sukupolvenvaihdosta, se oli 261 kuukautta. Vakuutusajassa oli ainoastaan vajaan vuoden ero.

Naisilla vakuutusajaksi jäi keskimäärin 17 kuukautta lyhyemmäksi kuin miehillä, mikä ei selitä naisten YEL-osan pienuutta miehiin verrattuna. Erityisen selvästi erot

sukupuolten välillä ilmenivät tarkasteltaessa niitä yrittäjiä, joilla YEL-osa jäi alle tuhannen markan. Enemmistö heistä oli kaupan ja palvelusten aloilla toimineita naisia. Naisten ero miehiin verrattuna näkyy myös keskimääräisen työtulon tarkastelussa.

Keskimääräinen työtulo arvioitiin vakuutusajan ja yksityisen sektorin eläkkeen yrittäjätoiminnalla karttuneen osan perusteella. Se oli muita suurempi siinä ryhmässä, jossa esiintyi sukupolvenvaihdoksia. Erot YEL-osan suuruudessa näkyivät selvempinä miehillä kuin naisilla sukupolvenvaihdoksen mukaisissa ryhmissä. Niillä naisilla, joilla ei ollut sukupolvenvaihdosta, keskimääräinen työtulo oli itse asiassa muita naisia korkeampi.

Taulu 24. Yksityisen sektorin eläkkeen YEL-osan suuruus eläkkeensaajilla vuonna 1993 ja sen perusteella arvioitu keskimääräinen työtulo sukupolvenvaihdoksen mukaisissa ryhmissä

Eläkkeensaajat	Sukupolvenvaihdos toteutui	Ei sukupolvenvaihdosta	Kaikki
Keskimääräinen YEL-osa mk/kk v. 1993			
Miehet	2 879	2 579	2 658
Naiset	1 863	1 843	1 848
Kaikki	2 621	2 364	2 430
Keskimääräinen työtulo mk/kk v. 1993			
Miehet	8 470	7 662	7 877
Naiset	5 367	5 625	5 566
Kaikki	7 683	7 067	7 225

YEL-osan määrässä ilmenevät miesten erot häviävät, kun tarkastellaan yksityisen sektorin keskieläkkeitä sukupuolen mukaan. Keskieläke on lähes sama kummassakin sukupol-

venvaihdoksen mukaisessa ryhmässä (taulu 25). Samoin naisilla keskieläkkeiden erot jäivät vähäisiksi.

Keski-eläkkeen samansuuruisuus yksityisen sektorin eläkkeen osalta viittaa miehillä siihen, että siinä oli muiden työeläkelakien kuin YEL:n mukaista osuutta enemmän niillä miehillä, joiden yrityksessä ei ollut sukupolvenvaihdosta.

Yksityisen sektorin eläkkeen määrä laskee vanhemmissa ikäryhmissä. Sukupolvenvaihdoksen mukaisten ryhmien välillä eläkkeissä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa, kun niitä verrattiin keskenään kunkin ikäryhmän sisällä.

Taulu 25. Yksityisen sektorin keskieläke vuonna 1993 sukupuolen ja iän mukaan sukupolvenvaihdoksen mukaisissa ryhmissä

Eläkkeen- saajat	Sukupolven- vaihdos toteutui	Ei suku- polven- vaihdosta	Kaikki
Keskieläke mk/kk v. 1993			
Miehet	3 711	3 690	3 694
Naiset	2 295	2 420	2 372
56-59 v.	(3 973) ¹	3 554	3 631
60-64 v.	3 570	3 365	3 414
65-68 v.	2 970	3 179	3 112
Kaikki	3 340	3 307	3 304

1) Suluissa olevan luvun tarkasteltuja <30.

Kun yksityisen sektorin keskieläkkeitä tarkastellaan eläkelajin mukaan sukupolvenvaihdoksen mukaisissa ryhmissä, eroavat vanhuuseläkkeet tilastollisesti merkitsevästi ($p < .05$). Niiden yrittäjien vanhuuseläke oli keskimäärin muita pienempi, joiden yrityksessä oli sukupolvenvaihdos. Työkyvyttömyyseläkkeissä ja yksilöllisissä varhaiseläkkeissä tällaista eroa ei ollut (taulu 26).

Taulu 26. Yksityisen sektorin keskieläke eläkelajin mukaan vuonna 1993 sukupolvenvaihdoksen mukaisissa ryhmissä

Eläkelaji vuonna 1993	Sukupolven- vaihdos toteutui	Ei suku- polven- vaihdosta	Kaikki
Keskieläke mk/kk v. 1993			
Työkyvyttömyyseläke	3 559	3 339	3380
Yksil. varhaiseläke	3 501	3 454	3466
Vanhuuseläke	2 722	3 179	3051

Vanhuuseläkkeiden ero johtui naisten eläkkeiden erosta, sillä miesten vanhuuseläke oli keskimäärin muita suurempi siinä ryhmässä, jossa oli sukupolvenvaihdos. Vanhuuseläkkeen saaneista naisista vastaavassa ryhmässä melko suuri osa työskenteli kaupan alalla ilmeisesti avustavan perheenjäsenen ominaisuudessa. Siinä ryhmässä, jossa oli sukupolvenvaihdos, muut kuin vanhuuseläkkeet olivat naisilla keskimäärin muita suuremmat.

Yksityisen sektorin eläkkeen määrä vaihteli yrityksen koon mukaan siten, että 10 hengen ja sitä suuremmista yrityksistä eläkkeelle jääneistä yrittäjistä puolet sai eläkettä vähintään 5000 mk/kk. Pienissä yrityksissä toimineista vain joka kymmenes sai vastaavan suuruista eläkettä (ks. liitetaulu 8).

Siinä ryhmässä, jossa esiintyi sukupolvenvaihdoksia, suuria yrityksiä oli muihin verrattuna suhteellisesti enemmän. Keskimääräinen yksityisen sektorin eläke ei kuitenkaan eronnut tässä ryhmässä muista. Se aiheutui siitä, että 10 tai useamman hengen yrityksissä yksityisen sektorin eläke oli keskimäärin muita korkeampi niillä, joilla ei ollut sukupolvenvaihdosta.

On väitetty, että yrittäjät eivät välitä hoitaa vanhuuden turvaansa eläkkeiden muodossa, koska sen oletetaan tulevan yrityksen myynnistä. Kun tarkasteltiin eläkkeensaajia sen

mukaan, oliko yritys myyty jatkajalle tai ulkopuoliselle henkilölle, niin erot yksityisen sektorin eläkkeissä olivat varsin vähäiset verrattuna niihin, joiden yritystoiminta oli loppunut ilman myyntiä. Keskieläkkeet vaihtelivat 3200-3500 markan välillä.

Runsas kolmasosa eläkkeensaajista oli saanut tuloa yrityksen myynnistä, mutta eläketurvan järjestelyissä he eivät oleellisesti eronneet muista. Siihen joukkoon, jossa sukupolvenvaihdosta ei ollut ja jossa toiminta oli yksinkertaisesti vain loppunut tai eläkkeensaaja jatkoi sitä ilman suurempia toiveita myynnistä, kuului yli puolet eläkkeensaajista. Heille eläke oli pääasiallinen toimeentulon lähde.

Eläkkeensaajista neljäsosa sukupolvenvaihdoksesta riippumatta jatkoi työntekoa eläkkeen saamisen jälkeen. Yksityisen sektorin eläkkeen suuruuden ja työntöön jatkamisen välinen yhteys oli kummassakin sukupolvenvaihdoksen mukaisessa ryhmässä sama: työntekoa jatkaneiden eläke (n. 3800 mk/kk) oli keskimäärin suurempi kuin sen lopettaneiden (n. 3200 mk/kk).

Eläkkeen vastaavuus odotuksiin

Eläkkeensaajilta kysyttiin, miten yksityisen sektorin eläke (lomakkeessa YEL-eläke) oli vastannut odotuksia. Juuri kukaan ei ollut sitä mieltä, että se olisi ollut odotettua suurempi. Neljäsosa katsoi sen vastanneen odotuksia, mutta enemmistön mielestä eläke oli osoittautunut odotettua hieman pienemmäksi tai sitten huomattavasti pienemmäksi.

Yksityisen sektorin eläkkeen määrä vuonna 1993 oli yhteydessä siihen kohdistuneisiin odotuksiin. Sitä pitivät odotuksia vastaavana useimmin ne eläkkeensaajat, joiden eläke oli 5000 mk/kk tai suurempi. Tätä pienempää eläkettä saavien välillä vallitsee hienoinen ristiriita. Niiden mielestä, joiden eläke jäi alle 2500 markan, eläke oli useammin vastannut odotuksia kuin niiden mielestä, joiden eläke oli 2500-4999 mk/kk. Pienissä eläkkeissä kansaneläke

tasoittaa kokonaiseläkkeen määrää. Ilmeisesti se on vaikuttanut vastauksiin. Korrelaatio eläkkeen suuruuden ja sen odotuksia vastaavuuden välillä oli kuitenkin tilastollisesti merkitsevä ($r=.15$, $p<.001$).

Taulu 27. Eläkkeensaajien käsitykset siitä, miten yksityisen sektorin eläke vastasi odotuksia eläkkeen suuruuden mukaan

Eläke oli odotuksiin verrattuna	Yksit. sektorin eläke mk/kk v. 1993			
	Alle 2499 %	2500-4999 %	5000- %	Kaikki %
Huomattavasti tai hieman suurempi	2	0	1	1
Odotuksia vastaava	26	22	42	27
Hieman pienempi	28	32	33	30
Huomattavasti pienempi	45	47	24	42
Yhteensä	100	100	100	100
Lukumäärä	375	334	136	845

Yrittäjäjärjestöjen kanssa käydyissä keskusteluissa tuli esille se seikka, etteivät yrittäjät ole selvillä eläkkeistään. Etuudet samastetaan TEL:iin, vaikka YEL on ollut voimassa lähes kymmenen vuotta lyhyemmän ajan. Tämäkin lienee vaikuttanut siihen, että eläkkeen odotettiin niin yleisesti olevan korkeampi kuin mitä se todellisuudessa oli.

Naisilla odotukset suuremmasta eläkkeestä olivat olleet hieman yleisempiä kuin miehillä. Erityisesti ne pientä eläkettä saavat, joiden yrityksessä oli sukupolvenvaihdos, olivat muita tyytymättömämpiä eläkkeen määrään.

6.3. Lisäeläketurva

Kaikista eläkkeensaajista 10 %:lla oli pakolliseen vakuutukseen liitetty rekisteröity tai vapaamuotoinen lisäeläke tai yksilöllinen eläkevakuutus. Työeläkelakien mukainen lisäturva liittyi useimmin yrittäjien aikaisempaan palkan-saajatyoosuhteesta saatuun eläkkeen osaan. Vajaalla prosentilla lisäturva oli pelkästään YEL-vakuutukseen liitetty etuus. Yksilöllisestä eläkevakuutuksesta ei käytetyissä rekistereissä ole tietoja. Tieto siitä perustuu eläkkeensaajien vastauksiin.

Työssä olevista yrittäjistä eläkkeensaajia hieman useammat eli 15 % oli parantanut peruseläketurvaa joko hankkimalla YEL:n mukaista lisäeläketurvaa tai yksilöllisen eläkevakuutuksen. Aktiiveilla yrittäjillä tiedot lisäturvan hankkimisesta perustuvat kokonaan heidän vastauksiinsa. Rekisteritiedoissa ei ole niistä mainintaa.

Pakolliseen vakuutukseen liitetty lisäeläketurva

Kun yrittäjäksi ryhdytään nykyisin keskimäärin 35-vuotiaana, varsin monella yrittäjällä on mahdollisuus korkeintaan 45 prosentin yrittäjäeläkkeeseen, ellei lisävakuuttamalla paranna sitä esim. korottamalla vuotuista karttumistasoa kahteen prosenttiyksikköön.

Jos edeltävän 10 vuoden ajalta eläketurva on kunnossa vaikkapa hyvätuloisen työsuhteen kautta, se täydentää hyvin yrittäjäeläkkeeseen jäävän vajeen. Jos aikaisempi eläketurva on sitä vastoin jäänyt huonoksi, yrittäjäeläkkeen saa lisävakuuttamalla samantasoiseksi (Pellinen 1991, 25).

Yrittäjä voi parantaa eläketurvaansa liittämällä YEL:n mukaiseen eläkkeeseen vapaaehtoisia lisäetuja. Lisäetujen

avulla yrittäjä voi alentaa eläkeikänsä aina 55 vuoteen asti, korottaa kokonaiseläkeprosenttia 60-66 %:iin eläkkeen perusteena olevasta työtulosta, korottaa työtuloa yli YEL:ssä määritellyn ylärajan tai parantaa perhe-eläketurvaa.

YEL:n mukaisista lisäeduista aiheutuvien kustannusten maksajana voi olla yritys tai yrittäjä itse. Maksamansa YEL-lisävakuutuksen maksun yrittäjä tai hänen puolisonsa saa vähentää henkilökohtaisessa verotuksessaan (Siitonen 1990, 13; Työeläke ja muu sosiaalivakuutus 1994).

Rekisteröity lisäetu on sidottu indeksiin, rekisteröimätön ei yleensä ole. Eläketurvakeskuksen rekisteritietojen mukaan vain 3 %:lla eläkkeensaajista oli rekisteröity lisäetu (taulu 28). Rekisteröimättömästä lisäedusta oli rekisterissä merkintä alle prosentin kohdalla. Sen ilmoittaminen on vapaaehtoista. Rekisteröidyn lisäedun keskimäärä oli 1654 mk/kk, rekisteröimättömän 1795 mk/kk vuonna 1993. Lisäeläketurvaa oli muita hieman useammin niillä eläkkeensaajilla, joilla ei ollut sukupolvenvaihdosta.

Taulu 28. Niiden eläkkeensaajien osuudet sukupolvenvaihdoksen mukaisissa ryhmissä, joilla oli rekisteröityä tai rekisteröimätöntä lisäeläketurvaa

Lisäeläketurva	Sukupolven vaihdos toteutui %	Ei suku- polven- vaihdosta %	Kaikki %
Rekisteröity	1,8	3,4	3,0
Rekisteröimätön	0,5	1,0	0,8
Molemmat	0,0	0,6	0,5
Yhteensä	2,3	5,0	4,3

Lisäeläketurva korreloi vahvasti yksityisen sektorin perusturvan mukaisen eläkkeen määrään ($r=.23$, $p<.001$). Niis-

tä eläkkeensaajista, joilla se jäi alle 7 500 mk:n, vain parilla prosentilla oli rekisteröityä lisäeläketurvaa, tätä suuremman eläkkeen saajista viidesosalla. Raja oli selvä mainitun markkamäärän kohdalla. Muita yleisemmin rekisteröityä lisäeläketurvaa oli suurissa yrityksissä toimineilla yrittäjillä.

Eläkkeensaajilta kysyttiin YEL:n mukaisesta rekisteröidystä lisäeläketurvasta myös kyselylomakkeessa, mutta kysymys ymmärrettiin yleensä väärin. Kysymyksessä tiedusteltiin, oliko vastaajalla YEL:n mukaisena etuutena joko 65 vuotta alempi eläkeikä, nopeutettu karttuminen tai parannettu perhe-eläketurva.

Myöntävät vastaukset koskivat yleensä alempaa eläkeikää, mutta ne eivät täsmänneet Eläketurvakeskuksen rekisteritietojen kanssa. Myöntävästi vastanneet olivat usein työkyvyttömyyseläkkeelle tai yksilölliselle varhaiseläkkeelle siirtyneitä, joilla ei ollut rekisteröityä lisäeläketurvaa. Alle 65 vuoden iässä eläkkeelle pääseminen oli saatettu ymmärtää YEL:n lisäeläketurvaksi. Väärinymmärtäminen on voinut aiheutua myös siitä, että yrittäjä on korottanut YEL-työtulonsa määrää ja on käsittänyt tämän YEL:n mukaiseksi lisäeläketurvaksi.

Työssä olevista yrittäjistä YEL:n mukaista rekisteröityä lisäeläketurvaa ilmoitti hankkineensa 5 %. Hankittu etu koski yleensä alempaa kuin 65 vuoden eläkeikää. Prosenttiosuus oli korkeampi kuin eläkkeensaajilla, joista rekisteritietojen mukaan vajaalla prosentilla oli YEL:n mukainen lisäetu. Aktiivien yrittäjien vastauksia ei voitu kuitenkaan verrata rekisteritietoihin.

Vain pieni osa työssä olevista yrittäjistä (6 %) oli harkinut nykyisen eläketurvansa parantamista. Yleensä sen katsottiin tulevan liian kalliiksi. Vain harvat olivat pohtineet, miten sitä voisi parantaa. Muutamat mainitsivat yksilöllisen eläkevakuutuksen.

Yksilöllinen eläkevakuutus

Yksilöllinen eläkevakuutus eroaa pakollisista työeläkevakuutuksista ja työeläkelakien mukaisista vapaaehtoisista lisäeläkevakuutuksista siinä, että yksilöllinen eläkevakuutus ei perustu lakiin vaan vakuutuksenantajana olevan vakuutusyhtiön kanssa tehtävään sopimukseen. Yksilöllisen eläkevakuutuksen suuruutta ei ole myöskään sidottu palkkaan tai yrittäjälle vahvistettuun työtuloon, vaan etuus on markkamääräinen, eikä pienene muiden maksettavien eläkkeiden johdosta. Yksilöllisellä eläkevakuutuksella voidaan alentaa eläkeikää tai maksaa vakuutetulle lisäeläkettä (Siitonen 1990, 23).

Yrittäjien näkemyksen mukaan heillä ei ahtaan vähennysoikeuden vuoksi ollut aikaisemmin juurikaan mahdollisuuksia täydentää eläketurvaansa vapaaehtoisin järjestelyin (Heikkilä 1990, 11). Vapaaehtoisten vakuutusmaksujen vähennysoikeuden ylärajan nähdään edelleen vaikeuttavan yrittäjien mahdollisuuksia kohtuullisen eläketurvan hankkimiseen (Yrittäjä-Sanomat 9/93).

Taulu 29. Yksilöllisen eläkevakuutuksen ottaneiden eläkkeensaajien osuudet yksityisen sektorin eläkkeen suuruuden mukaan sukupolvenvaihdon mukaisissa ryhmissä

Yksit. sektorin eläke mk/kk vuonna 1993	Sukupolven- vaihdos toteutui %	Ei suku- polven- vaihdosta %	Kaikki %
- 2499	5	4	4
2500 - 4999	6	6	6
5000 -	14	16	15
Kaikki	7	6	7

Yksilöllisen eläkevakuutuksen ottaminen oli eläkkeensaajilla vähän yleisempää kuin pakolliseen vakuutukseen lii-

tetyt lisäeläketurvan hankkiminen. Sukupolvenvaihdoksen mukaiset erot olivat pienet, joka osoittaa, ettei sen suunnitteluun kuulunut luopujan oman eläketurvan parantaminen. Samahan koski myös pakolliseen vakuutukseen liitettyä lisäeläketurvaa.

Sukupolvenvaihdoksen mukaista vaihtelua yleisemmin erot tulivat esille, kun yksilöllisen eläkevakuutuksen ottamista tarkasteltiin yksityisen sektorin eläkkeen määrän mukaan. Se alle viidesosa eläkkeensaajista, joka sai vähintään 5000 markan eläkettä, oli muita useammin hankkinut lisäeläketurvaa myös yksilöllisen eläkevakuutuksen muodossa ($r=.13$, $p<.001$). Sen ottaminen oli suurissa yrityksissä yleisempää kuin pienissä.

Työssä olevista yrittäjistä 14 % ilmoitti ottaneensa yksilöllisen eläkevakuutuksen. Heillä yksilöllisen eläkevakuutuksen ottaminen korreloi myös alkutyötulon määrän kanssa ($r=.11$, $p<.001$). Niistä yrittäjistä, joiden alkutyötulo oli 150 000 mk/v tai suurempi vuoden 1993 indeksissä, sen oli ottanut joka neljäs. Myöskään työssä olevilla yrittäjillä lisäeläketurvan hankkiminen ei näyttänyt liittyvän sukupolvenvaihdoksen suunnitteluun, yrityksen koko oli merkittävämpi tekijä. Suurissa yrityksissä työskentelevät olivat ottaneet yksilöllisen eläkevakuutuksen muita useammin.

Olli Kangas (HS 9.12.1993) on kiinnittänyt huomiota yksityisen eläkevakuutuksen vilkastuneeseen mainontaan. Niitä kuvataan halvoiksi vaihtoehtoiksi kalliille lakisäätiselle eläketurvalle. Halpuus perustuu suurelta osin siihen, että yksilöllisen eläkkeen vakuutusmaksut ovat verovähennyskelpoisia. Yksityisiä eläkevakuutuksia Kangas kritisoi, koska hän katsoo niiden hyödyttävän erityisesti suurituloisia. Tätä käsitystä vahvistavat myös havainnot tutkimuksen eläkkeensaajista ja aktiiveista yrittäjistä, joilla yksityiset eläkevakuutukset keskittyivät suurituloisimpaan ryhmään. Kankaan mielestä käsitys yksityisistä vakuutuksista tehokkaina ja turvallisina vaihtoehtoina lakisäätiselle sosiaaliturvalle perustuu enemmän mielikuviin kuin tosiasioihin.

7. Toimeentulon turvaamisen keinot

7.1. Varallisuuden hankinta ja käyttö

Yrittäjien perusturvan mukaisten eläkkeiden todettiin olevan TEL:n eläkkeitä keskimäärin alemmat. Lisäeläketurvaakin oli hankkinut harva, eläkkeensaajista joka kymmenes ja työssä olevista yrittäjistä tätä hieman useampi. Tällä tarkastelulla halutaan selvittää, kompensoivatko yrittäjät eläketurvansa puutteita varallisuuden hankinnalla ja käytöllä eläkeaikana.

Eläkkeensaajilta ja työssä olevilta yrittäjiltä kysyttiin, olivatko he hankkineet kiinteistön tai kiinteistöjä, asunto-osakkeita tai muita arvopapereita tai tehneet muita sijoituksia eläkeajan varalle. Heiltä kysyttiin myös talletusten tai vastaavien sijoitusten tekemisestä.

Eläkkeensaajilta kysyttiin myös, olivatko he eläkeaikana myyneet tai aikoivatko he myydä edellä mainittua henkilökohtaista omaisuuttaan eläkeajan toimeentulon parantamiseksi. Myös aktiiveilta yrittäjiltä tiedusteltiin omaisuuden myyntiaikoimuksia. Omaisuuden myyntiä koskevaan kysymykseen jätti vastaamatta kuudesosa sekä eläkkeensaajista että työssä olevista, joten näitä koskeviin tietoihin on syytä suhtautua varauksella.

Eläkkeensaajista neljäsosa ilmoitti tehneensä jonkin sijoituksen eläkeajan varalle. Omaisuuden hankinta sen enempiä kuin sen myynti ei ollut heillä, kuten ei myöskään aktiiveilla yrittäjillä yhteydessä siihen, oliko sukupolvenvaihdos toteutunut tai suunnitteilla. Sijoituksia ei siis tehty esim. korvaamaan sukupolvenvaihdoksessa lahjoituksen kautta luovutettua yritysvarallisuutta, jossa tapauksessa yrittäjän heikon eläketurvan sanotaan korostuvan.

Sijoituksia olivat hieman yleisemmin tehneet 60 vuotta täyttäneet kuin heitä nuoremmat eläkkeensaajat. Miesten ja naisten välillä ei tässä ollut eroa. Varallisuuden hankkiminen eläkeajan varalle oli muita yleisempää niillä eläkkeensaajilla, joiden yksityisen sektorin eläke oli 5000 mk/kk tai sitä suurempi (taulu 30).

Alle 60-vuotiaissa eläkkeensaajissa oli enemmän niitä, jotka olivat myyneet tai aikoivat myydä henkilökohtaista omaisuuttaan eläkeajan toimeentulon parantamiseksi kuin niitä, jotka olivat tällaisia sijoituksia tehneet. 60 vuotta täyttäneistä omaisuutta olivat myyneet tai sen myyntiä suunnittelivat yleensä samat henkilöt, jotka olivat sitä eläkeaikaa varten hankkineet. Sijoitusten tekemisen ja omaisuuden myynnin välillä vallitseva korrelaatio ($r=.29$, $p<.001$) oli myös tilastollisesti merkitsevä.

Taulu 30. Niiden eläkkeensaajien osuudet, jotka olivat hankkineet eläkeajan varalle omaisuutta (kiinteistön, asunto-osakkeita, muita arvopapereita ja sijoituksia) ja niiden osuus, jotka olivat myyneet tai aikoivat myydä mainittua omaisuutta toimeentulon parantamiseksi

Eläkkeensaajat	Omaisuutta hankkineet %	Omaisuutta myyneet/myyntiä suunnittelevat %
Kaikki	26	29
Ikä v. 1993		
56-59 v.	16	34
60-64 v.	25	30
65-68 v.	30	27
Yksit.sekt.eläke mk/kk v. 1993		
- 2499	23	22
2500 - 4999	25	33
5000 -	38	39

Kun eläkkeensaajissa oli enemmän omaisuutta myyneitä tai sen myymistä suunnittelevia kuin sitä hankkineita, oli asia aktiiveilla yrittäjillä päinvastoin. Työssä olevista yrittäjistä kolmasosa aikoi myydä henkilökohtaista omaisuuttaan eläkeajan toimeentulon turvaamiseksi, kun sitä hankkineita oli jonkin verran enemmän (taulu 31). Korrelaatio omaisuuden hankinnan ja sen myynnin välillä oli myös heillä tilastollisesti merkitsevä ($r=.35$, $p<.001$).

Aktiiveista yrittäjistä 55-59-vuotiaat olivat tehneet sijoituksia lähes yhtä usein kuin sitä vanhemmat. Sijoitusten tekeminen oli huomattavan yleistä erityisesti siinä ryhmässä, jossa alkutyötulo oli 150 000 mk/v tai suurempi.

Taulu 31. Niiden aktiivien yrittäjien osuudet, jotka olivat hankkineet eläkeajan varalle omaisuutta (kiinteistön, asunto-osakkeita, muita arvopapereita ja sijoituksia) ja niiden osuus, jotka aikoivat myydä mainittua omaisuutta toimeentulon turvaamiseksi

Aktiivit yrittäjät	Omaisuutta hankkineet %	Myyntiä suunnittelevat %
Kaikki	41	34
Ikä v. 1993		
55-59 v.	40	35
60-64 v.	44	31
Alkutyötulo/v v. 1993 indeksissä		
- 74 999	33	29
75 000-149 999	40	35
150 000-	63	40

Sijoitusten tekemisessä ilmeni eläkkeensaajien ja työssä olevien yrittäjien välillä joitakin eroja. Eläkkeensaajat olivat aktiiveja yrittäjiä harvemmin sijoittaneet kiinteistöihin. Myöskään asunto-osakkeita ja muita arvopape-

reita he eivät olleet hankkineet yhtä usein kuin työssä olevat yrittäjät (taulu 32).

Niistä eläkkeensaajista, joilla oli kiinteistön tai jonkin muun erittelemättömän omaisuuden myyntiaikeita, vajaa puolet ilmoitti hankkineensa tällaista omaisuutta eläkeaikaa silmälläpitäen. Sitä vastoin asunto-osakkeita tai muita arvopapereita myyneet tai niiden myymistä suunnittelevat olivat suurimmaksi osaksi samoja henkilöitä, jotka olivat niitä hankkineet nimenomaisesti eläkeaikaa varten.

Niistä työssä olevista yrittäjistä, jotka olivat sijoittaneet kiinteistöihin, yli puolet suunnitteli niiden myymistä eläkeajan toimeentulon parantamiseksi. Sama pätee asunto-osakkeita ja muita arvopapereita hankkineisiin. Yrittäjistä, joiden vuotuinen alkutyötulo oli 150 000 mk, lähes viidesosa oli hankkinut sekä kiinteistöjä että asunto-osakkeita. Tässä ryhmässä oli myös eniten asunto-osakkeiden ja muiden arvopapereiden myyntiä suunnittelevia. Muun erittelemättömän omaisuuden myyntiä harkitsevat eivät olleet tehneet näitä sijoituksia erityisesti eläkeaikaa varten.

Taulu 32. Niiden eläkkeensaajien ja aktiivien yrittäjien osuudet, jotka olivat hankkineet alla mainittua omaisuutta eläkeajan varalle ja niiden osuudet, jotka olivat myyneet tai aikoivat myydä mainittua omaisuutta

Omaisuuslaji	Eläkkeensaajat		Aktiivit yrittäjät	
	Omaisuutta hankkineet %	Omais. myyneet %	Omaisuutta hankkineet %	Myyntiä suunnitt. %
Kiinteistöt	12	12	29	19
Asunto-osakkeet	12	6	19	9
Muut arvopaperit	12	11	17	11
Muut sijoitukset	9	15	11	17
Kaikki	26	29	41	34

Eläkkeensaajista 10 % ilmoitti myyneensä myös yritysvarallisuutta eläkeajan toimeentulon parantamiseksi. Rakennustoiminnassa osuus oli noin kaksinkertainen muihin toimialoihin verrattuna. Ne eläkkeensaajat, joilla oli yrityksessä sukupolvenvaihdos, ilmoittivat muita harvemmin myyneensä yritysvarallisuutta eläkeajan toimeentulon turvaamiseksi.

Työssä olevista yrittäjistä 30 % aikoi myydä yritysvarallisuutta eläkeajan toimeentulon turvaamiseksi. Myös heillä oli tällaisia aikomuksia harvemmin silloin, kun sukupolvenvaihdos oli suunnitteilla. Osa sukupolvenvaihdosta suunnittelevista aikoi lahjoittaa yrityksen jatkajalle.

Eläkkeensaajat olivat hankkineet erilaista omaisuutta eläkeajan varalle yhtä usein kuin he olivat sijoittaneet pankkitalletuksiin tai muihin vastaaviin sijoituksiin (27 %). Eroja talletusten tekemisessä ei ollut niiden välillä, joiden yksityisen sektorin eläke jäi alle 5000 mk/kk. Tätä suurempaa eläkettä saavilla se oli muita hieman yleisempää. Talletuksia nostaneet tai niiden nostamista suunnittelevat olivat suurimmaksi osaksi samoja henkilöitä, jotka olivat niitä tehneet.

Aktiivit yrittäjät olivat eläkkeensaajia harvemmin sijoittaneet eläkeajan varalle pankkitalletuksiin (20 %). Talletusten nostoa suunnittelevia oli vähän tätä enemmän eli neljäsosa. Samoin kuin eläkkeensaajista myös työssä olevista yrittäjistä talletuksia aikoivat yleensä nostaa ne, jotka olivat niitä eläkeajan varalle tehneet.

Eläkkeensaajilta kysyttiin lisäksi, olivatko he eläkeaikana käyttäneet obligaatioiden, joukkovelkakirjojen tai talletusten korkoja tai osinkotuloja toimeentulonsa parantamiseksi. Alle kymmenesosa ilmoitti käyttäneensä tämän tyyppisiä tuloja. Korkoja ja osinkotuloja käyttäneitä oli eniten niiden joukossa, joiden yksityisen sektorin eläke oli 5000 mk/kk tai suurempi. Noin viidesosa heistä ilmoitti käyttäneensä niitä usein ja yhtä suuri oli niiden osuus, jotka olivat käyttäneet niitä satunnaisesti.

7.2. Muut keinot

Varallisuuden hankinnan ja käytön lisäksi vastaajilta tiedusteltiin, millä muilla keinoilla he olivat parantaneet tai aikoivat parantaa toimeentuloaan eläkeaikana. Näihin kuului säästöhenkivakuutuksen ottaminen eläkeaikaa varten. Eläkkeensaajilta kysyttiin myös pankki- tai muun lainan ottamista eläkeaikana sekä muihin keinoihin turvautumista toimeentulon parantamiseksi.

Säästöhenkivakuutuksen yrittäjä voi ottaa itse tai sitten yritys voi ottaa sen häntä varten, jolloin vakuutusmaksut ovat pääsääntöisesti yrityksen verotuksessa vähennyskelpoisia menoja. Näin on esim. avainhenkilövakuutuksessa (Siitonen 1990, 17).

Taulu 33. Säästöhenkivakuutuksen ottaneiden eläkkeensaajien osuudet yksityisen sektorin eläkkeen suuruuden mukaan sukupolvenvaihdon mukaisissa ryhmissä

Yksit. sektorin eläke mk/kk vuonna 1993	Sukupolven- vaihdos toteutui %	Ei suku- polven- vaihdosta %	Kaikki %
- 2499	4	5	5
2500 - 4999	10	6	7
5000 -	17	12	13
Kaikki	9	6	7

Säästöhenkivakuutuksen ottamisessa ei eläkkeensaajien välillä ollut paljon eroa sukupolvenvaihdon mukaan. Osuus oli vain hieman muita korkeampi niillä, joilla sukupolvenvaihdos toteutui. Sukupolvenvaihdon mukaisia eroja selvemmin säästöhenkivakuutuksen ottaneiden osuudet

erosivat yksityisen sektorin perusturvan mukaisen eläkkeen suuruuden mukaan. Osuus oli muita korkeampi niillä, joiden eläke oli 5000 mk/kk tai suurempi ($r=.14$, $p<.001$). Suurissa yrityksissä säästöhenkivakuutuksen ottaminen oli selvästi muita yleisempää.

Aktiiveista yrittäjistä säästöhenkivakuutuksen ilmoitti ottaneensa 12 % eli suurempi osuus kuin eläkkeensaajista. Sukupolvenvaihdosta suunnittelevat eivät olleet ottaneet säästöhenkivakuutusta sen useammin kuin muutkaan, joten myöskään aktiivit yrittäjät eivät varautuneet sukupolvenvaihdokseen tätä keinoa käyttäen.

Pankkilainan tai muun lainan ottaminen eläkeaikana voi liittyä omaisuuden hankintaan, mutta voi yhtä hyvin olla osoitus myös taloudellisista vaikeuksista. Eläkkeensaajista pankkilainan oli ottanut suurin piirtein joka kymmenes, muuntyyppistä lainaa tuskin kukaan.

Eläkeaikana lainan ottaneet olivat tehneet erilaisia sijoituksia harvemmin kuin muut eläkkeensaajat. Reunahuomautuksista päätellen monet eläkkeensaajat olivat joutuneet ottamaan pankkilainan selviytyäkseen yrityksen veloista. Lainan ottaneilla ei yleensä ollut pankkitalletuksia, joita käyttää.

Toimeentulotukeen oli turvautunut 3 % eläkkeensaajista. Toimeentulotukea saaneiden osuuksissa ei ollut eroa niiden välillä, joilla yksityisen sektorin eläke jäi alle 5000 mk/kk vuonna 1993. Tätä suurempaa eläkettä saaneissa ei juuri ollut toimeentulotukea saaneita. Taloudellisissa vaikeuksissa joudutaan usein myymään omaisuutta, toimeentulotukea saaneista monet olivat myyneet kiinteistön.

Kymmenesosa eläkkeensaajista mainitsi myös muita keinoja, joihin he olivat turvautuneet toimeentulon parantamiseksi. Niihin kuuluivat ansio- tai yrittäjätulojen hankkiminen, erilaiset yhteiskunnan tukimuodot kuten asumistuki tai hoitotuki. Jotkut mainitsivat myös vuokratulot, omaisuuden myyntitulot tai säästöjen käytön.

7.3. Toimeentulon muutos

Eläkkeensaajilta kysyttiin, miten heidän toimeentulonsa oli muuttunut eläkeaikana. Kaksi kolmasosaa sanoi sen huonontuneen entiseen verrattuna, vain muutamien mielestä se oli parantunut (taulu 34).

Kun vastauksia tarkasteltiin yksityisen sektorin perusturvan mukaisen eläkkeen mukaan, niin sen suuruus ei kovin hyvin selittänyt käsityseroja toimeentulon muutoksesta. Toimeentulonsa katsoi säilyneen ennallaan suurempi osa niistä eläkkeensaajista, joiden eläke jäi vuonna 1993 alle 2500 mk/kk kuin niistä, joilla se oli 2500-4999 mk/kk. Tämä ilmeisesti johtuu kansaneläkkeen kokonaiseläkettä ta-soittavasta vaikutuksesta pienissä työeläkkeissä.

Taulu 34. Eläkkeensaajien käsitykset toimeentulon muutoksesta entiseen verrattuna yksityisen sektorin eläkkeen suuruuden mukaan

Toimeentulon muutos eläkeaikana	Yksit. sektorin eläke mk/kk v. 1993			
	Alle 2500 %	2500- 4999 %	5000- %	Kaikki %
Parantunut	1	2	2	2
Ennallaan	36	29	38	33
Huonontunut	63	69	60	65
Yhteensä	100	100	100	100
Lukumäärä	384	334	136	854

Toimeentulon muutos on suhteellinen asia, siinä on kysymys vertailusta nykytilanteen ja entisen välillä. Tietenkin se riippuu siitä, miten paljon tulot ovat eläkeaikana pienen-

tyneet, mutta todennäköisesti muutkin seikat vaikuttavat. Voitaisiin olettaa, että suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneillä tulot olivat jo ennen eläkeaikaa pienentyneet entiseen nähden, jolloin tulotason muutos tuntui vähemmän jyrkältä.

Käsitystä toimeentulon muutoksesta selitti eläkkeen markkamäärää paremmin se, miten eläke oli vastannut odotuksia ($r=.37$, $p<.001$). Eläkkeensaajista, joiden mielestä se vastasi odotuksia, alle puolet katsoi toimeentulonsa huonontuneen. Niistä vastaajista, joiden mielestä eläke oli odotuksiin verrattuna vain hieman pienempi, vajaa kaksi kolmasosa piti toimeentuloaan entiseen verrattuna huonompana. Kun eläke osoittautui huomattavasti odotettua pienemmäksi, lähes kaikki katsoivat toimeentulon huonontuneen eläkeaikana.

Eläkkeensaajien mielipidettä toimeentulon kehityksestä selitti myös varallisuuden hankinta eläkeaikaa varten. Ne, jotka olivat tehneet sijoituksia eläkeaikaa varten, katsoivat muita useammin toimeentulon pysyneen ennallaan. Hankittujen sijoitusten myyntiaikeilla ei ollut tässä merkitystä. Sijoitusten olemassaolo, vaikkei niitä olisi konkreettisesti käytetty, antaa ilmeisesti tunteen olojen pysymisestä ennallaan.

8. Yrittäjien kiinnostus eläkkeisiin

8.1. Osa-aikaeläke

Osa-aikaeläkkeen on voinut saada vuoden 1987 alusta lähtien. Vuoden 1993 lopussa yksityisten alojen osa-aikaeläkkeitä oli voimassa runsaat 300, YEL:n piirissä hieman yli 100. Vuoden 1994 alusta osa-aikaeläkkeen ikäraja yksityisillä aloilla laski 60 vuodesta 58 vuoteen, joka on lisännyt osa-aikaeläkehakemuksia. Samalla vanhuuseläkkeen määräytymistä muutettiin niin, että osa-aikaeläkeajalta karttuu eläkettä myös ansion alentumisen osalta.

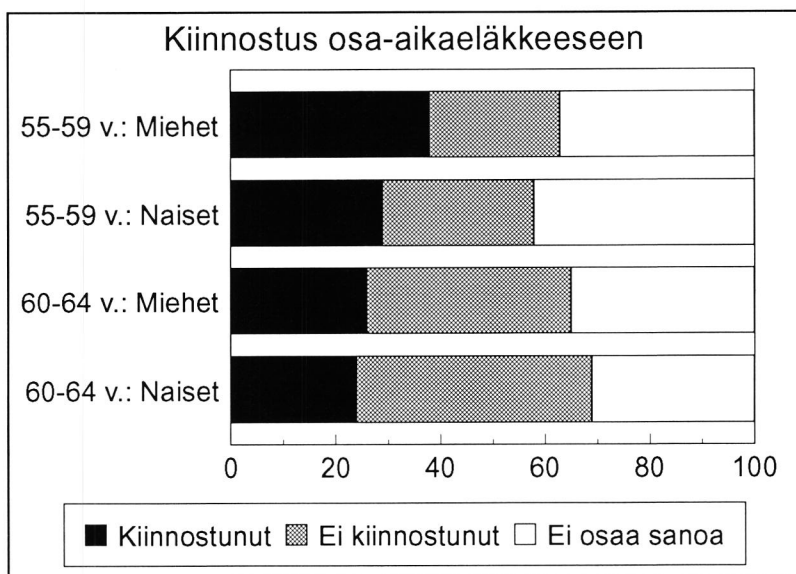
Osa-aikaeläkkeellä olevan yrittäjän on vähennettävä työaikansa puoleen. Jäljellä olevan työtulon on kuitenkin oltava 2140 mk/kk. Yrittäjä voi saada osa-aikaeläkkeen myös, jos hän lopettaa yrittäjätoiminnan ja jatkaa muun eläkelain piiriin kuuluvassa työssä. Yrittäjän vakiintuneena työtulona pidetään osa-aikatyöhön siirtymistä välittömästi edeltäneiden neljän viimeisen vuoden keskimääräistä työtuloa (Työeläke ja muu sosiaalivakuutus 1994).

Aktiiveilta yrittäjiltä kysyttiin, olisivatko he omalta kohdaltaan kiinnostuneita tällaisesta järjestelystä. Kolmasosa (32 %) ilmoitti olevansa, miehet useammin (34 %) kuin naiset (27 %). Niitä, joita osa-aikaeläke ei kiinnostanut oli suhteellisesti yhtä paljon kuin siitä kiinnostuneita. Runsas kolmasosa (37 %) ei osannut päätellä kantansa. Moni lisäsi reunahuomautuksena, ettei tiennyt asiasta tarpeeksi osatakseen vastata.

55-59-vuotiaat yrittäjät osoittivat enemmän kiinnostusta osa-aikaeläkettä kohtaan kuin tätä vanhemmat. Miesten ja nuorempien kuin eläkeikää lähestyvien kiinnostus on todettu myös Eläketurvakeskuksen varhaiseläkkeitä koskevissa tutkimuksissa (Takala 1994, 22). Yrittäjät olivat myös

kiinnostuneempia osa-aikaeläkkeestä kuin mitä voidaan päätellä 55-64-vuotiaiden palkansaajien halukkuudesta siirtyä osa-aikatyöhön (Santamäki-Vuori 1993).

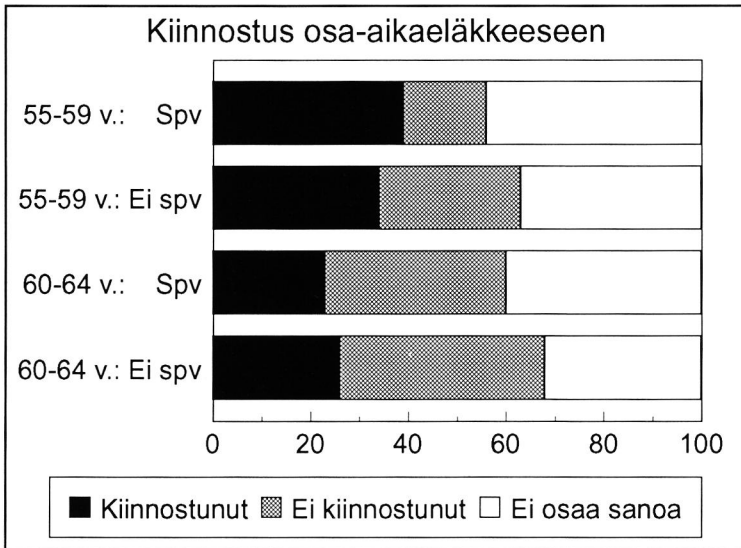
Kuvio 8. Aktiivien yrittäjien kiinnostus osa-aikaeläkettä kohtaan iän ja sukupuolen mukaan

Toimialoittain kiinnostus osa-aikaeläkettä kohtaan vaihteli siten, että eniten sitä esiintyi rakennustoiminnassa sekä teollisuuden ja käsityön alalla. Vähiten sitä osoittivat liikenteessä sekä maa- ja metsätaloudessa toimivat yrittäjät. Yli 10 hengen yrityksissä kiinnostus oli yleisempää kuin pienissä yrityksissä.

Osa-aikaeläkkeestä kiinnostuneista neljäsosa suunnitteli yrityksessään sukupolvenvaihdosta. Eniten kiinnostusta osoittivatkin 55-59-vuotiaat, sukupolvenvaihdosta suunnittelevat yrittäjät (kuviokuva 9).

Kuvio 9. Aktiivien yrittäjien kiinnostus osa-aikaeläkettä kohtaan iän ja sukupolvenvaihdoksen suunnittelun mukaan

Eniten kiinnostusta osa-aikaeläkettä kohtaan osoittivat ne sukupolvenvaihdosta suunnittelevat yrittäjät, jotka aikovat luopua yrityksestä ennen eläkeikää samoin kuin ne, jotka aikovat luopua yrityksestä siinä tapauksessa, että joutuisivat ennaikaiselle eläkkeelle.

Yrittäjistä, jotka eivät olleet kiinnostuneita osa-aikaeläkkeestä, melko suuri osa ei osannut sen tarkemmin perustella, miksei ollut. Kiinnostuksen puutteelle syitä ilmoittaneilla ne vaihtelivat jonkin verran yrittäjän sukupuolen ja iän mukaan. Eroa niissä ei ollut kuitenkaan sen mukaan, oliko sukupolvenvaihdos suunnitteilla vai ei.

Naiset, jotka miehiä yleisemmin työskentelivät kaupan ja palvelusten aloilla, olivat heitä yleisemmin sitä mieltä, etteivät he alan luonteesta johtuen voisi vaihtaa lyhyempään työaikaan. Asiakkaat kaikkoaisivat, jos liike olisi auki vain rajoitettuna aikana (taulu 35).

Taulu 35. Iän mukaiset syyt siihen, miksi osa-aikaeläke ei kiinnostanut

Miksi ei ole kiinnostunut osa-aikaeläkkeestä	55-59 v. %	60-64 v. %	Kaikki %
Alan luonteesta johtuen	24	11	18
Haluaisi lopettaa tai aikoo jäää eläkkeelle	11	25	17
Haluaa jatkaa työntekoa	10	9	10
Tulojen pienentymisen takia	12	7	10
Muusta syystä	5	7	6
Ei osaa sanoa	38	41	39
Yhteensä	100	100	100
Lukumäärä	163	130	293

Kiinnostuksen puutteelle alle 60-vuotiaat yrittäjät ilmoittivat alan luonteeseen liittyviä ja muita työnteon jatkamishalukkuutta ilmaisevia syitä useammin kuin heitä vanhemmat vastaajat. Jotkut epäilivät, etteivät tulisi osa-aikaeläkkeellä toimeen. Suurempi osa 60 vuotta täyttäneistä kuin heitä nuoremmista vastaajista oli työnteon lopettamisen ja kokonaan eläkkeelle siirtymisen kannalla.

Osa-aikaeläke - yrittäjien sukupolvenvaihdoseläke?

Yrittäjäjärjestössä esitettiin ajatus osa-aikaeläkejärjestelmän kehittämistä siihen suuntaan, että se voisi toimia yrittäjien osa-aikaeläkkeenä. Miten sitä pitäisi kehittää, jäi tarkentamatta. Osa-aikaeläkkeen oletettiin ilmeisestikin nopeuttavan yrittäjien sukupolvenvaihdoksia ja estävän yritysten lopetusta, mikäli esikuvana pidetään maatalousyrittäjien sukupolvenvaihdoseläkettä.

Maatalousyrittäjien sukupolvenvaihdoseläkejärjestelmän eräänä tarkoituksena oli viljelijäväestön epäedullisen ikärakenteen korjaaminen. Järjestelmällä pyrittiin myös

siihen, että jatkamiskelpoisten tilojen väheneminen saataisiin pysäytetyksi (Komiteanmietintö 1985:30,3). Sukupolvenvaihdoseläkejärjestelmän toteutumista seurattiin vuosien mittaan myös tutkimuksilla ja niiden perusteella säännösten tarkoittama sukupolven vaihtumisen nopeutuminen tiloilla näyttää toteutuneen samoin kuin viljelijöiden ikärakenne nuorentuneen (Latva-Koivisto 1976, Huhtamäki 1985, Tuohela 1991)

Tässä tutkimuksessa sellaisia työssä käyviä yrittäjiä, jotka olivat kiinnostuneita osa-aikaeläkkeestä ja myös suunnittelivat sukupolvenvaihdosta, oli vain 7 %. Maatalousyrittäjiin verrattuna määrä on vähäinen, sillä vuonna 1993 joka viides maatalousyrittäjien eläke myönnettiin 55-64-vuotiaiden ikäryhmässä sukupolvenvaihdoksen perusteella.

Edellä mainitusta 7 %:n joukosta miehet muodostivat kolme neljäsosaa ja naiset yhden neljäsosan. Kiinnostus oli kaupan sekä teollisuuden ja käsityön aloilla suurempi kuin näiden toimialojen osuus. Liikenteessä, rakennustoiminnassa ja palvelualoilla kiinnostusta esiintyi vähemmän. Pienissä, 1-4 hengen yrityksissä työskentelevät eivät olleet osa-aikaeläkkeestä yhtä kiinnostuneita kuin yrittäjät tätä suuremmissa yrityksissä.

Eläkkeensaajissa osa-aikaeläkkeen saajia oli tarkastelua varten itse asiassa liian vähän, mutta joitakin päätelmiä voi tehdä. Keskimääräinen osa-aikaeläke oli lähes yhtä suuri kuin yksityisen sektorin eläke keskimäärin. Vastavasti myös niiden aktiivien yrittäjien alkutyötulo, jotka olivat kiinnostuneita osa-aikaeläkkeestä, oli miehillä keskimääräistä korkeampi. Osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden miesten hyvätuloisuus on todettu myös muissa tutkimuksissa (Santamäki-Vuori 1990). Osa-aikaeläkkeestä kiinnostuneiden naisten alkutyötulo oli sitä vastoin muita naisia alempi.

Siitä pienestä joukosta, joka oli kiinnostunut osa-aikaeläkkeestä ja suunnitteli sukupolvenvaihdosta, joka neljäs aikoi luopua yrityksestä vasta vanhuuseläkkeellä. Vain joka kolmas suunnitteli luopuvansa siitä ennen eläkeikää ja joka viides, jos joutuisi ennaikaiselle eläkkeelle. Muut eivät olleet miettineet luopumisen ajankohtaa.

Ei ole pääteltävissä, kuinka suuri osa todella käyttäisi osa-aikaeläkkeen suoma mahdollisuutta sukupolvenvaihdoksen nopeuttamiseksi. Eläketurvakeskuksen varhaiseläkkeitä koskevien tutkimusten mukaan kiinnostus harvoin johtaa eläkkeelle hakeutumiseen. Kiinnostuksen nähdään lähinnä kuvastavan myönteistä suhtautumista työelämään (Takala 1994, 23).

8.2. Eläketiedon tarve

Eläkkeensaajilta ja aktiiveilta yrittäjiltä kysyttiin, olivatko he mielestään saaneet riittävästi tietoa yrittäjien eläkkeelle siirtymiseen liittyvistä asioista. Enemmistö eläkkeensaajista (60 %) oli mielestään saanut riittävästi tietoa, neljäsosa taas ei ollut saanut ja muut eivät osanneet sanoa.

Työssä olevista yrittäjistä eläkkeensaajia harvemmat (44 %) olivat tyytyväisiä saadun tiedon määrään. Kolmasosa ei ollut siihen tyytyväinen ja muut eivät osanneet sanoa.

Vastaukset eivät eronneet sukupuolen mukaan, mutta joitakin peruskoulutuksen mukaisia eroja esiintyi. Kansakoulun käyneistä eläkkeensaajista neljäsosa oli tyytymätön saadun tiedon määrään, ylioppilastutkinnon suorittaneista vain joka kymmenes. Työssä olevista yrittäjistä taas ylioppilastutkinnon suorittaneet pitivät saatua tietoa riittämättömänä lähes yhtä usein kuin kansankoulun käyneet.

Sekä niistä eläkkeensaajista että aktiiveista yrittäjistä, jotka pitivät saatua tietoa riittämättömänä, yli puolet jätti kertomatta, minkälaista tietoa he olisivat halunneet saada enemmän.

Taulu 36. Eläkeasiat, joista eläkkeensaajat ja aktiivit yrittäjät olisivat halunneet saada enemmän tietoa

Minkälaista tietoa olisi halunnut saada/haluaisi saada	Eläkkeensaajat %	Aktiivit yrittäjät %
Ylipäänsä jotakin tietoa	15	7
Eläkkeistä yleensä	5	19
Eläkkeen määrästä	12	5
Eläketurvan parantamisesta	6	3
Eläkkeelle pääsystä	2	7
Muista seikoista	2	3
Ei osaa sanoa	58	56
Yhteensä	100	100
Lukumäärä	227	319

Eritellymmmin vastanneet eläkkeensaajat olisivat halunneet tarkempaa tietoa eläkkeen määrästä, kun taas työssä olevia yrittäjiä kiinnostivat eläkkeet yleensä. Ne eläkkeensaajat, joiden yrityksessä oli sukupolvenvaihdos, olisivat toivoneet tietoa eläkkeen määrään vaikuttavista seikoista. Niiltä eläkkeensaajilta taas, joilla sukupolvenvaihdosta ei ollut, puuttui mielestään tietoa eläketurvan parantamisesta. Työssä olevat yrittäjät, joilla sukupolvenvaihdos oli suunnitteilla, halusivat tietää enemmän eläkkeelle pääsystä.

9. Yhteenveto

Tutkimuksen tarkoituksena on ollut kuvata sukupolvenvaihdosten yleisyyttä ja edellytyksiä sekä niitä toimenpiteitä, joihin luopuvat yrittäjät ryhtyvät toimeentulonsa turvaamiseksi eläkeaikana. Yrittäjät siirtyivät eläkkeelle keskimäärin 61,7-vuotiaina. Eläkkeensaajien yksityisen sektorin keskieläke oli 3 304 mk/kk vuonna 1993. Eläkkeensaajista 71 prosentilla oli myös muiden työeläkelakien kuin YEL:n mukaista eläketurvaa. YEL-laitoksen myöntämästä yksityisen sektorin eläkkeestä kolme neljäsosaa oli yrittäjätoiminnalla karttunutta eläkkeen osaa.

Ajankohta sukupolvenvaihdosten tutkimiseen ei ollut suotuista. Taloudellisen taantuman aikana yrityksiä lopetetaan ja menee konkurssin tavanomaista enemmän, joten on arvatavissa, että myös sukupolvenvaihdoksia esiintyy entistä vähemmän. Niistä yrittäjistä, jotka siirtyivät eläkkeelle vuosina 1990-92, joka neljännen yrityksessä oli sukupolvenvaihdos. Sukupolvenvaihdosten osuus laski vuodesta 1990 vuoteen 1992 siten, että vuonna 1990 eläkkeelle jääneillä se oli 26 %, mutta vuonna 1992 enää 23%. Vuonna 1993 sukupolvenvaihdoksia oli suunnitteilla saman verran kuin mitä niitä edellisenä vuonna oli toteutunut.

Sukupolvenvaihdoksista enin osa tapahtui liikenteen ja kaupan aloilla. Samoilla aloilla niitä myös yleisimmin suunniteltiin vuonna 1993. Yritykset, joissa sukupolvenvaihdos toteutui tai oli suunnitteilla, olivat tavallista suurempia henkilöstön määrän perusteella arvioituna.

Vuonna 1993 toimineilla yrittäjillä henkilöstön määrä oli laskenut verrattuna siihen, mitä se oli eläkkeensaajilla välittömästi ennen eläkeaikaa. Ne yritykset, joissa sukupolvenvaihdos oli suunnitteilla, olivat henkilöstön määrän perusteella suurempia kuin niiden eläkkeensaajien yritykset, joissa se oli toteutunut. Sukupolvenvaihdosten vähe-

tessä myös kynnyksiihin oli noussut.

Yrityksen henkilöstön määrä oli tärkeä, mutta ei ratkaisevin seikka sukupolvenvaihdoksen kannalta. Tärkein oli se, että yrityksen toiminnassa oli mukana perheenjäseniä, jatkaja muun muassa. Jos perheyrityksessä ei tapahtunut sukupolvenvaihdosta, niin se johtui yleensä toiminnan kannattamattomuudesta ja alan huonoista näkymistä lama-aikana.

Sukupolvenvaihdoksen ajankohta

Jatkajan olemassaolo ei saa yrittäjää hakeutumaan muita aikaisemmin eläkkeelle, esim. osa-aikaeläkkeelle tai varhennetulle vanhuuseläkkeelle. Yrittäjät siirtyivät eläkkeelle keskimäärin 61,7-vuotiaina riippumatta siitä, toteutuiko sukupolvenvaihdos vai ei.

Toisaalta myöskään jatkajat eivät olleet kovin vanhoja sukupolvenvaihdoksen tapahtuessa. He olivat keskimäärin 32,3-vuotiaita eli pari vuotta nuorempia kuin aloittavat yrittäjät yleensä.

Työssä olevista yrittäjistä kolmasosa ei ollut vielä miettinyt luopumisen ajankohtaa. Eivät he kuitenkaan olleet erityisen innokkaita luopumaan yrityksestä ja työnteosta ennen vanhuuseläkeikää. Ainoastaan joka viides yrittäjä suunnitteli luovuttavansa yrityksen ennen sitä.

Yrityksen luovutus

Eläkkeensaajista enemmän kuin kaksi kolmasosaa oli luovuttanut yrityksen jatkajalle kokonaan tutkimuksen ajankohtaan mennessä. Näin oli tapahtunut erityisesti pienissä, alle viiden hengen yrityksissä, joissa yrittäjä ei yleensä jatkanut työntekoa eläkeaikana.

Eläkkeensaajista 27 % jatkoi työskentelyä tutkimuksen ajankohtana, useimmat tosin osa-aikaisesti. Koko yrityksen luovuttaminen liittyikin yleensä siihen, jatkoiko eläkkeensaaja työskentelyä eläkeaikana. Viiden tai useamman hengen yrityksissä 40 % eläkkeensaajista jatkoi yhä työskentelyä tutkimuksen ajankohtana ja oli yleensä luovut-

tanut vasta osan yritystä. Samoin niistä työssä olevista yrittäjistä, jotka aikooivat jatkaa työskentelyä eläkeaikana, ainoastaan vajaa puolet aikoi luovuttaa yrityksen kokonaisuudessaan jatkajalle sukupolvenvaihdoksessa.

Työskentelyä eläkeaikana jatkaneet olivat useimmiten vanhuuseläkkeen, varhennetun vanhuuseläkkeen tai osa-aika-eläkkeen saajia. Työkyvyttömyyseläkkeen tai yksilöllisen varhaiseläkkeen saaneet eivät yleensä jatkaneet työntekoa eläkkeen saamisen jälkeen.

Luovutustapa oli monesti yhteydessä siihen, luopuiko eläkkeensaaja koko yrityksestä vai sen osasta. Yrityksestä kokonaan luopuneilla yleisin luovutustapa oli kauppa. Niistä eläkkeensaajista, jotka olivat luopuneet osasta yritystä, runsas kolmasosa oli ainakin osaksi lahjoittanut sen. Yrityksomaisuutta oli siirretty jatkajan nimiin jo ennen eläkeaikaa.

Sukupolvenvaihdoksen suunnittelu, johon kuuluvat yritysomaisuuden siirron ohella vastuun siirtäminen jatkajalle, oli varsin vähäistä pienissä yrityksissä. Niissä yrittäjä piti 'langat käsissään' eläkeikaan asti. Toimenpiteisiin sukupolvenvaihdoksen varalta olivat muita yleisemmin ryhtyneet ne eläkkeensaajat, jotka luopuivat vain osasta yritystä. Sama pätee myös niihin työssä oleviin yrittäjiin, jotka aikooivat pitää osan yritystä itsellään.

Yrittäjien peruseläketurva

Eläkkeensaajista 71 %:lle oli karttunut myös muiden työeläkelakien kuin YEL:n mukaista eläketurvaa. Ne, joilla sukupolvenvaihdos oli toteutunut, olivat muita useammin kuuluneet pelkästään YEL:n piiriin.

55-59 vuoden iässä eläkkeen saaneista puolet oli jäänyt työkyvyttömyyseläkkeelle ja puolet yksilölliselle varhaiseläkkeelle. Ne 60-64 vuoden iässä eläkkeen saaneet, joiden yrityksessä oli sukupolvenvaihdos, olivat muita hieman yleisemmin siirtyneet työkyvyttömyyseläkkeelle tai osa-aika-eläkkeelle. Yrittäjillä, joilla ei ollut sukupolvenvaihdosta, olivat heitä useammin jääneet työttömyyseläkkeelle. Kaikkiaan eläkelajin mukaiset erot sukupolven-

vaihdoksen mukaisissa ryhmissä jäivät vähäisiksi ja riippuivat oletettavasti enemmän terveydentilasta kuin muista seikoista.

Eläkkeensaajien työeläkkeet eivät eläkelajin mukaan olennaisesti eronneet suuruudeltaan kaikista YEL-laitosten maksamista eläkkeistä vuonna 1993. Työeläkkeet eivät suuruudeltaan eronneet myöskään sukupolvenvaihdoksen mukaan. Niiden naisten vanhuuseläke, joiden yrityksessä oli sukupolvenvaihdos, oli kuitenkin keskimääräistä pienempi muihin naisiin verrattuna.

Eläkkeensaajilla ei näyttänyt olleen tarkkaa tietoa työeläkkeen määrästä ennen sen saamista. Yli kaksi viidesosaa eläkkeensaajista piti sitä huomattavasti pienempänä kuin mitä oli odottanut ja vajaa kolmasosa katsoi sen olevan hieman odotettua pienempi. Vain neljäsosa oli sitä mieltä, että eläkkeen määrä vastasi odotuksia. Mitä pienempi eläke oli, sitä useammin sen oli odotettu olevan suurempi.

Työeläkkeen määrä riippuu paitsi yrittäjänä toimitusta ajasta, myös yrittäjän keskimääräisestä työtulosta. Aktiiveilta yrittäjiltä oli käytettävissä indeksillä korotettu vuotuinen alkutyötulotieto. Sen perusteella heidän alkutyötulonsa jäi alle suomalaisten palkansaajien ansiotason vuonna 1993. Ei ole kuitenkaan tietoa, kuinka monella työtulo oli tarkistettu. Niillä miespuolisilla yrittäjillä, jotka suunnittelivat sukupolvenvaihdosta, alkutyötulo oli muiden miesten tuloa korkeampi.

Vapaaehtoiset eläkejärjestelyt

Työeläkelakien mukaista rekisteröityä lisäeläketurvaa oli vain 3 %:lla ja rekisteröimättömästä oli tieto vain alle prosentin kohdalla. Yksilöllisen eläkevakuutuksen ottaminenkaan ei ollut kovin yleistä. Lisäeläketurvan hankkiminen ei tutkimuksen vastaajilla kuulunut niihin toimenpiteisiin, joihin ryhdyttiin sukupolvenvaihdokseen varalle. Lisäeläketurvaa olivat muita yleisemmin hankkineet ne eläkkeensaajat, jotka saivat myös keskimääräistä parempaa eläkettä. He olivat työskennelleet useammin suurissa kuin pienissä yrityksissä.

Yksilöllisen eläkevakuutuksen oli ottanut alle kymmenesosa eläkkeensaajista. Heillä työeläke oli myös keskimääräistä korkeampi. Aktiiveilla yrittäjillä yksilöllinen eläkevakuutus oli hieman yleisempi kuin eläkkeensaajilla. Se oli muita tavallisempi suurissa yrityksissä työskentelevillä, joilla myös alkutyötulo oli keskimääräistä korkeampi. Lisäeläketurvaa olivat siis hankkineet ne yrittäjät, joiden peruseläketurvakaan ei kuulu huonoimpiin.

Varallisuuden hankinta ja käyttö

Neljäsosa eläkkeensaajista oli tehnyt eläkeaikaa varten sijoituksia: hankkinut kiinteistön tai kiinteistöjä, asunto-osakkeita tai muita arvopapereita tai muuta omaisuutta. Sijoitusten hankinnan lisäksi eläkkeensaajat olivat varautuneet eläke aikaan tekemällä talletuksia.

Kuten lisäeläketurvan hankkiminen niin myös sijoitusten tekeminen oli eläkkeensaajilla yhteydessä siihen, minkä suuruista työeläkettä he saivat. Varallisuutta olivat muita yleisemmin hankkineet ne eläkkeensaajat, jotka saivat myös keskimääräistä parempaa eläkettä. Myös työssä olevista yrittäjistä sijoituksia olivat muita useammin tehneet ne, joiden alkutyötulo oli keskimääräistä korkeampi.

Eläkkeensaajissa oli enemmän niitä, jotka olivat myyneet tai aikoivat myydä henkilökohtaista omaisuuttaan toimeentulon parantamiseksi kuin sitä eläkeajan varalle hankkineita, vaikka nämä asiat paljolti keskittyivät samoihin henkilöihin. Kymmenesosa oli myynyt myös yritysvarallisuutta toimeentulon parantamiseksi. Omaisuuden myyntiä yleisemmin eläke aikaista toimeentuloa oli parannettu nostamalla talletuksia.

Sekä lisäeläketurvan hankkiminen että varallisuudella eläke aikaan varautuminen oli yhteydessä yrittäjän peruseläketurvan suuruuteen. Niiltä, joiden peruseläketurva oli vähäinen, puuttuivat usein myös keinot sen puutteiden kompensoimiseen.

Toimeentulon muutos eläkeaikana

Eläkkeensaajista kaksi kolmasosaa oli sitä mieltä, että toimeentulo oli huonontunut eläkeaikana entiseen verrattuna. Enemmistö myös keskimääräistä parempaa työeläkettä saavista katsoi toimeentulonsa huonontuneen. Ne, joiden mielestä eläke oli odotuksiin verrattuna pienempi, katsoivat yleensä myös toimeentulonsa huonontuneen eläkeaikana.

Kiinnostus osa-aikaeläkettä kohtaan

Neljäsosa eläkkeensaajista ei ollut mielestään saanut riittävästi tietoa eläkeasioista. Työssä olevista yrittäjistä kolmasosa oli tyytymätön saadun tiedon määrään. Eläkkeellä olevat olisivat halunneet enemmän tietoa eläkkeen määrästä ja siihen vaikuttavista seikoista, työssä olevat yrittäjät toivoivat taas tietoa yleensä.

Kun työssä olevilta yrittäjiltä tiedusteltiin kiinnostusta osa-aikaeläkettä kohtaan, niin 55-59-vuotiaista kolmasosa ja 60-64-vuotiaista neljäsosa ilmoitti olevansa siitä kiinnostunut. Miehet osoittivat enemmän kiinnostusta tätä eläkejärjestelyä kohtaan kuin naiset.

Osa-aikaeläke soveltuisi hyvin helpottamaan sukupolvenvaihdoksen siirtymävaihetta ja voisi ehkä nopeuttaa sitä. Niiden yrittäjien osuus, jotka olivat kiinnostuneita osa-aikaeläkkeestä ja suunnittelivat myös sukupolvenvaihdosta, jäi kuitenkin melko pieneksi eli alle kymmenesosaan vastaajista. Enemmistö tästä joukosta työskenteli kaupan tai teollisuuden ja käsityön aloilla. Miesten alkutyötulo oli keskimääräistä korkeampi, naisten taas sitä alempi. Kiinnostuksen ei ole todettu useinkaan johtavan osa-aikaeläkkeelle hakeutumiseen. Tästäkin joukosta vain kolmasosa aikoi luopua yrityksestä ennen eläkeikää.

Kirjallisuus

- Ahonen, Antero: Eläkkeelle menon myöhentyminen pysähtyi. Työeläke 2/1993, 26-27.
- Borg, Olavi: Valtuutus yrittäjiltä. Yrittäjäjärjestön jäsenkunnan rakenne ja työmarkkinapoliittiset mielipiteet. Suomen Yrittäjien Keskusliitto. Tampere 1983.
- Dillman, Don A., Edwin H. Carpenter, James A. Christenson & Ralph M. Brooks: Increasing mail questionnaire response: a four state comparison. American Sociological Review 1974, Vol. 39 (October): 744-756.
- Eläketurvakeskuksen yleiskirje A 8/92. Aloittavan yrittäjän vakuutusmaksualennus.
- Heikkilä, Kari: Valtion kustannusosuutta kasvatettava. Työeläke 1/1990, 10-11.
- Helsingin Sanomat 24.3.1994: Pienteollisuuden yritykset uskovat työvoiman kasvuun.
- Helsingin Sanomat 30.3.1994: Pienten yritysten odotukset tulevaisuudesta parantuneet.
- Helsingin Sanomat 27.9.1994: Perhe on paras. Pienet perheyhtiöt työllistävät puolet työvoimasta.
- Huhtamäki, Antti: Taloudelliset muutokset SPVE-tiloilla. Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen julkaisuja 6/1985.
- Kangas, Olli: Onko yksityisvakuutus turvallinen? Helsingin Sanomat 9.12.1993.
- Kauppalehti 15.2.1994: Joka toinen alle 35-vuotias kiinnostunut yrittäjyydestä.

Keinonen, Markku: Verotusnäkökohtien merkityksestä suunniteltaessa sukupolvenvaihdosta yrityksessä. Verotus 30 (1980):3, 159-168.

Komiteanmietintö 1984:41. Yrittäjien sosiaaliturvatoimikunnan mietintö. Helsinki 1984.

Komiteanmietintö 1985:30. Luopumis- ja sukupolvenvaihdos-eläkejärjestelmien kehittämistoimikunnan mietintö. Helsinki 1985.

Laatunen, Reijo: YEL:n ja MYEL:n rahoituksesta ennen ja lähitulevaisuudessa. Työeläke 1/1990, 47.

Lampi, Jukka: Yrittäjätöiminnan aloittaneiden määrä kaksinkertaistunut viime vuosikymmenellä. Työeläke 2/1990, 16-19.

Latva-Koivisto, Inkeri: SpvE-järjestelmän vaikutukset. Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen julkaisuja 3/1976.

Paasio, Antti & Jarna Heinonen: Perheyrittäjyys Suomessa. Suomen Yrittäjien Keskusliitto. Helsinki 1993.

Pellinen, Mikko: Naisyrittäjät tulevat. Työeläke 5/1990, 2-3.

Pellinen, Mikko: YEL-vakuuttaminen kannattaa. Työeläke 1/1991, 24-25.

Santamäki-Vuori, Tuire: Osa-aikaeläke Suomessa ja muissa pohjoismaissa. Työväen taloudellinen tutkimuslaitos. Tutkimuksia 29. Helsinki 1990.

Santamäki-Vuori, Tuire: Työn jakaminen. Alustus Työpoliittisen yhdistyksen kokouksessa 20.4.1993.

Savoheimo, Ilkka: YEL:n soveltamispiiri. Työeläke 1/1990, 21-22.

- Siitonen, Susanna: Luopuvan yrittäjän toimeentulon turvaaminen sukupolvenvaihdoksessa. Perheoikeuden projekti 1989-90. Tutkielma 10.5.1990.
- Suomen tilastollinen vuosikirja 1992. SVT. Tilastokeskus.
- SVT Yritykset 1993:5. Suomen yritykset 1991. Tilastokeskus.
- SVT Yritykset 1993:3. Aloittaneet ja lopettaneet yritykset 1991-1992. Tilastokeskus.
- SVT Yritykset 1994:4. Aloittaneet ja lopettaneet yritykset 1991-1993. Tilastokeskus.
- SVT Yritykset 1994:11. Suomen yritykset 1992. Tilastokeskus.
- Takala, Mervi: Osa-aikaeläke. Eläketurvakeskus. Tutkimuksia 1994:4.
- Tietoaika 8/1994: Työelämän tasa-arvoon vielä matkaa.
- Tuohela, Varpu: Uudet sukupolvenvaihdoseläketilat 1980-luvun puolivälin jälkeen. Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen julkaisuja 2/1991.
- Työeläke ja muu sosiaalivakuutus 1994.
- Työeläkejärjestelmän tilastollinen vuosikirja 1993, Osa I. Eläketurvakeskus.
- Yrittäjän sosiaaliturva 1993.
- Yrittäjä-Sanomat 9/93: Verovähennyksen yläraja syö yrittäjän eläketurvaa.

Bo Lundqvist

Liite 1: Perusjoukot ja otosten poiminta

1. Aktiivit yrittäjät

Tutkimuksen perusjoukkoon kuuluivat vuosina 1929 - 1938 syntyneet Eläketurvakeskuksen työsuhderekisterin perusteella yrittäjien eläkelain mukaista eläkeoikeutta vuoden 1991 lopussa kartuttaneet, jotka eivät vuoden 1993 kesäkuun lopussa olleet eläkkeellä ja joilla oli yrittäjätoimintaa vuoden 1969 jälkeen vähintään 100 kuukautta.

Aktiivien yrittäjien perusjoukkoon kuului kaikkiaan 16 531 henkilöä, joista 69,6 % oli miehiä ja 30,4 % naisia. Heistä poimittiin systemaattisella otannalla syntymäpäivien avulla joka kymmenes. Otokseen tuli 1687 henkilöä, joille lähetettiin kyselylomake vuoden 1993 lopussa.

Lomakkeen palautti 1123 henkilöä, joten palautusprosentti oli 66,6 (miehillä 64,8 ja naisilla 70,6). Vastausprosentit eivät merkittävästi vaihdelleet yrittäjäjakson pituuden tai toimialan mukaan.

Aktiivien yrittäjien perusjoukon, otoksen ja vastanneiden jakaumat sukupuolen, syntymävuoden, yrittäjäjakson pituuden ja toimialan mukaan on esitetty taulukoissa 1a-1c.

Taulukko 1a. Aktiivien yrittäjien jakautuminen syntymävuoden ja sukupuolen mukaan perusjoukossa, otoksessa ja vastanneiden joukossa.

	Perusjoukko		Otosjoukko		Vastanneiden joukko			
	Miehet %	Naiset %	Miehet %	Naiset %	lkm	Miehet %	Naiset lkm	%
1929	5,0	5,5	4,2	4,5	29	3,8	17	4,6
1930	6,2	6,9	6,1	8,6	47	6,2	32	8,7
1931	7,4	7,5	6,1	8,2	43	5,7	26	7,0
1932	9,3	8,1	9,1	7,8	72	9,5	26	7,0
1933	9,1	8,6	10,5	9,1	75	9,9	32	8,7
1934	10,7	10,2	10,1	9,7	81	10,7	41	11,1
1935	11,6	12,0	13,0	11,9	93	12,3	45	12,2
1936	12,1	12,8	11,0	12,1	85	11,3	46	12,5
1937	13,3	13,2	14,0	16,0	111	14,7	55	14,9
1938	15,3	15,3	15,9	12,3	118	15,6	49	13,3
Kaikki	100,0	100,0	100,0	100,0	754	100,0	369	100,0
Osuus kaikista	69,6%	30,4%	69,2%	30,8%		67,1%		32,9%

Taulukko 1b. Aktiivien yrittäjien jakautuminen YEL-toiminnan keston ja sukupuolen mukaan perusjoukossa, otoksessa ja vastanneiden joukossa.

	Perusjoukko		Otosjoukko		Vastanneiden joukko			
	Miehet %	Naiset %	Miehet %	Naiset %	lkm	Miehet %	Naiset lkm	%
-10 v.	5,3	6,6	4,8	6,0	41	5,4	22	6,0
11-14 v.	14,5	23,2	16,1	24,7	125	16,6	90	24,4
15-18 v.	14,5	23,0	15,1	22,6	117	15,5	75	20,3
19-22 v.	16,6	15,5	15,9	17,5	117	15,5	66	17,9
23 v.	49,0	31,7	48,1	29,2	354	46,9	116	31,4
Kaikki	100,0	100,0	100,0	100,0	754	100,0	369	100,0

Taulukko 1c. Aktiivien yrittäjien jakautuminen toimialan ja sukupuolen mukaan perusjoukossa, otoksessa ja vastanneiden joukossa.

	Perusjoukko		Otosjoukko		Vastanneiden joukko			
	Miehet %	Naiset %	Miehet %	Naiset %	lkm	Miehet %	Naiset lkm	%
Teollisuus ja käsityö	17,3	10,7	19,2	10,9	141	18,7	40	10,8
Rakennustoiminta	12,4	2,2	12,1	1,8	91	12,1	6	1,6
Kauppa	18,9	37,1	18,9	40,7	140	18,6	152	41,2
Palvelutoiminta	16,3	37,8	15,3	35,8	125	16,6	136	36,9
Liikenne	30,6	7,0	30,1	6,0	229	30,4	18	4,9
Maa- ja metsätalous	4,1	5,2	3,8	4,9	27	3,6	17	4,6
Tunteamaton	0,3	0,1	0,6	.	1	0,1	.	.
Kaikki	100,0	100,0	100,0	100,0	754	100,0	369	100,0

2. Eläkkeellä olevat yrittäjät

Perusjoukkoon kuuluivat vuosina 1925 - 1935 syntyneet Eläketurvakeskuksen eläketapahtumarekisterin mukaan vuosina 1990 - 1992 eläkkeelle siirtyneet henkilöt, joiden eläkkeeseen sisältyi yrittäjän eläkelain mukaista eläkettä vähintään 10 vuoden yrittäjänäolon perusteella. Tällaisia henkilöitä oli 6356, joista 70,3 % oli miehiä ja 29,7 % naisia.

Perusjoukosta poimittiin systemaattisella otannalla syntymäpäivien avulla joka viides. Otokseen tuli 1312 henkilöä, joille lähetettiin kyselylomake vuoden 1993 lopussa.

Lomakkeen palautti 868 henkilöä, joten palautusprosentti oli 66,2 (miehillä 66,7 ja naisilla 65,0). Vastausprosentit vaihdelivat eri syntymävuosiluokilla 60:n ja 80:n prosentin välillä. Yrittäjäjaksen pituuden tai toimialan mukaan vastausprosenttien vaihtelu oli vähäisempää.

Eläkkeellä olleiden yrittäjien perusjoukon, otoksen ja vastanneiden jakaumat sukupuolen, syntymävuoden, yrittäjäjaks-

son pituuden ja toimialan mukaan on esitetty taulukoissa 2a-2c.

Taulukko 2a. Eläkkeellä olleiden yrittäjien jakautuminen syntymävuoden ja sukupuolen mukaan perusjoukossa, otoksessa ja vastanneiden joukossa.

	Perusjoukko		Otosjoukko		Vastanneiden joukko			
	Miehet %	Naiset %	Miehet %	Naiset %	lkm	Miehet %	Naiset %	lkm
1925	10,1	12,9	11,4	11,6	66	10,8	28	10,9
1926	13,4	16,4	13,1	16,4	68	11,1	42	16,4
1927	16,5	15,3	17,1	14,8	103	16,8	38	14,8
1928	7,5	6,6	7,1	6,3	38	6,2	17	6,6
1929	8,5	8,4	8,7	8,5	60	9,8	19	7,4
1930	7,9	7,5	8,5	6,9	59	9,6	17	6,6
1931	8,0	6,1	7,8	8,2	54	8,8	28	10,9
1932	6,6	6,2	7,1	8,7	50	8,2	22	8,6
1933	5,2	3,7	6,2	3,7	34	5,6	10	3,9
1934	5,2	5,3	4,5	6,3	25	4,1	14	5,5
1935	5,3	5,5	5,0	5,0	32	5,2	11	4,3
1936	3,1	3,7	2,1	2,9	12	2,0	9	3,5
1937	2,7	2,4	1,4	0,5	11	1,8	1	0,4
Kaikki	100,0	100,0	100,0	100,0	612	100,0	256	100,0
Osuus kaikista	70,3%	29,7%	70,7%	29,3%		70,5%		29,5%

Taulukko 2b. Eläkkeellä olleiden yrittäjien jakautuminen YEL-toiminnan keston ja sukupuolen mukaan perusjoukossa, otoksessa ja vastanneiden joukossa.

	Perusjoukko		Otosjoukko		Vastanneiden joukko			
	Miehet %	Naiset %	Miehet %	Naiset %	lkm	Miehet %	Naiset %	lkm
-10 v.	2,8	5,6	3,4	7,1	21	3,4	23	9,0
11-14 v.	12,9	22,5	13,2	24,3	79	12,9	61	23,8
15-18 v.	15,1	17,4	16,1	14,8	101	16,5	38	14,8
19-22 v.	69,1	54,5	67,2	53,5	411	67,2	134	52,3
23 v.	0,1	.	.	.	.	.	.	.
Kaikki	100,0	100,0	100,0	100,0	612	100,0	256	100,0

Taulukko 2c. Eläkkeellä olleiden yrittäjien jakautuminen toimialan ja sukupuolen mukaan perusjoukossa, otoksessa ja vastanneiden joukossa.

	Perusjoukko		Otosjoukko		Vastanneiden joukko			
	Miehet %	Naiset %	Miehet %	Naiset %	lkm	Miehet %	Naiset %	lkm
Teollisuus ja käsityö	16,1	10,6	14,5	8,5	35	5,7	21	8,2
Rakennustoiminta	10,4	2,4	9,9	2,4	93	15,2	16	6,3
Kaupp	18,1	36,4	19,0	38,1	63	10,3	4	1,6
Palvelutoiminta	12,0	33,6	12,6	33,9	109	17,8	98	38,3
Liikenne	32,1	4,4	33,0	3,7	84	13,7	91	35,5
Maa- ja metsätalous	5,0	6,5	5,0	6,9	199	32,5	9	3,5
Tuntematon	6,3	6,1	6,1	6,6	29	4,7	17	6,6
Kaikki	100,0	100,0	100,0	100,0	612	100,0	256	100,0

LIITE 2

Liitetaulut

Taulu 1. Eläkkeensaajien ja aktiivien yrittäjien jakaantuminen sukupuolen mukaan eri toimialoilla

Toimiala	Eläkkeensaajat			Akt. yrittäjät		
	M	N	Yht.	M	N	Yht.
	%	%	%	%	%	%
Teollisuus ja käsityö	85	15	100	80	20	100
Rakennustoiminta	94	6	100	96	4	100
Kauppa	52	48	100	53	47	100
Palvelukset	47	53	100	48	53	100
Liikenne	96	4	100	93	7	100
Maa- ja metsät.	63	37	100	58	42	100
Tuntematon	67	33	100	..	..	..
Kaikki	71	29	100	69	31	100

Taulu 2. Kaikkien eläkkeensaajien ja niiden jakautumien toimialan ja sukupuolen mukaan, joiden yrityksessä sukupolvenvaihdos (spv) toteutui

Toimiala	Miehet:		Naiset:	
	Kaikki	Spv toteutui	Kaikki	Spv toteutui
	%	%	%	%
Teollisuus ja käsityö	15	11	7	9
Rakennustoiminta	10	11	2	3
Kauppa	18	18	40	50
Palvelukset	14	9	36	9
Liikenne	33	45	3	14
Maa- ja metsät.	5	3	7	8
Tuntematon	5	3	5	7
Kaikki	100	100	100	100
Lukumäärä	612	163	256	58

Taulu 3. Kaikkien aktiivien yrittäjien ja niiden jakautuminen toimialan ja sukupuolen mukaan, joiden yrityksessä sukupolvenvaihdos (spv) oli suunnitteilla

Toimiala	Miehet:		Naiset:	
	Kaikki %	Spv suunnitt. %	Kaikki %	Spv suunnitt. %
Teollisuus ja käsityö	19	16	11	14
Rakennustoiminta	13	9	1	2
Kauppa	19	21	38	50
Palvelukset	16	10	40	17
Liikenne	30	39	5	5
Maa- ja metsät.	3	5	5	12
Kaikki	100	100	100	100
Lukumäärä	662	158	292	58

Taulu 4. Yrityksen henkilöstön suuruusluokka toimialan mukaan eläkkeensaajilla välittömästi ennen eläkeaikaa

Toimiala	Henkilöstön suuruusluokka					Yht. %	Luku- määrä
	1 %	2-4 %	5-9 %	10-19 %	20- %		
Teollisuus ja käsityö	24	55	7	5	9	100	95
Rakennustoiminta	10	42	28	10	10	100	58
Kauppa	17	55	17	8	3	100	189
Palvelukset	38	49	9	3	1	100	157
Liikenne	30	57	10	2	1	100	170
Maa- ja metsät.	24	69	7	0	0	100	45
Tunteamaton	34	48	3	5	10	100	38
Kaikki	26	54	12	5	3	100	752

LIITE 2

Taulu 5. Yrityksen henkilöstön suuruusluokka toimialan mukaan aktiiveilla yrittäjillä

Toimiala	Henkilöstön suuruusluokka					Yht. %	Luku- määrä
	1 %	2-4 %	5-9 %	10-19 %	20- %		
Teollisuus ja käsityö	28	56	8	5	3	100	141
Rakennustoiminta	41	48	4	5	2	100	79
Kauppa	17	60	11	10	2	100	213
Palvelukset	44	42	9	3	2	100	189
Liikenne	35	58	5	2	0	100	174
Maa- ja metsät.	16	78	6	0	0	100	32
Kaikki	31	54	8	5	2	100	828

Taulu 6. Eläkkeensaajien jakautuminen sen eläkelajin mukaan, jolle he siirtyivät vuosina 1990-92, sukupolvenvaihdon mukaisissa ryhmissä

Eläkelaji	Sukupolven- vaihdos toteutui %	Ei suku- polven- vaihdosta %	Kaikki %
Työkyvyttömyyseläke	28	25	26
Yksil. varhaiseläke	26	27	27
Vanhuuseläke	29	30	30
Varh. vanhuuseläke	7	7	7
Työttömyyseläke	6	8	7
Osa-aikaeläke	3	2	2
SPVE, luopumiseläke	1	1	1
Yhteensä	100	100	100
Lukumäärä	221	642	868

Taulu 7. Eläkkeensaajien jakautuminen yksityisen sektorin perusturvan mukaisen eläkkeen suuruuden mukaan vuonna 1993

Yksit.sektorin eläke mk/kk vuonna 1993	Miehet %	Naiset %	Kaikki %
- 999	2	13	5
1 000 - 1 999	18	43	25
2 000 - 2 999	32	24	30
3 000 - 3 999	16	6	13
4 000 - 4 999	13	5	11
5 000 - 7 449	13	6	11
7 500 -	6	3	5
Yhteensä	100	100	100
Lukumäärä	612	256	868

Taulu 8. Yksityisen sektorin perusturvan mukaisen eläkkeen suuruus eläkkeensaajilla vuonna 1993 henkilöstön suuruusluokan mukaan välittömästi ennen eläkeaikaa

Yksit. sektorin eläke mk/kk vuonna 1993	Henkilöstön suuruusluokka			Kaikki
	1-4 henk. %	5-9 henk. %	10+ henk. %	%
- 999	6	3	0	5
1 000 - 1 999	26	15	8	23
2 000 - 2 999	30	24	14	28
3 000 - 3 999	14	19	5	14
4 000 - 4 999	11	20	15	12
5 000 - 7 449	9	14	34	12
7 500 -	4	5	24	6
Yhteensä	100	100	100	100
Lukumäärä	599	91	62	752

YRITTÄJÄKYSELY

AKTIIVIT YRITTÄJÄT

Vastatkaa lomakkeen kysymyksiin ympäröimällä Telle parhaiten sopiva vaihtoehto tai kirjoittamalla vastauksenne sille varattuun tilaan.

1. Toimitteko edelleen yrittäjänä?
 1. Kyllä ⇒ SIIRTYKÄÄ KYSYMYKSEEN 2.
 2. En ⇒ SIIRTYKÄÄ KYSYMYKSEEN 28.

2. Jos ette laske itseänne mukaan, kuinka monta perheenjäsentä tai ulkopuolista henkilöä työskentelee yrityksessänne?
 Täysipäiväisesti   Osa-aikaisesti

Perheenjäseniä   _____   _____
 Ulkopuolisia   _____   _____

3. Aikooko joku lapsista tai lapsenlapsista jatkaa yrityksen toimintaa sen jälkeen, kun Te alatte saada eläkettä?
 1. Kyllä ⇒ SIIRTYKÄÄ KYSYMYKSEEN 4.
 2. Ei ⇒ SIIRTYKÄÄ KYSYMYKSEEN 14.
 3. En osaa sanoa ⇒ SIIRTYKÄÄ KYSYMYKSEEN 14.

4. Montako jatkaaja on? _____

5. Minä vuonna jatkaaja (tai jatkaajat) on syntynyt?
 19____, 19____, 19____, 19____

6. Työskenteleekö jatkaaja (tai jatkaajat) yrityksessänne?
 1. Kyllä
 2. Ei

7. Onko jatkaajalla (tai jatkaajilla) yritysalanne ammatillista koulutusta?
 1. Kyllä
 2. Ei

8. Milloin alotte luopua yrityksestä?
 1. Kun alan saada vanhuuseläkettä _____ vuotiaana
 2. Ennen eläkeikää _____ vuotiaana
 3. Jos joudun ennenaikaiselle eläkkeelle
 4. En osaa sanoa

9. Luovutteko koko yrityksestä vai osasta siltä?
 1. Koko yrityksestä
 2. Osasta yritystä
 3. En osaa sanoa

10. Miten yrityksen luovutus mahdollisesti tapahtuu?
 a. Lahjoitus 1 kerralla 2 asteittain
 b. Kauppa 1 kerralla 2 asteittain
 c. Muulla tavoin, miten?
 _____
 _____

11. Oletteko jo siirtänyt yritysomaisuutta jatkaajan (tai jatkaajien) nimiin?
 1. Kyllä
 2. En

12. Oletteko tehnyt muita järjestelyjä jatkamisen varalle?
 1. Kyllä, mitä? _____
 2. En

13. Alotteko työskennellä yrityksessä myös eläkeaikana?
 1. Kyllä, täysipäiväisesti
 2. Kyllä, osa-aikaisesti
 3. En
 4. En osaa sanoa

Olkaa hyvä ja siirtykää kysymykseen 16.

14. Miksi yritykselle ei löydy jatkaajaa? (Voitte ympäröidä uselta kohtia)
 1. Ei ole lapsia
 2. Lapsilta puuttuu sopiva koulutus
 3. Lapsilta puuttuu kiinnostusta
 4. Yritys on liian pieni
 5. Yritys on kannattamaton
 6. Yritys on velkainen
 7. Muusta syystä, mistä? _____
 _____

15. Mitä yritykselle tapahtuu, kun alatte saada eläkettä?
 1. Jatkan itse toimintaa eläkkeellä ollessa
 2. Puoliso jatkaa toimintaa
 3. Yritys myydään
 4. Toiminta loppuu ilman myyntiä
 5. Jokin muu, mikä? _____
 _____
 _____

Seuraavat kysymykset koskevat kaikkia edelleen yrittäjänä toimivia henkilöitä

16. Oletteko hankkinut seuraavia yritysvarallisuuden kuuluvia tai kuulumattomia sijoituksia eläkeajan varalle?
 a. Kiinteistön / kiinteistöjä 1 kyllä 2 en
 b. Asunto-osakkeita 1 kyllä 2 en
 c. Muita arvopapereita 1 kyllä 2 en
 d. Muita sijoituksia 1 kyllä 2 en

KÄÄNNÄ

17. Oletteko tehnyt pankkitalletuksia tai vastaavia sijoituksia eläkeajan varalle?

1. Kyllä
2. En

18. Onko Teillä säästöhenkivakuutus eläkeajan varalle?

1. Kyllä
2. Ei

19. Alotteko myydä yritysvarallisuutta eläkeajan toimeentulon turvaamiseksi?

1. Kyllä
2. En

20. Alotteko käyttää henkilökohtaista omaisuuttanne eläkeajan toimeentulon turvaamiseksi?

- a. Nostaa talletuksia 1 kyllä 2 en 3 ei ole
- b. Myydä kiinteistön / kiinteistöjä 1 kyllä 2 en 3 ei ole
- c. Myydä asunto-osakkeita 1 kyllä 2 en 3 ei ole
- d. Myydä muita arvopapereita 1 kyllä 2 en 3 ei ole
- e. Myydä muuta omaisuutta 1 kyllä 2 en 3 ei ole

21. Vastaako YEL-vakuutuksenne työtulo yrittäjän tekemäänne työtä?

1. Kyllä
2. Ei, on liian pieni
3. Ei, on liian suuri

22. Oletteko parantanut YEL:n mukalista peruseläketurvaanne ns. rekisteröidyllä lisäeläketurvala, joita ovat

- a. 65 vuotta alempi eläkeikä 1 kyllä 2 en
- b. nopeutettu eläkkeen karttumisen (esim. 2 % vuodessa) 1 kyllä 2 en
- c. parannettu perhe-eläketurva 1 kyllä 2 en

23. Oletteko parantanut peruseläketurvaanne yksilöllisen eläkevakuutuksen avulla?

1. Kyllä
2. En

24. Alotteko parantaa nykyistä eläketurvaanne ottamalla lisäeläketurvaa?

1. Kyllä, mitä? _____
2. En _____

25. Osa-aikaeläke tarkoittaa lyhennettyä työaika yhdistettynä osaeläkkeeseen. Olisitteko omalta kohdaltanne kiinnostunut tällaisesta järjestelystä?

1. Kyllä
2. En, miksi ette? _____
3. En osaa sanoa

26. Oletteko mielestänne saanut riittävästi tietoa yrittäjien eläkkeelle siirtymiseen liittyvistä asioista?

1. Kyllä
2. En, mistä toivoisitte enemmän tietoa?

3. En osaa sanoa

27. Mikä on peruskoulutuksenne?

1. Kansakoulu
2. Keskkoulu
3. Ylioppilastutkinto

Teidän kysymyksenne loppuvat tähän, kiitos vastauksistanne!

Seuraavat kysymykset koskevat henkilöitä, jotka eivät enää toimi yrittäjänä.

28. Milloin lopetitte yrittäjänä toimimisen?

Vuoden 199 _____ kuussa

29. Mikä oli syynä siihen, että lopetitte yrittäjänä toimimisen? (Voitte ympyröidä useita kohtia)

1. Oma sairaus
2. Puolison sairaus
3. Yrityksen myynti
4. Yrityksen sukupolvenvaihdos
5. Yritykselle ei löytynyt jatkajaa
6. Yrityksen kannattamattomuus
7. Yrityksen velat
8. Yrityksen konkurssi
9. Jokin muu, mikä? _____

30. Jos ette laske itseänne mukaan, kuinka monta perheenjäsentä tai ulkopuolista henkilöä työskenteli yrityksessä ennen lopettamistanne?

Täysipäiväisesti Osa-aikaisesti

Perheenjäseniä _____
Ulkopuolisia _____

31. Oletteko tällä hetkellä

1. ansiotyössä
2. työtön
3. poissa työstä sairauden takia
4. poissa työstä muusta syystä, mistä? _____

32. Kuinka moni yrityksessänne työskennelleistä muista perheenjäsenistä on tällä hetkellä vailla työtä?

1. Ei kukaan
2. _____ henkilöä

Kiitos vastauksistanne!

YRITTÄJÄKYSELY

ELÄKKEENSAAJAT

Vastatkaa kysymyksiin ympyröimällä Telle parhaiten sopiva vaihtoehto tai kirjoittamalla vastauksenne sille varattuun tilaan.

1. Jos ette laske itseänne mukaan, kuinka monta perheenjäsenä tai ulkopuolista henkilöä työskenteli yrityksessänne välttämästi ennen eläkekaikaanne?

Täysipäiväisesti Osa-aikaisesti

Perheenjäseniä _____
Ulkopuolisia _____

2. Jatkoiko joku lapsista tai lapsenlapsista yrityksen toimintaa sen jälkeen, kun Te aloitte saada eläkettä?

1. Kyllä ⇒ SIIRTYKÄÄ KYSYMYKSEEN 3
2. Ei ⇒ SIIRTYKÄÄ KYSYMYKSEEN 14

3. Montako jatkajia oli? _____

4. Minä vuonna jatkaja (tai jatkajat) on syntynyt?

19 _____, 19 _____, 19 _____, 19 _____

5. Työskentelkö jatkaja (tai jatkajat) yrityksessä ennen eläkekaikaanne?

1. Kyllä
2. Ei

6. Oliko jatkajalla (tai jatkajilla) yritysalanne ammatillista koulutusta?

1. Kyllä
2. Ei

7. Siirtykö vastuu yrityksen toiminnasta jatkajalle (tai jatkajille) jo ennen eläkekaikaanne?

1. Kyllä
2. Ei

8. Luovuitteko koko yrityksestä vai osasta siltä?

1. Koko yrityksestä
2. Osasta yritystä

9. Miten yrityksen luovutus tapahtui?

- a. Lahjoitus 1 kerralla 2 asteittain
b. Kauppa 1 kerralla 2 asteittain
c. Muulla tavoin, miten?
_____
_____

10. Siirsittekö yritysomalaisuutta jatkajan (jatkajien) nimiin jo ennen eläkekaikaanne?

1. Kyllä
2. En

11. Teittekö muita järjestelyjä jatkamisen varalle?

1. Kyllä, mitä? _____
_____
2. En

12. Jatkoitteko työskentelyä yrityksessä eläkeaikana?

1. En
2. Jatkoin toimintaa _____ kuukautta, en jatka enää
3. Jatkan edelleen täysipäiväisesti
4. Jatkan edelleen osa-aikaisesti

13. Saatteko yrityksestä voitto-osuutta, osinkotuloa tai palkkatuloa?

1. Kyllä
2. En

Olkaa hyvä ja siirtykää kysymykseen 16.

14. Miksi yritykselle ei löytynyt jatkajaa? (Voitte ympyröidä useita kohtia)

1. Ei ole lapsia
2. Lapsilta puuttui sopiva koulutus
3. Lapsilta puuttui kiinnostusta
4. Yritys oli liian pieni
5. Yritys oli kannattamaton
6. Yritys oli velkainen
7. Muusta syystä, mistä? _____
_____
_____

15. Mitä yritykselle tapahtui, kun aloitte saada eläkettä?

1. Jatkan itse toimintaa
2. Puoliso jatkaa toimintaa
3. Yritys myytiin
4. Toiminta loppui ilman myyntiä
5. Konkurssi
6. Jokin muu, mikä? _____
_____
_____

Seuraavat kysymykset koskevat kaikkia vastaajia

16. Teittekö seuraavia yritysvarallisuuteen kuuluvia tai kuulumattomia sijoituksia eläkeajan varalle? Hankitteko

- kiinteistön / kiinteistöjä 1 kyllä 2 en
- asunto-osakkeita 1 kyllä 2 en
- muuta arvopapereita 1 kyllä 2 en
- muuta sijoituksia 1 kyllä 2 en

17. Teittekö pankkitalletuksia tai vastaavia sijoituksia eläkeajan varalle?

1. Kyllä
2. En

18. Oliko Teillä säästöhenkivakuutus eläkeajan varalle?

1. Kyllä
2. Ei

19. Oletteko myynyt yritysvarallisuutta eläkeajan toimeentulon turvaamiseksi?

1. Kyllä
2. En

20. Oletteko eläkeaikana käyttänyt obligaatioiden, joukkovelkakirjojen tai talletusten korkoja tai osinkotuloja toimeentulonne parantamiseksi?

1. Kyllä, usein
2. Kyllä, satunnaisesti
3. En
4. Ei ole tällaisia sijoituksia

21. Oletteko eläkeaikana käyttänyt tai alotteko käyttää henkilökohtaista omaisuuttanne eläkeajan toimeentulon parantamiseksi

- a. nostamalla talletuksia 1 kyllä 2 en 3 ei ole
- b. myymällä kiinteistön / kiinteistöjä 1 kyllä 2 en 3 ei ole
- c. myymällä asunto-osakkeita 1 kyllä 2 en 3 ei ole
- d. myymällä muita arvopapereita 1 kyllä 2 en 3 ei ole
- e. myymällä muuta omaisuutta 1 kyllä 2 en 3 ei ole

22. Oletteko eläkeaikana turvautunut seuraavien keinoin toimeentulonne parantamiseksi?

- a. Pankkilaina 1 kyllä 2 en
- b. Muu laina 1 kyllä 2 en
- c. Toimeentulotuki 1 kyllä 2 en
- d. Muihin keinoihin, mihin?

---

23. Miten toimeentulonne on eläkeaikana muuttunut entiseen verrattuna?

1. Parantunut
2. Ennallaan
3. Huonontunut

24. Oliko YEL-eläkkeenne odotettua

1. huomattavasti suurempi
2. hieman suurempi
3. vastaava
4. hieman pienempi
5. huomattavasti pienempi

25. Paransitteko YEL:n mukaista peruseläketurvaanne ns. rekisteröidyn lisäeläketurvan avulla, joita ovat

- a. 65 vuotta alempi eläkeikä 1 kyllä 2 en
- b. nopeutettu eläkkeen karttuminen (esim. 2 % vuodessa) 1 kyllä 2 en
- c. parannettu perhe-eläketurva 1 kyllä 2 en

26. Paransitteko peruseläketurvaanne yksilöllisen eläkevakuutuksen avulla?

1. Kyllä
2. En

27. Saitteko ennen eläkeiänne mielestänne riittävästi tietoa yrittäjien eläkkeelle siirtymiseen liittyvistä asioista?

1. Kyllä
2. En, mistä olisitte toivonut enemmän tietoa?

---

3. En osaa sanoa

28. Mikä on peruskoulutuksenne?

1. Kansakoulu
2. Keskikoulu
3. Ylioppilastutkinto

Kiitos vastauksistanne!

ELÄKETURVAKESKUS
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN